

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

ALMAN ORYANTALİSTLERİN KUR'AN YORUMLARI
- GRIMME, GEIGER VE HOROVITZ ÖRNEĞİ –

EMİNE GEZER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN:
DOÇ. DR. HAKAN UĞUR

KONYA 2022

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ALMAN ORYANTALİSTLERİN KUR'AN YORUMLARI - GRIMME, GEIGER VE HOROVITZ ÖRNEĞİ – başlıklı tez çalışmamın toplam **97** sayfalık kısmına ilişkin, 24/05/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%15** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

23/06/2022

Emine GEZER

Doç. Dr. Hakan UĞUR

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Gezer		
	Numarası	19810601007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI TEFSİR ANA BİLİM DALI		
	Program	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hakan UĞUR		
Tezin Adı	ALMAN ORYANTALİSTLERİN KUR'AN YORUMLARI – GRIMME, GEIGER VE HOROVITZ ÖRNEĞİ –			

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

23/06/2022

Emine GEZER

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine Gezer		
	Numarası	19810601007		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI TEFİR ANA BİLİM DALI		
	Program	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hakan UĞUR		
Tezin Adı	ALMAN ORYANTALİSTLERİN KUR’AN YORUMLARI – GRIMME, GEIGER VE HOROVITZ ÖRNEĞİ –			

Bu tezde Alman oryantalistlerin Kur’an ayetlerine dair çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde oryantalizmin tanımı/tarifi, Alman oryantalistleri ve çalışmaları, Almanca eserler ve Kur’an tercümeleri konu edilmiştir.

İkinci bölümde ise üç eser ele alınmıştır. Ele aldığımız eserler; Hubert Grimme’nin kaleme aldığı “Mohammed II: Einleitung in den Koran, System der koranischen Theologie/ Muhammed II: Kuran'a Giriş, Kuran Teolojisi Sistemi “, Abraham Geiger tarafından yazılan “ Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen/ Muhammed Yahudilikten ne çıkardı “ ve son olarak da Josef Horovitz’in eseri olan “Koranische Untersuchungen/ Kur’an Araştırmaları ”dir. Bu bölümde yazarların biyografileri ve bu üç eserin incelemesi ele alınmıştır. Eserlerin Almanca olması hasebiyle, eserlerde geçen ayet açıklamalarını serbest tercüme üslubu ile tercüme ettik, daha sonra bu ayetleri bir kaç tefsirden inceleyerek birbirleri ile uyuşmayan ayet açıklamalarını ele aldık.

Üçüncü bölümde ise Batıda mevcut olan İslam algısı konu edilmiş, bilhassa Almanya’da mevcut olan algı ve 11 Eylül olaylarının öncesi ve sonrası olarak bir incelemede bulunulmuştur. Ayrıca dini kavramların Batı tarafından yanlış algılanması ve insanlara öyle empoze edilmesi de ele alınmıştır.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Emine Gezer		
	Student Number	19810601007		
	Department	DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES EXEGESIS DEPARTMENT		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Hakan UĞUR		
Title of the Thesis/Dissertation	German Orientalists Quran Interpretations Example of Grimme, Geiger and Horovitz			

In this thesis, it is aimed to examine the studies of the German orientalists on the verses of the Qur'an. Therefore, the research is limited to 3 works.

The Works We Handled; "Mohammed II: Einleitung in den Koran, System der koranischen Theologie" by Hubert Grimme, "Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen" by Abraham Geiger, and finally "Koranische Untersuchungen" by Josef Horovitz. This thesis consists of two parts.

In the first chapter, the definition/description of orientalism, German orientalists and their studies, German works and Qur'an translations are mentioned.

In the second part, the biographies of the authors of the three works mentioned above and the analysis of these three works are discussed. Due to the fact that the works are in German, the works also translated the verse explanations freely, and then looked at these verses from a few interpretations and discussed the verse explanations that did not match with each other.

In the third chapter, the perception of Islam in the West is discussed, especially the perception in Germany and the situation before and after the September 11 events are examined. In addition, the wrong perception of religious concepts by the West and their imposition on people are also discussed.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	i
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	ii
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, YÖNTEMİ VE SINIRLARI	3
A. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	3
B. ÇALIŞMADA İZLENEN YÖNTEM, KAYNAKLAR VE SINIRLARI.....	4
BİRİNCİ BÖLÜM	6
ORYANTALİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE ALMAN ORYANTALİZMİ	6
A. ORYANTALİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER	6
1. <i>Oryantalizmin Tanımı</i>	6
2. <i>Oryantalizmin Başlangıç Dönemi Hakkında Farklı Görüşler</i>	8
3. <i>Oryantalizmin Sebepleri</i>	17
a. Dini.....	17
b. Siyasi	17
c. Ticari	17
d. İlmî ve Bilimsel	17
4. <i>The Encyclopedia of Islam</i>	18
B. ALMAN ORYANTALİZMİ VE ESERLERİ	20
1. <i>Alman Oryantalizminin Tarihçesi</i>	20
2. <i>Almanya’da İslami Algı</i>	21
3. <i>Batıda Kur’an Basımları ve Almanca Tercümeleler</i>	25
5. <i>Die Zeitschrift der Morgenländischen Gesellschaft (Doğu Ülkeleri Toplumlari Dergisi)</i>	33
6. <i>Alman Oryantalistler ve İlgili Alanları</i>	35
İKİNCİ BÖLÜM	38
BAZI ALMAN ORYANTALİSTLERİN KUR’AN YORUMLARI	38
A. HUBERT GRIMME.....	38
1. <i>Hayatı</i>	38
2. <i>Eserinde Genel Kabulün Dışında Değerlendirdiği Ayetler</i>	38
B. ABRAHAM GEIGER	62
1. <i>Hayatı</i>	62
2. <i>Eserinde Genel Kabulün Dışında Değerlendirdiği Ayetler</i>	63
C. JOSEF HOROVITZ	74
1. <i>Hayatı</i>	74
2. <i>Eserinde Genel Kabulün Dışında Değerlendirdiği Ayetler</i>	75
SONUÇ.....	85

KAYNAKÇA	87
----------------	----

KISALTMALAR

as: Aleyhi Selam

Çev.: Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DİBD: Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi

Hz.: Hazreti

Nşr: Neşreden

Ö.: ölümü

s.: sayfa

sav: Sallallahu Aleyhi ve Sellem

Thk.: Tahkik eden

trc.: Tercüme, tercüme eden

Vb: ve benzeri

WAZ: Westdeutsche Allgemeine Zeitung

Y.: Yıl

ÖNSÖZ

Oryantalizm Doğu ve Batı arasında hüküm süren bir hâkimiyet mücadelesidir. Doğu ve İslam dünyasını keşfetme amacı ile doğan bir disiplin olup zamanla birçok batı ülkesinde cemiyetler kurulmuş ve Doğu araştırılmıştır. Oryantalizm araştırmalarının en derin ve en kökenli ülkeler arasında Almanya'nın olduğunu göz önünde bulunduracak olursak, bu ülkenin yaptığı araştırmaları ve bu alanda en önemli ilim adamlarını mercek altına almanın ne kadar gerekli olduğu görülebilir. Bu tez çalışmasında ilk olarak ana hatlarıyla Oryantalizm ve onun tarihçesi incelenmiştir. Birçok eseri ele alarak farklı tanımlar ve tarifler ele alınmış. Alman oryantalistleri, onların çalışmaları, Kur'an tercümelemleri, nasıl bir gelişim kaydettiklerini ve nasıl bir bakış açısına sahip oldukları araştırılmıştır.

Bu konuyu ele almanın ve Alman oryantalizmine ağırlık vermenin sebeplerinden biri Almanya'da doğmuş ve orada yaşayacak olmamızdır. Oradaki İslami algının ve düşüncenin hangi durumda olduğuna dair daha fazla bilgi edinmek ve buna karşı çözüm yolları aramaktır. Bu konu ile ilgili Almanya'daki bulunan ilahiyat fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere, orada elde edemedikleri önemli bilgiler ve bakış açısı sunmak ve hatta öğrendikleri bazı hatalı veya eksik bilgileri tashih etmektir. Öğrencilerin Alman üniversitelerinde okudukları kaynaklar farklılık ve objektif olmayan görüşleri barındırmakta, her zaman gerçeği yansıtmamaktadır. Birçok kişi de, oryantalistlerin çalışmalarını okuyarak İslam ve Kur'an hakkında yanlış bir etki ve algı oluşabilmektedir. Bu tez ile bunları bir nevi ortaya koymaya çalışacağız ve bir nebze olsa da bakış açılarının genişlemesini ve bu algının oluşmasının önüne geçmeyi hedefliyoruz. Oryantalizme karşı Oksidentalizmin büyük bir adım olduğuna inandığımız için, bu tez ile bu adıma kendi açımızdan bir basamak oluşturmak istiyoruz.

Bu çalışmada, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamızı bilimsel temeller ışığında şekillendiren sayın danışman hocam Doç. Dr. Hakan Uğur'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca savunma jürisinde katkılarıyla destek veren Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Betül Oruç'a ve Doç. Dr. Süleyman Narol'a teşekkür ediyorum. Yine Tefsir Ana Bilim

Dalındaki tüm hocalarımla çalışmamıza katkısı olan ve burada isimlerini zikretmediğimiz bütün hocalarıma ve dostlarıma da şükranımı sunarım.

Konya 2022

Emine Gezer

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim miladi 610 ile 632 yılları arasında son Peygamber olan Hz. Muhammed'e nazil olan ilahi bir kitaptır. Allah Resulü hayatta iken Kur'an'ı toplama imkânı bulamamış, ancak Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde Hz. Ömer'in tavsiyesi üzerine, Zeyd b. Sabit'in yönetiminde bir komisyon görevlendirmiş ve Kur'an'ın toplanması gerçekleşmiştir. Hz. Osman'ın hilafeti döneminde farklı okuyuşlardan dolayı Kur'an Kureyş lehçesi üzerine istinsah edilmiştir. Kur'an-ı Kerim günümüze kadar herhangi bir tahrife uğramadan mütevatir bir şekilde gelmiştir. Bu evreleri birçok âlim araştırmış ve eserler de kaleme almışlardır.

Her ne kadar Kur'an'ın müdafaası için yazılmış değerli eserler günümüze ulaşmış olsa da, bazı insanlar için Kur'an tartışmaya açık bir kitap olmaya devam etmektedir. Tarihe göz atacak olursak bizzat kendi topraklarından sürülen ve dini takibe uğrayan Hıristiyanların İslami şehir ve beldelere sığındıklarını görmekteyiz. Bununla birlikte kendilerine sunulan tüm olumlu imkanlara rağmen onların Arap yarımadasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğunu ve günümüzde olduğu gibi o zamandan beri kendi dinlerini üstün tutma çabalarını görmekteyiz. Dolayısıyla Oryantalizm genç bir bilim dalı olmakla birlikte köklerini tarihin köşelerinde bulduğunu söyleyebiliriz. Nitekim dini, hayatın bütüncül nizamını sağlayan bir müessese olarak görmeyip kültürel ve hatta ideolojik temele indirgeyen genel olarak bir takım gruplar ve özel olarak da Batı, düzenlerine müdahale eden ve mevcut inançlarını sözde değiştiren İslam dinini bir tehlike olarak görmüştür. Bu tehlikenin önüne geçmek için öncelikle onun analiz edilip anlaşılması gerektiği kanaatinde bulunarak yakın Doğu bilimleri diye bilinen Oryantalizmi icat etmişlerdir. Araştırmaların yürütülebilmesi için İngiltere, Fransa, Almanya gibi ülkelerde farklı cemiyetler ve akademiler kurulmuştur. Yakın Doğu bilimleri, odak noktalarını anlamak ve kavramak yerine analiz, ölçme ve değerlendirmeye yönelttikleri için İslam'ın sunduğu derin kavrayış gerektiren bilgi ve hikmetleri tam manasıyla hatta neredeyse hiçbir şekilde görememektedirler.

Bu çalışmada Oryantalizm ve özellikle de Alman oryantalizmini daha yakında tanıma fırsatımız olacak. İlk önce oryantalizmin birçok tanım ve tarifine yer vereceğiz. Daha sonra onun tarihçesini ele alarak, hangi dönemde başladığını ve nasıl bir ilerleme

kat ettiğini araştıracağız. Alman oryantalistlerin çalışmalarından kaleme aldıkları eserlerden ve Kur'an'ın Almanca tercümelerini ele alacağız. Son olarak da İslam ve Kur'an'ın oryantalizmden dolayı insanlar tarafından nasıl algılandığına ve bunun ne gibi sonuçlar doğurduğunu aktaracağız.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, YÖNTEMİ VE SINIRLARI

A. Araştırmanın Problemi

Kur'an-ı Kerim Peygamberimizin döneminden günümüze kadar hiçbir şekilde tahrif edilmeden gelmiştir. Ancak diğer ilahi kitaplarda durum farklıdır, onlar insanlar tarafından değiştirilmiştir. Bu duruma Batı dünyası tahammül edememiş ve bu sebeple Kur'an'ın itibarını zedelemeyi amaçlamışlardır. Onun Allah kelamı olmayıp Hz. Peygamber'in sözleri olduğunu, Hristiyan veya Yahudilerden alıntı olduğu gibi iddialar ortaya atmışlardır. Yaklaşık bir yüz yıldan beri oryantalistler Kuran, hadis ve genel olarak İslam dini hakkında derin ve etraflı araştırmalar sürdürmektedir. Doğunun ötekileştirilmesi etrafında dönmekle birlikte, İslam'ın rehberi ve kandili olan Kur'an'ın ayetlerini inceleyerek yorumlarda bulunmuşlar, bunlarla ilgili eserler yazmışlardır. Okumalar ve araştırmanın neticesinde, Alman oryantalistlerin eserlerinin Türkçe'ye tercümelerinin yapılmamış olması sebebiyle onların görüşlerinden bihaber olduğumuzu fark edip, racih olmayan görüşler etrafında değerlendirildiğini tespit ettiğimiz için bu konunun araştırılmaya muhtaç olduğu kanaatine vardık. Yani araştırmamızın amaçlarından biri, oryantalistlerin Kur'an ayetleri hakkında ne yazdıkları ve nasıl yorumladıklarından haberdar olmaktır. Avrupa'da araştırmalar yapılırken Kur'an ayetlerini anlama hususunda Hubert Grimme (ö. 1942), Abraham Geiger (ö. 1874), Josef Horovitz (ö. 1931) ve onlar gibi oryantalistlerin eserlerine sıkça başvurulduğu için ve onlar klasik oryantalistler olarak hususi bir itibar gördüklerinden dolayı, bu tür ayetlerin anlaşılması noktasında böyle bir çalışmanın ortaya konulmasını önemli gördük. Oryantalistlerin eserlerini, projelerini, ayet yorumlarını bilmek Müslümanlar açısından çok önemlidir. Bilhassa onların arasında yaşayanlar için bu daha da önemlidir. Kendi dinimizi savunmak için önce onu çok iyi bir şekilde öğrenmemiz sonra ise karşı tarafın bu durumda Batının onun hakkında söylediklerini bilmemiz gerekiyor.

Araştırmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm'de oryantalizmin tanıtımına ve bu konuda yapılmış tariflere yer verilmiştir. Oryantalizmin doğuş sebepleri ile başlangıç dönemi hakkında bulunan farklı tarihlendirmeler üzerinde durulmuştur. İkinci Bölüm'de ise Alman oryantalizminin üzerinde durulmuş, onların çalışmaları, Kur'an tercümeleleri, nasıl bir gelişim kaydettikleri ve nasıl bir bakış açısına

sahip oldukları araştırılmıştır. Alman oryantalistlerin çalışmaları, bazı eserleri, özellikle de Hubert Grimme'nin "Mohammed: Einleitung in den Koran (Muhammed II: Kuran'a Giriş, Kuran Teolojisi Sistemi)", Abraham Geiger'in "Was hat Mohammad aus dem Judentum? (Muhammed Yahudilikten ne çıkardı)" ve Josef Horovitz'in "Koranische Untersuchungen (Kur'an Araştırmaları)" adlı eserleri araştırılıp, Kur'an yorumlarına yer verilmiştir. Daha sonra o ayetler farklı tefsirlerden incelenerek, âlimlerin görüşleri ve rivayetler ele alınmıştır.

B. Çalışmada İzlenen Yöntem, Kaynaklar ve Sınırları

Alman oryantalizmi ile ilgili olarak yapılmış çok fazla çalışma bulunmadığından kaynak olarak bu konu üzerine yoğunlaşmış olan Prof. Dr. Hüseyin Yaşar'ın "Alman Oryantalizminde Kur'an'a Bakış" eserinden faydalandık. Bu eserde Alman oryantalistlerin eserleri ve Kur'an tercümeleri sıralanmış ve bu konuda detaylıca bilgi verilmiştir. Ayrıca Almanca bir eser olan ve Prof. Dr. Hüseyin Yaşar'ın kitabında da kaynak olarak kullanılan Gustav Pfanmüller'in "Handbuch der İslam-Literatur" adlı kitabından istifade ettik. Bu eserde oryantalizmin tarihçesi ve oryantalizmin ortaya çıkmasında etkili rolü olan kişiler ve çalışmaları detaylıca ele alınmıştır.

Konunun işlenişi aşağıdaki şekilde olmaktadır. Çalışmanın başlığında da görüldüğü gibi, başlangıç noktamız oryantalistlerin kullandıkları ve başvurdukları mercûh ve hatta kabul edilemeyen görüşler ele alınmıştır ve bunlar karşısında Ehl-i sünnet âlimlerin ve müfessirlerin çoğunluğunun kabul ettiği ve racih gördükleri Kur'an yorumlarıdır. Bunun için öncelikle çalışmamıza ana kaynaklık etmiş üç Oryantalistin eserleri olan; Hubert Grimme'nin "Mohammed: Einleitung in den Koran", Abraham Geiger'in "Was hat Mohammad aus dem Judentum?" ve Josef Horovitz'in "Koranische Untersuchungen" eserlerini okuduk ve onların ayetler hakkındaki yorumlarını inceledik. Çalışmamızın seyrinde başvurduğumuz kaynaklar çeşitli dönemlerde kaleme alınmış değerli tefsirlerdir. Birçok tefsirde ne kadar kendi çapında özel ve müstakil olsa da tekrarların mevcut olmasından dolayı hepsini kaynak olarak almadık ve konumuzu birkaç tefsir ile sınırlandırdık. Klasik döneme ait olan tefsirlerden: İmam Matûridî'nin "Te'vîlâtü Ehli's-Sunne", Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî'nin "Câmi 'u'l-beyân", Ebussuud Efendi'nin "İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ

Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerim”, Fahreddin er-Râzi'nin “et-Tefsiru'l-Kebir/Mefâtihu'l-Ğayb, İmam Kurtubi'nin, “el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an” ve İbn Kesîr'in “*Tefsîrü'l-Ğur'âni'l-Azim*” adlı eserleri. Modern döneme ait tefsirlerden Elmalılı Hamdi Yazır'ın “Hak Dini Kur'an Dili” ve Celal Yıldırım'ın “İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri” adlı eserler ekseninde, yapılan değerlendirmeleri ele almaya çalıştık.

Alman oryantalistlerin Kur'an yorumlarını içeren eserlerinin çok fazla olmasından dolayı çalışmanın daha verimli olması için onu sınırlandırdık. Seçtiğimiz üç oryantalistlerden ilki Hubert Grimme'in eseridir. Bu eseri seçmemizin sebeplerinden biri onun günümüze yakın bir zamanda yaşamış olması ve kendisinin eserinde Kur'an'ın sistematiği hakkında iddiaları olup Kur'an'ın ve hadisler rivayetlerinin sağlam ve güvenilir olmadığını savunmasıdır. Diğer eserimiz Abraham Geiger'e aittir. Abraham Geiger'in eserini ele almamızın ana sebebi, görüşlerinin Kur'an ile ilgili olarak birçok oryantaliste kaynaklık edip oryantalistin çalışmalarını onun görüşleri üzerine bina etmeleridir. Son olarak ele aldığımız eser Josef Horovitz'e aittir. Horovitz de Grimme gibi aynı şekilde günümüze yakın bir zamanda yaşamış ve Arap şiiri ve Kur'an alanı ile ilgilenmiş olması hasebiyle araştırmamızda bu eseri ele aldık. Ayrıca incelediğimiz eserini, bilhassa Kur'an ile ilgili olarak yapmış olduğu bir inceleme olduğundan dolayı ele almamız tabiidir. Tezimizde tefsirlerden de faydalandığımızı yukarıda belirtmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE ALMAN ORYANTALİZMİ

A. ORYANTALİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1. Oryantalizmin Tanımı

Oryantalizm kelimesi, Latince “Orient” kelimesinden türemiştir. Orient, güneşin doğduğu yer anlamına gelmekte ve Orta Asya ülkeleri manasında kullanılmaktadır. Oryantalizmin Türkçe karşılığı doğubilimdir. Oryantalizm, doğu kültür, tarih ve dillerini araştıran bilim dalına verilen isimdir. Bu ilimle uğraşan bilim adamına da Oryantalist denir.² Edward Said (ö. 2003), Doğu hakkında ders veren yazı yazar ve araştırma yapanlara Oryantalist adı verildiğini eserinde ifade etmiştir.³ Doğu dillerini, doğu coğrafyasını, doğu geleneklerini bilen ve hatta doğuyu resmeden kişiye dahi oryantalist ismi verilir.⁴ Ayrıca “Oryantalizm” kelimesi yerine Arapça’dan gelen “şarkiyat”, oryantalist yerine de “müsteşrik” kavramı kullanılır. Dolayısıyla doğuya önem veren veyahut doğu ile ilgilenen anlamında kullanılıp ş-r-k kökünden iştikak edilmiştir. Oryantalist kelimesi 1779 yılında ilk defa İngiltere’de kullanılmaya başlamış, Fransa’da ise 1799 yılında ilk defa kullanılmıştır. Fransa dil akademisi sözlüğüne de 1838 yılında girmiştir.⁵ Oryantalist terimini ilk defa Hindistan’da sömürgecilik döneminde eğitim dilinin İngilizce olması gerektiğini savunan İngilizler Hint kültürünü savunanlar için kullanmışlardır.⁶ Oryantalizm Avrupa kültürünün dışında kalan dünyadaki Müslüman ülkeleri kapsar. Bu kavram derinlikte bir araştırmaya ve kısıtlamaya işaret etmektedir.⁷

Oryantalizm hakkında birçok tanım mevcuttur. Bunlardan öne çıkanlar şunlardır:

² Dudenredaktion, *Duden- Die Deutsche Rechtschreibung*, (Dudenverlag, Mannheim 2006), s.751.

³ Said, Edward, *Oryantalizm (Doğubilimi)*, trc. Nezih Uzel, (Pınar Yayınevi, İstanbul 1982) s. 15.

⁴ Bulut, Yücel, “*Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler*”, (Marife Dergisi, sayı: 3, 2002, s. 13-38) s.14

⁵ Ahmed Muhtar Abdulhamid Ömer, *Mu’cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muasırati* (Suudi Arabistan: Âlemu’l-Kütüp, 2008) I/5.

⁶ Bulut, “Oryantalizm”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt: XXXIII, (İstanbul 2007) s. 428-437,

⁷ Rodinson, Maxime, “*Oryantalizmin Doğuşu*”, trc. Ahmet Turan Yüksel, (Marife Dergisi, sayı: 3, 2002, s. 171-188) s. 179.

“Oryantalizm, Doğu Medeniyetini inceleyen, İslam dünyası hakkında şüpheler oluşturan, İslam ve Batı Medeniyeti arasında ki mücadeleye de Batı lehine üstünlük elde etmeye çalışan bir akımdır.”⁸

“Din, dil, bilim, düşünce, sanat, tarih gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal faaliyet.”⁹

Edward Said (ö. 2003) “Oryantalizm-Doğubilimi” adlı eserinde şöyle bir tanım geçmektedir: “Oryantalizm Avrupa’nın havadan bir uydurması değildir. O, bir kaç neslin birlikte çalışarak uzun yatırımlarla meydana getirdiği önemli bir doktrinler ve uygulamalar paketidir. Doğu, batının vicdanında yer tutabilmek için, bir bilgi sistemi olarak oryantalizm süzgecinden geçmek zorundadır.”¹⁰ Ayrıca Said “İslam’la karşı karşıya getirilen Hıristiyanlık değil, hep Batı olmuştur.” diyor ve bunun nedenini şöyle açıklıyordu: “Çünkü varsayımına göre Batı, Hıristiyanlığı aşmış, ana dini Hıristiyanlıktan daha büyük bir şey olmuşken İslam dünyası farklılaşmış toplulukları, tarihleri ve dillerine karşın, dinin, ikelliğin ve geriliğin çamuruna saplanıp kalmıştır.”¹¹

Ömer Ubeyd Hasene “Oryantalizm” kavramının tarifini yaparken, oryantalizmi, Müslümanları tahrip eden, fikir binalarını yıkan ve İslam ülkelerine gelip misyoner faaliyeti yürütenler için ilmi teçhizat üreten manevi bir fabrika olarak tanımlar.¹²

Avrupa alçaltılmış bir Doğu kavramı ile kendini ve kültürünü güçlendirmek istemiştir. Hatta Avrupa kültürünü ve kimliğini kendini Doğu karşısında konumlandırarak elde etmiştir. Edward Said, Doğu ve Batının arasındaki ilişkiyi bir iktidar egemenlik ilişkisi olarak adlandırmaktadır.¹³ Oryantalizm aslında faaliyetini Doğu hakkında yürütse bile, Doğudan çok Batı’ya bağlıdır. Bundan dolayı Doğu,

⁸ Zakzuk, Mahmut Hamdi, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, çev. Abdülaziz Hatip (Işık Yayınevi, İzmir, 1993) s. 8.

⁹ Bulut, “Oryantalizm”, *DİA*, XXXIII/428-437.

¹⁰ Said, *Oryantalizm (Doğubilimi)*, trc. Nezih Uzel, s. 22.

¹¹ Yavuz, Hilmi, “Oryantalizm Üzerine Bir Giriş Denemesi”, (*Marife Dergisi*, sayı: 3, 2002 s. 53-63) s.58.

¹² Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'an ve Oryantalistler*, (Fecr Yayınevi, Ankara 1998) s. 26-27.

¹³ Said, Edward, *Şarkiyatçılık*, trc. Berna Ülner, (Nefis Yayınevi, İstanbul 2008) s. 13-15.

Batının verdiği şekil ve takdimi ile meydana gelir.¹⁴ Avrupa İslam'a karşı etnosentrik bir yöntem gerçekleştirmiştir. Bu sömürgeci Batı uygarlığının kendi üstünlüğünü öne çıkarıp, diğer uygarlıkları alçak görmesi anlamına gelir.¹⁵ Bir yer kimliğini inşa edebilmesi için her zaman bir ötekine ihtiyacı vardır. İşte Avrupa'nın ötekisi de doğu idi. Doğu batıdan farklı olmalı, daha aşağı ve daha barbar olmalıdır. Bu durumda Doğunun ötekileştirilmesi oryantalizmin tarihidir. Batının kimliğinin oluşmasının temelinde öteki yatmaktadır. Daha doğrusu ötekinin asimile edilmesidir. Ancak asimilasyon meşru bir zemine oturturulmalı ki, zorbalık olarak algılanmasın. Bundan dolayı 1492'de İspanyollar, Emevileri, yani Avrupa'da bulunan Müslümanları ve Yahudileri İspanyadan kovulmuşlardır. İşte bu tarihte bu asimilasyonun meşru zemine oturtulduğu tarihtir. Sonuç olarak öteki, Hıristiyan olmayanlar demektir.¹⁶

2. Oryantalizmin Başlangıç Dönemi Hakkında Farklı Görüşler

İslamiyet'in gelişine kadar Hıristiyanlar kendilerine hiç bir dini rakip olarak görmediler. Ancak İslamiyet'ten sonra Hıristiyanlık ile Yahudilik kendilerini tehdit altında hissetti. İslam ile aynı konuma gelmek istemiyorlardı. Hatta İslam'ın bu denli hızlı yayılması din adamlarını tedirgin etti ve İslam'ı araştırmaya yöneltti. Onların İslam'ı araştırma gayeleri İslam'ı benimsemek değil kendi din mensuplarını İslam'dan korumaktı. Müslüman ülkelerin kuvvet noktalarını araştırıp zayıflamalarını sağlamak ve zayıf yönlerini de tespit etmek istiyorlardı.

Oryantalistlerin genel olarak uğraş ve yorum alanlarını şu şekilde toparlayabiliriz:

- a) İslam'ın özü ve tanımı
- b) Müslümanların tarihte başka kültürlerden ödünç aldıkları hususlar
- c) Özellikle modern dönemler için İslam'da reform meselesi

Bilimsel Oryantalizm ilk defa Petrus Venerabilis'in (ö. 1156) Kur'an-ı Kerim'i Latinceye çevirmesi ve bunun yansısı da İslam'a reddiye yazması ile meydana gelmiştir. Petrus o dönemde var olan İslami tehdidi temel kaynaklara ulaşarak ortadan

¹⁴ Said, *Oryantalizm (Doğubilimi)*, trc. Nezh Uzel, s. 47.

¹⁵ Yaşar, Hüseyin, "Aydınlanma Döneminde Batı'da Kur'an Algısı", (D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, s. 24, 2006, s. 105-126) s. 106.

¹⁶ Yavuz, "Oryantalizm Üzerine Bir Giriş Denemesi", s. 59.

kaldırmak istemiştir. Bu sebeple de Kur'an'ı Batı'da araştırma konusu yapmak istemiş ve bunu başarmıştır. Bir tercüme komisyonu kurarak Kur'an'ı çevirmişlerdir. Yani bize göre Oryantalizm, misyonerliği ve sömürgeciliği amaç edinen, İslam dinini de kendi egemenliği/güçleri altına almak istemeleri ile başlamıştır.¹⁷ Bu amaçlarının bir neticesi olarak İslam'ın temel kaynağı Kur'an'a yönelmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim 1143 yılında Robert Ketton (Robertus Ketenensis) (ö. 1160) tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Bu batılıların Arapça'yı kendi menfaatlerine kullanmak amacı ile attıkları ilk adımdır. Yani artık silah ile mücadele yerine, Müslümanların inançlarında şüphe oluşturarak, onları İslam'dan uzaklaştırmak istiyorlardı. Rudi Paret'e (ö. 1983) göre de 1143 yılındaki Kur'an'ın ilk Latince tercümesinin gerçekleştiği yıl oryantalizmin başlangıç dönemidir. Bu tarih daha çok Avrupalıların Kur'an ile ilk defa tanıştığı dönemdir. Petrus Venerabilis'in asıl adı Pierre Maurice de Moutboissier'dir. Kendisi zamanında Cluny tarikatına katılmıştır, bundan dolayı da Petrus ismini almıştır. Cluny tarikatı o dönemde Batı Avrupa'nın en güçlü tarikatlarından idi. Petrus, Cluny tarikatının 9. başrahibi oldu. Kendisi Hıristiyanlık dışında bulunan dinlere bilhassa da İslam dinine reddiyeler yazmıştır. Petrus, Robertus Ketenensis ve Dalmaçyalı Hermann'dan (ö. 1160) Kur'an'ı Kerim ile birlikte birçok İslami eserleri de Latince'ye tercüme etmelerini istemiştir. Petrus bu hareketi ile İslam kültürünün Avrupa'da tanınmasını sağlamayı ve böylece İslam'a karşı bir fikri mücadelenin başlamasını arzuluyordu.¹⁸ Diğer amaçları ise kendi güçleri altına almak istedikleri yani işgâl altına almak istedikleri ülkelerin kültür ve inançlarını öğrenip, askeri güçlerin işgali için bir alan oluşturmaktır. Doğu Müslüman toplumların temelinde Kur'an'ın bulunduğunu bilen Batı, bu toplumu çökertmenin en kolay yolunun, Kur'an'ı Müslümanların hayatından çıkarmak olduğunu da biliyordu. Bundan dolayı Kur'an hakkında, onun ilahî olmadığını veya başka kültürlerden alıntı fikirlerin bulunduğu gibi içerikler sunmuşlar.¹⁹ Bu tercümenin batılılar üzerinde büyük etkisi olmuştu ve İslam'ı yanlış anlamaları ve algılamalarına sebep olmuştur. Bu tercüme

¹⁷ Pfannmüller, Gustav, *Handbuch der Islam-Literatur*, (Walter de Gruyter und Co Yayınevi, Berlin 1923) s.121.

¹⁸ Pfannmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s.207.

¹⁹ Yaşar, Hüseyin, *Alman Oryantalizminde Kur'an'a Bakış*, (İZ Yayınevi, İstanbul 2018) s. 21-23.

ancak 1543 yılında Martin Luther tarafından matbaada basılma imkânı bulmuştur.²⁰ Kur'an çalışmaları uzmanı Hartmut Bobzin bu tercümelerde iki amacın olduğunu söylemiştir: İtibarını kaybetmeye başlayan İncili tekrar yeşertmek ve İslam'a karşı misyonerlik faaliyetlerini güzel bir şekilde yürütebilmek.²¹

Bazılarına göre Oryantalizmin başlangıcı 1311 yılında gerçekleşmiş olan Viyana Konsili'nin şarkiyat çalışmaları olmuştur. Ancak bu daha çok Arapça'nın Batı'da kurumsallaşmasını sağlamıştır.

13. Yüzyıl'da Batı, İslam'ı iyi tanımanın yollarından birinin dillerini öğrenmek olduğunu açıklamış ve bundan dolayı 1250 yılında dil okulları kurulmuştur. O dönemde Arapça o kadar önemli idi ki tıp ve kimya gibi muhtelif ilimlerin kalbi haline gelmişti. Hatta Yunan felsefesi bile Arapça'ya tercüme edilmişti. Oryantalistler Arapça'yı öğrenmek zorunda kalmıştı. Çünkü bu Müslüman toplum ile ilişki kurabilmek, gelenekleri öğrenmek ve o bölgeleri Batılılaştırmak için gerekli idi. Ayrıca misyonerlik hedeflerini de gerçekleştirebilmek için araştırma ve çalışmalar yapmalılar ve bunun için Arap diline ihtiyaçları vardı.

Bazılarına göre oryantalizmin başlangıcı Haçlı savaşlarına dayanır ve bu, Oryantalizmin ilk merhalesi olarak görülür. İslam âlemi hızla genişliyordu, bundan dolayı da büyük değişimlere sebep oluyordu. İslamiyet'in bu denli hızlı yayılışı Avrupa ve Asya arasındaki ilişkilerde değişiklikler meydana getirdi. Akdeniz artık Avrupa ve Asya'nın sınırı haline gelmiştir. Önceden Avrupa'nın merkezi idi. Ayrıca bu hızlı yayılış Doğu ve Batı arasındaki ilişkileri düşman ilişkilerine dönüştürdü. Hıristiyanlık Avrupa'da bundan dolayı daha belirgin hale geldi. Hıristiyanlık, İslam'a karşı mücadele edebilmek için ve eski düzenlerini geri alabilmek için Avrupa ile birleşti ve bunun sonucunda da Haçlı seferleri düzenlendi.²² Haçlı seferleri dini bir amaç doğrultusunda gerçekleşmiş gibi görünse de, asıl olan emperyalist amaçlı olup sömürgeciliğin bir başlangıcıdır. Oryantalizm ve sömürgecilik arasında bir bağdan bahsedebiliriz. Çünkü sömürgecilik Müslüman ülkelerde hâkimiyetini

²⁰ Pfannmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s.147-148.

²¹ Yaşar, "Aydınlanma Döneminde Batı'da Kur'an Algısı", s. 108.

²² Bulut, "Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine", s. 16-18.

sağlamlaştırabilmek için oryantalizmi kullanmıştır.²³ 1095 ve 1272 yılları arasında 8 kez Haçlı seferleri gerçekleştirildi. Bu devirde Batı ile Doğu arasında ki coğrafi sınırları ele geçirmelerden dolayı değişikliklere uğradı. Batı Avrupa'nın amacı, haçlı savaşları ile İslam hakkında kötü bir algı ve imaj sergilemekti. Çünkü onlar için İslam her zaman bir sorun ve bir problem teşkil ediyordu. İşte bu orada bulunan insanların İslam'ı yanlış değerlendirmelerine ve yanlış tanımlarına sebep oldu. Ancak bu sebepler dışında başka nedenler de bulunmaktadır: Kaybettikleri konumları tekrar elde etmeyi arzulayan tüccar devletler, batı Avrupa'nın yeni topraklara ihtiyaç duyması, yoksulluk gibi nedenler haçlı seferlerin ilgi görmesini sağlamıştır. Haçlı seferleri ile birlikte Hristiyan Batının umutları yeşermeye başladı ve İslam'ı karalama kampanyaları başlattılar. Bu kampanyada birçok kaynaktan da yararlanmaktan uzak durmadılar. Mesela Yuhanna ed- Dimeşki'nin (ö. 749) yazmış olduğu reddiyelerden yararlanmıştır.²⁴ Bu zatın asıl adı Yuhanna b. Sercun b. Mansur b. Sercun'dur. Chrysorroas ismi ile de tanınır. Dedesi Şam bölgesinin maliyesinde sorumlu idi, fetihten sonra Emeviler dönemine kadar maliyede memuriyetine devam etmiştir. Aynı şekilde Babası da Abdulmelik b. Mervan döneminde bu görevi yapıyordu, Yuhanna da I. Velid döneminde sarayda maliye görevini yapıyordu. Daha sonra görevinden ayrılarak manastırda inzivaya çekilmeye başladı. Kudüs patriği tarafından papazlığa atandı ve bu dönemde eserlerini yazmaya başladı. Eserleri Grekçe olmakla beraber Hristiyan ilahiyatını ve Kitab-ı mukaddesi ele alır ve İslam'a dair eleştirilerde bulunur. Doğum yılı meçhul olan ed-Dimeşki'nin ölüm yılı 749 olarak bilinir.²⁵ Onun amacı Hristiyanlıktan sapmaları engellemek ve onu yüceltmektir. Yuhanna'nın fikirleri zamanla yayılmış ve çoğu oryantalistte dayanak olmuştur. ed-Dimeşki, Hz. Muhammedin Araplardan gelen yalancı bir peygamber olduğunu, Tevrat ve İncili öğrenip kendine de ilahi bir kitabın geldiğini iddia ettiğini söylüyor, onun peygamberliğini ispatlayacak bir delilin olmadığını iddia ediyordu. Yuhanna İslam'ı, Hristiyanlıktan sapan bir mezhep olarak kabul etmektedir.²⁶ Ayrıca önceden Müslümanlar ile yaşamış ve onların inançlarını ve düzenlerini bilen İspanyollar, Hz.

²³ Ağırman, Cemal, “*Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslam Dini Hakkında Bazı Görüşleri*”, (Misyonerlik Konulu Konferansın Metni, Sivas, 2004) s. 2.

²⁴ Bulut, “*Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine*”, s. 16-18.

²⁵ Harman, Ömer Faruk, “Yuhanna ed-Dimeşki”, *DİA*, (İstanbul 2013) XLIII/580.

²⁶ Pfanmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s. 137.

Muhammed hakkında yazılan eserlerde bu kötüleme kampanyasına destek sağlamıştır. Çünkü yazarlar eserlerinde Hz. Muhammed hakkında yanlış söylentilere yer veriyorlardı. O dönemde Hz. Muhammed hakkında onun bir sihirbaz, yalancı ve sahtekâr olduğunu iddia ediyorlar ve onu şehvet düşkünlüğü ile ön plana çıkarıyorlardı.²⁷

O dönemde Şam ve Mısır'dan kaçan Hıristiyanlar Batı'ya sığınmış ve Müslümanların aleyhine propaganda yapıyor, Müslümanları ve İslam'ı kötü göstermeye çalışıyorlardı. Müslümanların Batı'ya yaptıkları fetihler ile birlikte aynı zamanda Vandal kabileleri de vahşi bir şekilde baskınlar gerçekleştiriyordu. Bu da Müslümanların bu Kabile ile karıştırılmasına ve İslam'ın kötü gösterilmesine yol açmıştır. Bu sebeple de Avrupa tarihine bakılacak olursa, batılıların Müslümanlar için, Berberi, putperest, Vandal veya Macar gibi isimler kullandıkları görülür. Hıristiyan din adamları işi o kadar ileriye götürmüşler ki, şairler ve hikâyecileri harekete geçirerek, İslam'ı karalamaya devam etmişlerdir. Ayrıca İslam'ın İsmailîlerin, yani İsmail'in soyundan gelen Araplar ve Müslümanların bir hurafesi ve deccalın habercisi olduğu şeklinde iddialar yayılmıştı. Bu iddialar Aziz John'a kadar dayanır, hatta kendisi Hz. Muhammedi yalancı peygamber olarak suçlayan ilk kişi idi. Müslümanlar ve Batılıların birbirinin dillerine hâkim olmamak sebebiyle birçok sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Hıristiyanlar Ortaçağ'da Arapçayı öğrenme çabalarına girmişler, ancak bu İslam'ı töhmet altında bırakma gayretinden ileri gelmemektedir. Müslümanlar fethettikleri bölgelerde İslam'ı tebliğ ediyorlar, kabul ederlerse İslam toplumundan sayılıyorlar, aksi takdirde cizye ödemek zorunda kalıyorlar. Eğer karşı çıkarlar ise savaşmaktan başka çare kalmıyordu. Ancak fethedilen bölgelerde bulunan Avrupalılar bu bilgilere tam erişemiyorlardı, bunun sebebi de aynı dili konuşmamaları idi. Hıristiyan din adamları tercüme işinde yardımcı oluyorlar, ancak Müslümanların dediklerini çarpıtarak aktarıyorlardı.²⁸ 1291 yılında Akka, Müslümanlar tarafından fethedilmiştir ve bu Moğolların Müslüman olmasına sebep olmuştu. Avrupa'da bundan sonra kırımlar ve iç çatışmalar meydana geldi.²⁹

²⁷ Bulut, “*Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine*”, s. 16-18.

²⁸ Amayira, İsmail, çev. Ekrem Gülşen, “*Tarihsel Süreçte Oryantalistler ve Arap Dili*”, (Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XVII, Sayı: 32, Aralık 2015, s. 191-208)s. 192-193.

²⁹ Bulut, “*Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine*”, s. 16-18.

Batılı yazarlar, İslam hakkında bilgileri çarptırmışlardır özellikle Müslümanların İspanya ve Sicilya'yı fethetmelerinden sonra, kendilerini İslami tehdit altında hissetmişlerdir. İşte bu çarptırılmış bilgileri şu dört ana başlık altında toplamışlardır:

- a) İslam, sahte ve hakikaten kesin bir sapmadır
- b) İslam, zorla ve kılıçla yayılan bir dindir
- c) İslam, hevasına düşkünlerin dinidir
- d) Muhammed bir Deccaldır, yani Anti-Christ'tir.³⁰

Yani bir Avrupalının gözünde İslam, şiddet yanlısı, kılıç ile yayılmış ve şehvet düşkünü barbar insanlardan oluşan bir dindir. İnsanlar o dönemde yeni bir din gelmesini hazmedemiyorlardı. Ayrıca Haçlı savaşları kilise tarafından kutsal savaşlardan sayılmış ve ona katılanların günahlarının af edileceğini söylemişlerdir. Misyoner oryantalistlerin amacı Hz. Muhammedin nübüvvetini reddetmek ve Kur'an'ın ilahi bir kitap yani vahiy olmadığını savunmaktır. Erken dönem de Hıristiyan ilahiyatçıların yazılarında Hz. Muhammed'in sahte bir peygamber olduğu ve Kur'an'ı kendi kaleme aldığı geçmektedir. Bu hedefleri güderek İslam'ın dinamizmini kırmak istiyorlar ve bunu da İslam'ın dinamizmini oluşturan kavramlara batılı yorumlar geliştirmek yoluyla gerçekleştiriyorlardı. Özellikle Kur'an hakkında yaptıkları çalışmalarında, onun içerisinde İslam öncesi Arap geleneklerinden ve diğer dinlerden izler ve taklitler bulmayı amaçlamışlardır. Onun Hıristiyan ve Musevi geleneklerden geldiğini ispatlamayı amaçlamışlardır. 16. Yüzyıl'da İslam'a karşı olumsuz iddialar durmaya başlamıştı. Bunun sebepleri, siyasal ve ekonomik gelişmeler, misyonerlik ve doğuyu gezmeyi amaçlayan seyyahların varlığıdır. Bu seyyahlar vasıtası ile de Avrupa İslam dünyası ile tanışma fırsatını bulmuştu. Bu seyahatler İslam dünyasının kültürünü araştırmak içindi, ancak Doğuda bulunan değerli taşlar ve ipekler de seyyahların dikkatini ve ilgisini çekmiştir. Önceki yıllara nazaran Doğu, yanlış davranış ve açıklamalara maruz kalmıyordu. İslam'a ve böylece Müslümanlara saygı duyulmaya başlamıştı.³¹

³⁰ Yaşar, Hüseyin, *Avrupa ve Kur'an*, (İzmir, Tibyan Yayınevi, 2002) s. 46.

³¹ Bulut, "Oryantalizm", *DİA*, XXXIII/428-437.

Bu dönemde Batı Hristiyanları Katolıklere karşı başlanmış olan reform hareketinden dolayı karmaşık bir dönem geçiriyorlardı. Osmanlı devleti de Kanuni Sultan Süleyman önderliğinde en parlak dönemini yaşıyordu. Osmanlı devletinin 1529 yılında Viyana'yı kuşatması sonucunda Hıristiyanlar tedirgin olmuşlardır.³² 1586 yılında Avrupa misyonerlik hedefleri için matbaa çalışmalarını kullandı ve İbn Sina'nın tıp ve felsefe, dil bilgisi, coğrafya ve matematik ile ilgili kitaplarını bastı. Hatta Fransa, Almanya ve Hollanda İbn Sina'nın tıp hakkındaki eserlerinden bilgi edinebilmek için Arapça kitaplar basımına başladı. 1539 yılında ilk Arapça kürsüsü Fransa'da Guillaume Postel adına kuruldu. Postel (ö. 1581), ilim adamları için gerekli materyali sağlamıştır ve Arapça basımını faaliyete geçirmiştir. Oryantalizm çalışmaları sürdüren kürsüler zamanla sadece Fransa ile kalmadı. 1539 yılında Leiden'de Arapça öğretimi veriliyordu, 1627'de ise Roma'da Propaganda Koleji olan bir araştırma merkezi kuruldu.³³

Bu dönemde 1543 yılında Batı “İslam Enzyklopädie” adlı eseri yayınladı. Bu eser Basel’de yayınlanmıştır. O dönemde Basel, Avrupa'nın yayın merkezlerinden birisi idi. Basımlar ile ilgilenen Johannes Oporinus (ö. 1568), o dönemin İslam ve Kur'an araştırmacılarından biri olan Theodor Bibliander'den (ö. 1564) Osmanlı'ya karşı bir reddiye yazmasını istemiştir. Bibliander, o döneme kadar yazılan İslam karşıtı metin ve reddiyeler ile eserleri toplayıp 3 ciltten oluşan bu ansiklopediyi kaleme aldı. Ancak şehir meclisi bu eseri yayınlamayı kabul etmedi, hatta Oporinus kitabın baskısına başladığından dolayı hapse atıldı. Daha sonra Martin Luther bu kitabın basılması talebinde bulundu ve eserin şehir sınırları dışında satılması uygun görüldü.³⁴

İslam'ı tenkit çabasında olanlar arasında 13. Yüzyıl'a kadar Arapça bilen bir kişi dahi bulunmuyordu. Hatta filozof Roger Bacon, Mısır Sultan'ından aldığı bir mektubu Arapça olmasından dolayı kimseye okutamamış ve cevap da yazamamıştır. Bundan dolayı 1587'de Paris'te Arapça dersleri düzenli olarak verilmeye başlamıştır.³⁵

Arap dili kürsülerin kurulmasında hem ticari hem de Hristiyanlaştırma olmak

³² Yaşar, “Aydınlanma Döneminde Batı'da Kur'an Algısı”, s. 111-114.

³³ Rodinson, çev. Ahmet Turan Yüksel, “Oryantalizmin Doğuşu”, s. 171-172.

³⁴ Yaşar, “Aydınlanma döneminde Batı'da Kur'an algısı”, s. 111-114.

³⁵ İbrahim Kalın, “Batı'daki İslam Algısının Tarihine Giriş”, (Divan ilmi Araştırmalar, sayı: XV, 2003, s. 1-15) s. 9.

üzere iki amaç güdülmüştür. Bu amaçlarını hiç çekinmeden de açıkça söylüyorlardı:

“Asıl amacımız Doğu ülkeleriyle olan ticaretimiz aracılığıyla krala ve devlete yararlı bir hizmet sunmak, kilisenin sınırlarını genişletmek ve şu anda karanlıklar içinde yaşayan insanları Hıristiyanlığa davet etmek suretiyle Allah'ın şanını yüceltmek.”

Kur'an tercümesini yaptıkları gibi, tarih, kelam, fıkıh, felsefe tasavvuf ve hadis gibi alanları da araştırdılar, bununla da kalmayıp, müçtehit imamlar, fakihler, hadisçiler, hadis ravileri, hatta cerh ve tadil hakkında da araştırmalarda bulunmuşlardır. Ancak bunları yaparken amaçları bilgi edinmek değil, İslam dininin temeline şüphe serpiştirmektir. Buna bir örnek verecek olursak; Ignaz Goldziher (ö. 1921), Müslümanların “sünnet” kavramını icat etmediklerini, o zamanda müşriklerde de bu kavramın mevcut olduğunu ve bundan dolayı da Arapların geleneklerine de sünnet denildiğini söylemiştir. Batı 17. Yüzyıl'da oryantalistler hakkında ön yargılardan kurtulmaya başladı. Birçok yazar bu ön yargılara ve tahkirlere karşı İslam'ı savunmaya ve Müslümanların gerçek yüzünü savunmaya geçti. Yazarlar artık Müslümanların ibadetleri üzerinde açıkça durmaya, onlara karşı objektif olmaya, onların hoşgörüsünü anlatmaya başlamışlardı. Bu dönemde daha ılımlı bir üslup kullanılmıştır. Bunda Kiliseye karşı olan rasyonalizmin etkisi mevcuttur. Alman oryantalisti J. J. Reiske (ö. 1774) bu ılımlı akımın öncüsü olmuştur. Kendisi Latin dilinde kaleme aldığı kitabında İslam'a karşı övücü sözler kullanmış ve Hz. Muhammed'in yalancı bir peygamber olmadığını yazmıştır. Diğer bir oryantalist olan Rudi Paret de bu akımdandır. Ancak bunlara karşılık tam zıt düşünenler de mevcuttur. Mesele G. E. Von Grunebaum (ö. 1972) İslam'ın varlığının hiç değişmeden sürdüğünü yani değişime karşı olduğunu söyler. Ona göre İslam gelenekçidir ve yaratıcı değildir. Ayrıca ona göre İslam Hıristiyanlık ve Yahudilik olmadan kavranamaz. Çünkü bu dinler Kur'an'ın ve İslam'ın oluşmasında büyük etkiye sahiptirler. Kur'an'daki fikirlerin Hz. Muhammedin kendi fikirleri olduğunu söyler.³⁶

18. Yüzyıl'da “homo islamicus” kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavram Fransız ihtilali ideolojisinden dolayı ortaya çıkmış ve geleneksel bir Müslüman imajını

³⁶ Ağırman, “Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslam Dini Hakkında Bazı Görüşleri”, s. 6-7.

anlatmak istiyor. Yani insan maskesi altında bulunan ve küçümsenen ayrı bir yaratık kastedilmektedir.³⁷

18. Yüzyıl'da Paris'te “Yaşayan Doğu Dilleri Okulu” kuruldu. Bu okulun öncülerinden biri Sylvestre de Sacy (ö. 1838) idi. Kendisi aslen bir hukukçu idi, ancak Arapça, Süryanice ve İbranice dillerine de hâkimdi. De Sacy, İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserinden bazı kısımları ilk defa Fransızcaya tercüme etmiştir. Paris o dönemler de oryantalizmin merkezi olmuş ve De Sacy de çağının oryantalizm öncüsü olarak kabul edilir ve tercümanlar ve bilim adamları yetiştirmiştir.³⁸

19. Yüzyıl'da İslam hakkında oryantalistik çalışmalar ve bilimsel araştırmalar yapılmaya başlamıştır. İslamiyet, üniversitelerde Kitab-ı Mukaddesin incelemelerinin yanında işlenen bir araştırma alanı idi. Onun ayrı bir disiplin olarak kabul edilmesi uzun bir süre aldı. İslam ülkeleri hakkında bilgilerin yoğunlaşması, filoloji ve kutsal kitaplar hakkında yapılan çalışmalar onun ayrı bir disiplin haline gelmesine vesile oldu. 20. Yüzyıl'ın sonunda 60 000den fazla çalışma yapılmıştır. Araştırmacılar bu çalışmaları pozitivist ve antropolojik bir yöntem ile yapıyorlar ve İslam'ı bilime aykırı görüyorlardı.³⁹ Ayrıca bu dönemde Emperyalizm, Doğu imajının oluşumunda büyük rol oynamıştır. Avrupa birçok alanda üstünlüğü sağlamış, Doğu ise geri kalmış olarak görülüyordu. Onlar, müslümanların o dönemdeki güçsüz durumu misyonerlerin yollarını açtı. Müslümanların yanlışlarını ve başarısızlığını İslam'ın üstüne yıkıyorlar, Avrupalıların başarısını da Hıristiyanlığa atfediyorlardı. Böylece İslam'ın geri kalmışlığa ve Hıristiyanlığın da gelişmeye uygun olduğunu göstermeyi amaçlıyorlardı.⁴⁰

Özetleyecek olursak İslam dünyası 3 büyük meydan okuma gördü:

1. Haçlılar
2. Moğollar
3. Batı sömürgeciliği

³⁷ Rodinson, çev. Ahmet Turan Yüksel, “*Oryantalizmin Doğuşu*”, s. 173-175.

³⁸ Bulut, “*Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine*”, s. 28-33.

³⁹ Hıdır, Özcan, “*Silahsız Haçlı Savaşı*”, (*Eskiye Dergisi*, sayı: 4, 2007, s. 57-68) s. 63-64.

⁴⁰ Rodinson, çev. Ahmet Turan Yüksel, “*Oryantalizmin Doğuşu*”, s. 176-178.

Haçlılar ve Moğollar çok uzun sürmemekle birlikte, İslam'ın yayılmasında katkı dahi sağlamış oldular. Ancak Batı sömürgeciliği zihniyetimiz ile oynanıp tarihimizi ve kaynaklarımızı yok etmeye başladı.

3. Oryantalizmin Sebepleri

Oryantalizmin arkasında var olan sebepleri 4 başlık altında inceleyebiliriz:

a. Dini

Oryantalistlerin amacı, Hz. Muhammed'in nübüvvetinde, Kur'an'ın ilahi olması ve Sünnet konusunda insanlarda şüphe uyandırmak ve onu değersizleştirmek idi. Bundan dolayı da Kur'an'da Yahudi ve Hıristiyanlıktan izlerin bulunduğunu yani Hz. Muhammed'in o dönemde yaşayan bir takım Yahudi ve Hıristiyan din adamlarından öğrendiği şeylerden bir kitap telif ettiğini ve İslam dinini kendi uydurduğunu iddia ediyorlar. Ayrıca Kur'an'ın tarihsel olduğunu iddia edip, Kur'an'da bulunan ayetlerin günümüze hitap etmediğini söylüyorlardı. Böylece Müslümanlarda şüphe uyandırmak, kafalarında soru işareti bırakmak ve İslam'dan uzaklaştırmayı sağlamak istemişlerdir. Ayrıca Kur'an'a attıkları iftiralar ile yetinmeyip Sünnetin de İslam öncesi Arap örfüne ait olduğunu, Hz. Muhammed'e ait olmadığını iddia etmişlerdir.

b. Siyasi

Batının amaçlarından biri de Doğu'yu sömürge faaliyetlerine dâhil etmektir. Bu da onları, o ülkelerdeki Medeniyeti ve kültürü öğrenmeye ve tanımaya sevk etti. İşte burada oryantalizm devreye girip Doğu'yu tanımaya dair birçok çalışma gerçekleştirmiştir.

c. Ticari

Batı, ticari istilasını Doğu'da da gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu da batılı şirketlerin Doğu'yu daha iyi tanımak istemelerine yol açmıştır. Bundan dolayı oryantalistler, İslam ülkelerin kuvvetli ve zayıf yönlerini tespit etmişler ve kendi çıkarları doğrultusunda bunları kullanmışlardır

d. İlmi ve Bilimsel

Doğu'yu araştıran çok az sayıda oryantalistin amacı gerçek İslam'ı öğrenmektir. Ancak aralarında İslam'ı gerçekten anlamak ve ondan faydalanmak isteyenler olduğu

gibi, onu kabul edenler de vardı.⁴¹

4. The Encyclopedia of Islam

Batı, İslam dünyasının Arap dilindeki eserleri ve eski Grek eserlerinin Arapçalarına yoğun ilgi gösterdi. Bu eserler oryantalizmin ilk mertebesi anlamına gelir. Onlar bu eserlerin bazılarını kendi dillerine tercüme etmişler. Hatta daha sonra 13. Yüzyıl'da Doğu'ya yapılan seyahatler sayesinde ilgileri daha da artmıştı. 17. Yüzyıl'da da Oryantalizm artık siyasi amacın bir yardımcısı haline gelmişti, Doğu'ya ajanlar yollanmış ve kendi menfaatleri için çalışmalarda bulunmuşlardır. Batı, Doğu'nun her bir yönünü tanımayı amaç edinmiş. Bundan dolayı Doğu'nun bir değerlendirmesi olarak bir İslam ansiklopedisi yazmaya karar vermişlerdir. 1908 yılında bir ansiklopedinin hazırlıklarına başladılar. Bu ansiklopedi Uluslararası Akademiler Birliği ile bazı Avrupalı ve Amerikalı zenginler tarafından finanse edilmiştir.⁴² Bu ansiklopedi Avrupa'da İslam hakkında yayımlanan ilk ansiklopedi değildir. İlki Barthemely de Herbelot (ö. 1695) tarafından kaleme alınan “Bibliothèque Orientale” adlı eserdir. “The Encyclopedia of Islam” milletlerarası bir çalışmadır ve şarkiyat çalışmalarının bir ürünüdür. Bu ansiklopedinin hazırlanmasındaki amaç, sömürge imparatorluklarının hâkimiyeti altında bulunan İslam toplumları hakkında bilgi edinmek ve bu toplumlara gönderilen görevlilere yardımcı olmaktır. Bu ansiklopedi Fransızca, Almanca ve İngilizce olmak üzere üç dilde yayımlanmış daha sonra Türkçe, Arapça, Farsça ve Urduca'ya çevrilmiştir. Bu ansiklopedi 1892 yılında Londra'da gerçekleştirilmiş olan Milletlerarası Şarkiyatçılar Kongresi'nde William Robertson Smith'in (ö. 1894) sunmuş olduğu İslam ansiklopedisi teklifi üzerine kabul edildi ve 12 üyelik bir kurul oluşturuldu. Ölümüne kadar Smith bu kurulun başkanlığını sürdürdü. Daha sonra başkanlığa Ignaz Goldziher, onun istifasından sonra da Martin Theodor Houtsma geldi. Ansiklopedinin yayımlanması “Association of Academies” toplantısında kabul edildi ve basım işi ünlü E.J. Brill yayınevine verildi. İlk fasikülü 1908 yılında yayımlandı ve 1936 yılında da 4 büyük cilt ve 5312 sayfa

⁴¹ Göregen, Mustafa, “Oryantalist İslam Yorumlarının Psiko-Sosyal Temelleri”, (Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, cilt: I, sayı: 1, 2017, s. 33-42) s. 34-40.

⁴² Köprülü, Orhan F., “İslam Ansiklopedisinin Mahiyeti ve Kıymeti”, (DİBD, cilt: XII, sayı: 3, 1973, s. 161-162)s. 161.

halinde yayımı tamamlandı. 1939'da bir cilt daha ilave edilmiştir.⁴³

Bu ansiklopedide dikkat çeken, bazı maddelerde yazarların misyoner gözlükleri takarak yazmaları olmuştur. Yani vahyi inkâr ederek Hz. Muhammedin bilgileri Yahudi veya Hristiyan bilginlerden öğrenip, din haline getirdiğini söyleyerek iftirada bulunmuş İslam büyüklerine küçük düşürücü sözler sarf etmekten de geri durmamışlardır. Yazarlar kendi inançlarını da bu ansiklopedide yansıtmışlardır. Hatta yalnızca İslami kaynak kullanmaları gerektiği yerde, Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan da yararlanmışlardır.⁴⁴ Ayrıca ansiklopedinin birinci baskısında Türk tarihi ile ilgili maddeler, diğer maddelere göre daha zayıf ve yetersiz olarak kaleme alınmıştır. Hatta yazarlar arasında Türkiye'den sadece M. Fuad Köprülü (ö. 1966) bu ansiklopedide yer almıştır.⁴⁵ Bu ansiklopedinin Türkçe tercümesi 1940-1988 yılları arasında İstanbul'da yayımlanmıştır. Ancak bu sadece bir tercüme değildir. Çünkü bu eser Türkçeye tercüme edilirken daha da genişletilmiştir ve telif edilmiştir.⁴⁶ İlk başta eserin aynısı tercüme edilmeye karar verilmişti, ancak bilgi eksikliği ve yanlışlar, ansiklopediyi düzenlemeyi, ilavelerde bulunmayı ve bazı maddelerin yeniden yazılmasını gerekli kılmıştır. İlk fasikül 1940 yılın Kasım ayında yayımlanmıştır. Tüm ansiklopedi 1987 yılında tamamlanmıştır. Bu ansiklopedi İslam ile uğraşan araştırmacıların müracaat ettikleri ilk kitap vasfını hala taşımaktadır.⁴⁷

Sonuç itibariyle, Oryantalizmin başlangıç dönemi hakkında farklı görüşler bulunsa da netice olarak temelinde aynı amacı barındırmaktadır. İslam'ın özü ile oynamak ve özellikle de modern dönemde reform meselesini gündemde tutarak İslam'ın dinamik yapısını perdeleyerek ona işlevsizliğini öne sürmektir.

⁴³ Kahraman, Kemal, "The Encyclopedia of Islam", *DİA*, (İstanbul 1995) XI/181-184.

⁴⁴ Özgör, Ahmet Zeki, "*İslam Ansiklopedisine Dair*", (*İslami Araştırmalar*, cilt: II, sayı: 6; 1988, s. 68-73) s. 69.

⁴⁵ Köprülü, "*İslam Ansiklopedisinin Mahiyeti ve Kıymeti*", s. 161.

⁴⁶ Kahraman, "The Encyclopedia of Islam", *DİA*, XI/181-184.

⁴⁷ Özgör, "*İslam Ansiklopedisine Dair*", s. 71.

B. ALMAN ORYANTALİZMİ VE ESERLERİ

1. Alman Oryantalizminin Tarihçesi

Almanya'da üniversiteler 18. Yüzyıl'da dahi kiliseye bağlı olduklarından dolayı, doğu çalışmaları çok ciddi bir şekilde yürütüleliyordu. 19. Yüzyıl'da Almanya'da, daha doğrusu Almanca konuşulan ülkelerde, üniversiteler teologlar tarafından kontrol edildiği için, oryantizm başta amatörler tarafından uygulanıyor idi. Bunların başında, Viyana Oryantalist Akademisinin öğrencisi olan ve Avrupa'da "Fundgruben des Orients (Doğunun Hazineleri)" adlı ilk oryantalist dergiyi çıkaran, Josef von Hammer-Purgstall (ö. 1856) vardı. 18. - 19. Yüzyıllar arasında birçok oryantalist dernekler kuruldu:

- Asiatic Society of Bengal (Bengladeş Asya Cemiyeti)
- Paris'te Societe Asiatique (Asya Cemiyeti)
- Londra'da Royal Asiatic Society (Asya Kraliyet Cemiyeti)
- Deutsche Morgenländische Gesellschaft (Alman Şark Cemiyeti)⁴⁸

Alman Protestan Kiliseler Birliği tarafından yayınlanan bir kitapta, İslam-Hıristiyan diyalogunun başlangıcı olarak, Hz. Muhammed'in Necranlılar ile görüşmesi kabul edilir. 777 yılında Kurtuba Emiri ile Karl der Grosse (ö. 814) arasında bir yardımlaşma anlaşması gerçekleşmiş ve bu Almanya'nın Müslümanlar ile ilk ilişkilerinin başlamasıdır. İlk politik ilişkileri ise Karl I. Friedrich Wilhelm döneminde gerçekleşmiştir. Bu ilişkinin canlanması ise II. Friedrich döneminde, onun isteği üzerine Osmanlı Devleti ile Prusya devleti arasında gerçekleşen ticari anlaşma ile olmuştur. İslam dini olan ilişkileri de I. Friedrich döneminde başlamıştır. Kral Prusya'nın başkentinde tüm dinlerin tüm dillerde Tanrıya ibadet edilmesini istemiştir. 1732 yılında bu isteği üzerine başkentte bir cami yaptırmış ve oradan gelen Allah sesleri çok hoşuna gitmişti. II. Friedrich de Türklerin bu ülkeye geldikleri takdirde onlara cami yaptıracağına dair söz vermiştir.⁴⁹

Alman oryantizmini başlatanın Martin Luther (ö. 1546) olduğunu söyleyebiliriz. Theodor Bibliander, Martin Luther'in de desteği ile 1543 yılında

⁴⁸ Sönmezsoy, *Kur'an ve Oryantalistler*, s. 30-31.

⁴⁹ Yaşar, *Alman Oryantalizminde Kur'an'a Bakış*, s. 39-41.

Basel'de Kur'an külliyyatını bastırmış ve Kur'an araştırmalarının başlamasını sağlamıştır. Bu bastırmış olduğu külliyyat Avrupa'da gerçekleşmiş olan tercüme ve araştırmaların temelini oluşturmaktadır.⁵⁰

2. Almanya'da İşlami Algı

Zamanımızda İşlam'ın tüm Medeniyetlere karşı ve dışlanmış olduğuna ve Batı'nın da tüm dünüyayı temsil ettiğine dair bir algı oluşmaktadır. Hâlbuki tarihe baktığımızda 16. Yüzyıl'da İşlam bütün Medeniyetleri kapsıyordu. Batı, tarihi ele geçirdi ve biz de tarihten koştuk.

Güçlü taraf bilgiyi üretebilme gibi bir güce kavuşur, hatta ürettiği bilgiye göre de yeni bir insan da oluşturabiliyor. Oryantalizm kendi düşüncesine göre kendi ders kitaplarını da oluşturdu. Dikkat edelim ders kitapları Batı'daki tasnife göredir ve bu sanki İşlam tarihinde böyle gerçekleşmiş gibi görünmektedir.⁵¹

Zaman süregiden bir şeydir, yani kendisi bir süreklilik içindedir. Louis Massignona göre, Hıristiyanlıkta zaman ilerleme demektir. Ancak Müşlümanların kendine özğü bir zaman anlayışı vardır. Hem de geri dönüşlü ve kesintili bir zaman anlayışı. Bundan dolayı ilerleme gibi bir anlayışları yoktur. Böylece oryantalizmde oluşan algı, Müşlümanlarda ilerleme düşüncesinin olmadığıdır.⁵²

Johann Galtung Batının insan algılamasının neye dayandığını şu şekilde açıklamaktadır:

1. Batı insanının mekân algılaması. Yani Batı'ya göre Batı Avrupa dünüyanın merkezini oluşturuyor ve diğer bölgeler ise bu merkezin periferindedir. "West and Rest" ayırımı, yani Batı ve diğerleri söz konusudur.
2. Batı insanının zaman algılaması
3. Batı'nın bilgi algılaması
4. Batı'nın tanrı algılaması

⁵⁰ Pfanmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s. 212-213.

⁵¹ Davudoğlu, Ahmet, "Batıdaki İşlam alışmaları Üzerine", (*Marife Dergisi*, sayı: 3, 2002, s. 39-52) s. 45-47.

⁵² Yavuz, *Oryantalizm Üzerine Bir Giriş Denemesi*, s.60.

5. Batı'nın insan-insan ilişkileri algılaması
6. Batı kendilerinin diğerlerinden daha üstün olduğu düşüncesine sahiptir.
7. Batı'nın tabiat algılaması⁵³

Rönesans İslam'dan bir din olarak nefret etti, ancak ona bir Medeniyet olarak hayranlık duydu. Almanya soğuk savaş sonucunda kimliğini kaybetmeye yüz tutmuştur. Ayrıca diğer bazı ülkeler gibi sömürge kültürüne de sahip değildir. Ve alman halkında sağlam bir öz değer duygusu mevcut değildir. Bundan dolayı bu duyguyu, ötekinin kimliğini zedeleyerek sağlamlaştırmaya çalışmışlardır.

Almanya'da İslam imajının oluşmasında 2 etken vardır. Birincisi 11 Eylül olaylarından sonra kamuoyunun insanlar üzerinde etkisi. İkincisi de Türkiye'den Almanya'ya göç eden kişilerin oluşturduğu imaj. Ne kadar insani ilişkiler kurulmuş olsa da, olaylar yaşanıyor ve bunlar sürekli gündemde tutuluyordu.

Şimdi 2 Alman dergisi olan "Der Spiegel" ile "Westdeutsche Allgemeine Zeitung" (WAZ)'ın 11 Eylül'den sonraki değişimlerine ve oranlarına bir göz atalım:

2000-2001 arasında bu iki dergiye baktığımızda, 11 Eylül sonrasında İslam'ın eskiye nazaran iki misli konu edildiğini görebiliriz. WAZ'da İslam ile ilgili olarak değerlendirilen veriler 408'den 1043'e çıkarken, der Spiegel dergisindeki veri sayısı 375'ten 935'e çıkmıştır. Der Spiegel dergisi, "terörist olarak Müslümanlar" teması ile her zaman birinci sırasını korumuştur. Hatta İslam lehindeki karşı söylem % 44,8'den %26,9'a düşmüştür. WAZ'da İslami tehlikeye vurgu % 20,6'dan % 37,7'ye, der Spiegel'de % 26,4'ten % 33,5'e yükselmiştir. İslam'ı dışlama eğilimi WAZ'ta % 5 artmış, der Spiegel dergisinde % 12'ye ulaşmıştır.

Ayrıca Danimarka'nın Aarhus kentinde "Jyllands-Posten" gazetesinin 30 Eylül 2005 tarihinde yayınladığı "Muhammed'in yüzleri" adlı karikatürlerde Hz. Muhammed başı bomba olarak çizilmiştir. Bununla birlikte Müslüman azınlığa karşı ayrımcı, dışlayıcı ve ırkçı bir tavır almak, diğer yandan göçmen kanunlarının sertleştirilmesi için gerekli meşruiyet zeminini genişletmeyi amaçlamışlardır.

Almanya'da karikatürlere gelen tepkilere karşı basın özgürlüğünü savunmak

⁵³ Davudoğlu, "Batıdaki İslam Çalışmaları Üzerine", s. 46-47.

amacıyla “Die Welt” gazetesinde aynı karikatürleri basmıştır. Hâlbuki, Alman basın kodeksinin 10. maddesine göre yazı veya resim ile bir grubun dini duygularını rencide edici yayınlar basın sorumluluğu ile bağdaştırılmaz. Basın özgürlüğünün ölçütü, bilgilendirmek ve bilinçlendirmektir. Ancak bu karikatürler böyle bir görevi icra etmemektedirler.⁵⁴

11 Eylül olaylarından sonra basın yayın araçlarının büyük rol oynaması ile, tüm dünya olmak üzere, özellikle de batı, İslam ve mensupları hakkında olumsuz bir algıya yenik düşmüşlerdi. Aslında bu algı sadece pekiştirilmiş bir vaziyet almıştı. Çünkü 11 Eylül olaylarından önce de olumsuz bir imaj var idi. Oryantalistler İslami kavramları kendi fikirlerine göre çeviriyorlardı. Hâlbuki kavramların bir asli anlamı, bir de izafi anlamı vardır. Asli anlamı, kavramın sürekli ve kendine özgü olan anlamıdır. İzafi anlamı ise, kelimenin bulunduğu sistem içindeki anlamıdır. Bu durumu “gün” kelimesi ile açıklayalım. Kur’an’da “yevm”, yani gün kelimesi birçok yerde geçmektedir. Bunun asli anlamı 24 saatlik olan zaman dilimidir. Ancak ayetler de cümle içindeki durumuna göre bazen de kıyamet veya hesap anlamına da gelmektedir. Kişinin Kur’an’ı doğru anlayabilmesi için kavramların hem asli, hem de izafi anlamlarını bilmesi gerekmektedir. Çünkü Kur’an’da bulunan kavramlar doğru anlaşılmazsa eğer, o zaman o ayetlerin uygulamaları da yanlış olur.⁵⁵

Birçok kelime doğru anlaşılmadığı için ve anlamının daraltılmasından dolayı olumsuzluklara yol açmıştır.

1. Bunlardan biri, Daru'l harb kavramıdır. Oryantalistler bu kavramı savaş diyarı olarak anlarlar. Yani Müslümanların sürekli savaş halinde olmaları olarak algılarlar. Hâlbuki İslam’da, savaş sadece Müslüman devletine saldırıldığında veya sulhun bozulması durumunda söz konusudur.⁵⁶
2. Zulüm: Sözlükte zulüm doğru yoldan sapmak anlamına gelir. Kur’an’da da bu kelime ile batıl ve sapık inançlar, olumsuz davranışlar anlamlarına gelir. Yani

⁵⁴ Budak, Erkan, “11 Eylül Olayları Işığında Almanya’da İslam Algısı: Bir Kopuş mu, Süreklilik mi?”, (Değerle Eğitimi Dergisi, cilt: VI, sayı: 15, s. 35-67) s. 43-53.

⁵⁵ Karagöz, İsmail, “Dini Kavramların Doğru Anlaşılmasının Barışa Katkısı”, (2005 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri, 2006, s. 210-233) s. 211-213.

⁵⁶ Karagöz, “Dini Kavramların Doğru Anlaşılmasının Barışa Katkısı”, s. 224.

bu kelime günümüzde insanlar arası sosyal ilişkilerde meydana gelen olumsuzlukları ifade etmek için kullanılmaktadır. Oysa bu kelime şirk, küfür ve tövbe etmeyi gerektirecek her günahı ifade etmektedir.⁵⁷

3. Cihad: Sözlükte cihad bir işi yapabilmek için bütün imkânları kullanmak anlamına gelir. Kur'an'da bu kelime, Müslümanlara savaş açanlar ile savaşmak, haram ve günahlara karşı nefis ile mücadele etmek ve İslam'ın yücelmesini sağlamak anlamlarında geçmektedir. Günümüzde cihad kavramı savaş kavramı ile özdeş hale gelmiştir. Bu da İslam'ın terör ile birlikte düşünülmesine yol açmıştır.⁵⁸

Bu konuyu bazı ayetleri örnek vererek açıklığa kavuşturmak istiyorum: “*Ey peygamber! İnkârcılara ve münafıklara karşı cihad et, onlara sert davran; onların varacağı yer cehennemdir ve bu ne kötü bir sondur!*”⁵⁹ Bu ayette geçen cihad kelimesi ile anlatılmak istenen, münafıklara karşı mücadelede dili kullanmak, yani İslam'ı anlatmak ve fitnelere engel olmaktır.

“*Bizim uğrumuzda elinden gelen çabayı sarfedenlere gelince, onları bize ulaşan yollara mutlaka yöneltiriz. Kuşkusuz Allah iyilik yapanların yanındadır.*”⁶⁰ Bu ayette cihad kelimesi çaba sarf etmek anlamında gelmiştir, bu kelime ile de savaşmak değil, Allah'ın dinine yardım etmeyi ve nefis ile mücadeleyi kastetmiştir.

4. Kıtâl: Katele fiili, bir işin karşılıklı yapılmasını ifade eder. Yani bu durumda, bir savaşı Müslümanların değil diğer tarafın başlatması, Müslümanların da doğal olarak kendilerini savunmasıdır. Yani savaş sadece saldırıldığında meşrudur.

“*Sizinle savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat aşırılığa sapmayın; Allah aşırılığa sapanları sevmez.*”⁶¹

⁵⁷ Karagöz, “*Dini Kavramların Doğru Anlaşılmasının Barışa Katkısı*”, s. 217.

⁵⁸ Yılmaz, Hüseyin, “*İslam Korkusunun/İslamofobinin Oluşmasında Cihad Algısının Rolü*”, (C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 2012, Cilt: XVI, Sayı: 1) s. 173-181.

⁵⁹ Tevbe 9/73.

⁶⁰ Ankebut 29/69.

⁶¹ Bakara 2/190.

Savaşma ve öldürme emrine dair ayetler, saldırılardan dolayı savaşmak mecburiyetinde kalan Müslümanlar içindir. Ayrıca eğer Müslümanlar, İslam'ı kabul etmeyenleri öldürmek ile emrolunsaydı, tarihte hiç esir alınmaz idi. Ayrıca kâfir olan biri, bir gün iman edebileceği için, İslam dini onları öldürmeyi emretmez. Kişilerin Müslüman olmaları için savaşmak, savaş esnasında orada ölen kişiler için o fırsatı kaldırır. Bu konu hakkında Peygamberimizin şöyle bir hadis-i şerif'i mevcuttur: “Müslüman olmayan bir insanı haksız yere öldüren kimse cennet kokusunu koklayamaz”⁶². İslam o kadar barışçıl bir din ki, zorlamayı daha barındırmaz. Zorla imanın olmayacağı açıktır, Allah bunu herkesin kendi iradesine bırakmıştır.

İslam'da haksız yere bir kişiyi öldürmek tüm insanlığı öldürmek ile bir insanın hayatını kurtarmak da bütün insanlığın hayatını kurtarmak ile denktir. Peygamberler dahi İslam'ı tebliğ ettiklerinde her zaman yumuşak bir üslup, hikmet, güzel öğüt ve ikna yöntemini kullanmışlardır: “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbini, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.”⁶³

3. Batıda Kur'an Basımları ve Almanca Tercümeleler

Kur'an'ın ilk defa matbaada basılması 1530 yılında Venedik'te gerçekleşmiştir. Brixen'li Paganini tarafından “Al-corranus arbiced” adı altında basılmıştır. Ancak Papa bu baskının yakılmasını emretmiş, bundan dolayı da bu baskının hiçbir örneğini bulma imkânına sahip değiliz. En meşhur ve hala elimizde mevcut olan baskı Kur'an'ın Hamburg baskısıdır. 1694 yılında Abraham Hinckelmann (ö. 1695) tarafından gerçekleştirilmiştir. Hinckelmann bundan sonra, bu çalışmasının hiçbir emeğe değmeyeceği, bir papaza böyle çalışmaların yakışmadığı ve Kur'an'ı açıklayıcı bir niteliğinin bulunmadığı gibi itirazlar ile karşılaşmış ve eleştiriye maruz kalmıştır.

Hinckelmannın bu itirazlara cevabı şu şekilde olmuştur:

“Kur'an'la savaşmak ve Doğu Hıristiyanlığını ayakta

⁶² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şahîh*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr, “Cizye”, 4 (No. 3166).

⁶³ Karagöz, “Dini Kavramların Doğru Anlaşılmasının Barışa Katkısı”, s. 224-229.

tutabilmeyi istiyorsak bu ancak Kur'an'ı tanımak ve onu tam anlamıyla anlamakla mümkündür. Ayrıca Arapça, İbranice ile akrabalığı olan ciddi bir dildir. İncil'i anlamak ve dil karşılaştırmasını yapabilmek için Kur'an'ı bilmek önemlidir. Bunun dışında Arap edebiyatını ve şiirini anlamak için de Kur'an yardımcı bir kaynaktır.”⁶⁴

1698 yılında İtalyan bilgini Ludovico Marracci (ö. 1700) latince Kur'an tercümesini yapmıştır. Bu eser Hıristiyanlığı İslam'a karşı savunmayı amaçlıyor ve tercüme ile metnin beraber basıldığı ilk tercümedir. Diğer Alman baskısı 1834 yılında Gustav Flügel (ö. 1870) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu 1893 yılına kadar 6 defa tekrar basılmış ve birçok Kur'an çalışmasına kaynak olmuştur. Ayrıca Gustav Flügel 1842 yılında “Konkordanz” adlı başka bir eser kaleme almıştır ve yayımlamıştır ki, bu eser en eski Batılı Kur'an mucemidir.

Batı'nın İslam'a karşı olan tutumu 18. Yüzyılda değişmeye başladı. Bu dönemdeki bilimsel ölçüler İslam araştırmalarında da kabul edildi.

Almanya'da bu dönemde yapılan çalışmalar:

1. Alfred von Kremer'in (ö. 1889) “Geschichte der herrschenden Ideen des Islam (İslam'ın egemen ideolojileri tarihi)” adlı eseri 1868 yılında yayımlanmıştır. Bu eser Batı'da ilk olarak İslam kültür tarihini detaylı olarak ele almış ve egemen İslam ideolojisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Ayrıca 1873 yılında “Kulturgeschichtliche Streifzüge auf die Gebiete des Islams (İslam coğrafyasında kültür tarihine genel bir bakış)” adlı eseri basılmıştır.
2. 1909 yılında Martin Hartmann (ö. 1918) tarafından bir el kitabı olarak yayımlanan “Der İslam” adlı eser, Kur'an temelinde Hz. Muhammed'in hayatı ve öğretisini ve Hz. Ebu Bekir'den 20. Yüzyıl'ın başına kadar İslam'ın gelişimini kapsar.
3. “Die Religion des Islams (İslam dini)” adlı kitap 1915 yılında Joseph Hell (ö. 1950) tarafından kaleme alınmış ve Hz. Muhammed'den Gazali'ye

⁶⁴ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 130.

kadar olan dönemde İslam'ın gelişmesini ve Kur'an'da bazı ayetlerin tercümesini yazıp araştırmıştır.

4. 1920 yılında “Die Weltreligion (Dünya dini)” adlı eseri Heinrich Weinel (ö. 1936) kaleme alıyor. Bu eserde yazar, Bakara ve Vakıa surelerin tercümelerine yer veriyor.⁶⁵

M. Fuad Sezgin (ö. 2018) İslam ve Kur'an hakkında yapılmış olanlar araştırmaları şu dört başlık altında toplamıştır:

1. Kur'an'ın şekli, dili ve metin tarihi ile ilgili eserler. Bunların sayısı 222, yabancı dillerde yazılan makaleler 79'dur.
2. Kur'an'ın kıraatiyle ilgili eserler. 23 adet
3. Kur'an'daki konu ve motiflerle ilgili araştırmalar. 112 adet. Yabancı dilde 60.
4. Kur'an'ın Almanca tercüme ve bununla ilgili makale ve kitaplar. Bunların adedi 82'dir.⁶⁶

İlk Latince tercüme diğer Kur'an araştırmaların önünü açmıştır. Ve farklı Batı ülkelerinde tercüme kaleme alınmaya başlamıştır. Almanya'da da birçok tercüme yapılmıştır. Şimdi bunları tanıyalım:

a. Salomon Schweigger (ö. 1622)

Eserin ismi “Alcoranus Mahometicus, Das ist der Türken Alcoran” yani “Muhammedin Kur'an'ı, Bu Türk Kur'an'ıdır”. Bu eser Almancaya çevrilen ilk Kur'an tercümesidir. 1616 yılında gerçekleşmiştir. Schweigger Kudüs'e bir seyahate giderken, İstanbul'da 3 yıl boyunca kalmış ve orada rastladığı İtalyanca Kur'an tercümesini Almancaya çevirmiştir. Bu tercüme 267 sayfadan oluşmakta, bu da onun eksik olduğunu açıkça gösterir. Schweigger bu eserinde İslam'a karşı olan düşmanlığını açıkça sergilemiş ve saldırmaktan hiç geri durmamıştır. Burada bazı başlıklarını örnek olarak vermek istiyorum:

⁶⁵ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 68-71.

⁶⁶ Fuad Sezgin, *Bibliographie Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde*, (Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann Wolfgang Goethe-Universität, 1995) s. 271-288.

- Onların yalancı peygamberi Muhammed ne zaman ve kimlerden esinlenerek bu kitabı yazmıştır?

- Din ve hurafeler nasıl öğrenilir⁶⁷

b. Johann Andreas Endter (ö.1670) – Wolfgang Endter (ö. 1659)

Eserin ismi “Al-Koranum Mohamedanum (Muhammed'in Kur'an'ı)”. 1664 yılında yayımlanmıştır.⁶⁸ Eser 3 bölümden oluşmaktadır:

Birinci Bölüm’de, Hz. Muhammedin soyu ve ailesi hakkında bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Kur'an'ın ilk üç Suresi ve bir tetkik yazısı yer alır. Diğer iki bölümde de diğer surelerin özet halinde tercümelerine yer verilmiştir. Bu eserde amaç, Alman toplumuna Türkler ve İslam hakkında bilgiler vermektir. Ayrıca bu eserde surelere karşı reddiyeler de bulunmaktadır.⁶⁹

c. Theodor Arnold (ö.1771)

Eserin ismi “Der Koran oder insgemein so genante Alcoran des Muhammeds (Kur'an yahut en çok söylenen adıyla Muhammed'in Kur'an'ı)”. Bu eserin iyi bir tercüme olduğu ve bundan dolayı da sürekli 18. ve 19. Yüzyılda basıldığı söylenmektedir.⁷⁰

d. Johann Lange (ö. 1696)

Eserin ismi “Vollständiges Türkisches Gesetzbuch/ oder des Ertzbertiegeres Mahomets Alcoran” yani, “Türk kanun kitabı ve baş sahtekâr Muhammed'in Kur'an'ı”. Bu tercüme, Arapçadan Felemenkçeye tercüme edilmiş olan Kur'an'dan Almancaya çevrilmiştir. 1688 yılında basılan bu tercüme, Eberhard yayını tarafından yapılması istenmişti. Hatta bu yayıncı İslam'a o kadar nefret duyuyordu ki, bu tercüme de şu konuların geçmesini istemiştir: Baş dolandırıcı, talancı Peygamber, yani savaş açan, talan eden ve kızların ırzına geçen Muhammed. Türkiye ve Arap ülkeleri, gibi. O dönemde Avrupa Müslümanlara karşı Viyana kapılarındaki galibiyetini kutluyorlardı.

⁶⁷ Pfanmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s. 217.

⁶⁸ Pfanmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s. 141.

⁶⁹ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 174-175.

⁷⁰ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 179.

Johann Lang, bu çevirisinde Asya ve Afrika'ya dair bilgilere ve İslam kültürüne dair resimlere yer vermektedir.⁷¹

e. M. David Friedrich Megerlin (ö. 1778)

Eserin ismi “Die Türkische Bibel oder des Korans (Türk kutsal kitabı veya Türk Kur'an'ı)”. Megerlin Kur'an'ı Arapça aslında Almanya'ya çeviren ilk kişidir. Bundan önceki tercümelere başka dillere yapılmış tercümelere yapılan eserlerdir.⁷² Kendisi diğer Almanca tercümelere araştırmış, ancak diğer dillerden yayıldığı için eksik oldukları kanaatine varıp aslından tercüme etmeyi amaçlamıştır. 6 bölümden oluşan bu eserin yeni baskısı bulunmamaktadır, ancak Frankfurt Üniversitesi Kütüphanesinde bir baskısı kayıtlıdır.⁷³

f. Friedrich Eberhard Boysen (ö. 1800)

Eserin ismi, “Der Koran oder das Gesetz für die Müselmänner durch Muhammed des Sohn Abdalla”, yani “Kur'an veya Abdullah'ın oğlu Muhammed'in Müslümanlar için Kanunu”. Bu çeviri de aslından yapılan bir tercümedir. İlk baskısı 1773 yılında gerçekleşmiş ve 2 sene sonra gözden geçirilip tekrar yayınlanmıştır. Bu tercümenin Megerlin'in tercümesine nazaran aslına daha uygun olduğuna dair görüşler mevcuttur. Samuel Friedrich Günther Wahl (ö. 1834) tarafından 1828 yılında 3. baskısı çıkmıştır. Bu baskısında Wahl birçok ilaveler de bulunarak yeni bir çalışma ortaya koymuştur.⁷⁴

g. Max Henning (ö. 1927)

Eserin ismi “Der Koran; aus dem arabischen Übertragen (Arapçadan tercüme edilen Kur'an)”. Bu eser günümüzde Almanya'da en yaygın ve meşhur olan çeviridir. Ancak bu eserin çevirmeni hakkında hiç bir bilgi bulunmamakta ve gizli tutulmaktadır. Bu eserin 4 tane baskısı bulunmaktadır, ikisi Almanya'da ikisi de Türkiye'de gerçekleşmiştir.⁷⁵ Henning önsözünde Batı ve Doğunun düşmanlık yerine karşılıklı menfaat ilişkilerine girmeleri gerektiğini savunur ve Kur'an'ı tercüme etmedeki

⁷¹ Pfannmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s. 217.

⁷² Pfannmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s. 210.

⁷³ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 184-188.

⁷⁴ Pfannmüller, *Handbuch der Islam-Literatur*, s. 217-218.

⁷⁵ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 196-197.

gerekçelerin de bu olduğunu söyler:

“Almanya ile İslam dünyası arasındaki ticari ve manevi ilişkiler her zaman çok yönlü olacaktır. Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler çoktan beri kendi köprülerini kurdu ve karşılıklı düşmanlık ve yabancılaşma oluştu. Bugün toplumun menfaatleri Müslümanlarla ilişki kurmanın yollarını aramayı gerektirmektedir.”

Ayrıca Henning Hz. Muhammed'e çocuk yaşlarında sütanne de bulunurken, ruhların musallat olup sihir hastalığına yakalandığına dair rivayetler bulunduğunu savunur. Hâlbuki Hz. Muhammed sütannesinin yanında 6 yaşında kadar durmuştur ki 6 yaş o dönemde alışılmış bir yaştır. Henning Hz. Muhammed'in Hz. Hatice annemizden olan ikinci oğluna Abdimenaf ismini koyduğunu söyler, yani Hz. Muhammed'in önceden Mekke de ki müşrikler ile aynı olduğuna varmak ister. Ancak biz biliyoruz ki Hz. Muhammed'in Hz. Hatice annemizden iki oğlu var idi ve bunlara Kasım ve Abdullah ismini vermiş idi.

Bu tercümede önemli bir mesele de Henning'in şu görüşüdür: Henning'e göre vahyin geldiği ilk dönemde ayetler yazılmadığı için, bazıları kaybolmuştur. Hz. Muhammed güya daha sonra yazılmış olan ayetleri kendisi tamamladı ve eklemelerde bulundu. Bundan dolayı da Kur'an'da tezatların bulunduğunu söyler. Henning, Hz. Zeyd'in Kur'an'ı toplama görevinde surelerin düzeninde kronolojik düzene dikkat etmediğini, uzun sureleri başa, kısaltmaları da arkaya koyduğunu söyler. Huruf-u Mukatta da, Hz. Zeyd'in sureleri aldığı kişilerin isimlerinin baş harfleri olduğunu söyler.⁷⁶

Alman dışişlerinde görev yapan Murad Wilfried Hofmann (ö. 2020) daha sonra Müslüman olmuştur ve Henning'in tercümesi üzerine çalışmalar da bulunmuştur.

Henning'in tercümesine şöyle eleştirilerde bulunmuştur:

- a) Henning ayetlerde Gustav Flügel'in tercümesinden yararlanmıştı. Hâlbuki o tercümedeki ayet numaraları İslam dünyasının ayet numaralarından

⁷⁶ Hofmann, Murad Wilfried, *der Koran*, (Diederichs Verlag, München, 2007) s. 1-30.

farklıdır.⁷⁷

- b) Henning tercümesinde Kutsal Ruhun Allah tarafından ilahi bir şahıs muamelesi göreceği ve Hz. İsa'nın Allah tarafından doğrulmuş olacağını ifade etmektedir. Hâlbuki bunlar Kur'an'ın hiç bir ayetinde geçmemektedir. Veya “zevc” kelimesinin hem kadın hem erkeği kast ettiğini de dikkate almamış ve Kur'an'a göre, cennete sadece erkeklerin gireceğini söylemiş.⁷⁸
- c) Henning kelimeleri tercüme ederken, cümlenin bağlamına dikkat etmemiştir. Mesela “ayet” kelimesi, cümleye göre bazen ayet, bazen işaret, bazen de delil anlamına gelebilmektedir.

Murat Willfried Hofmann dışında da bu esere birçok tenkitler yapılmıştır:

- a) Bakara Suresinde geçen: “*ve Allahtan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın*”⁷⁹ ayetini Henning şu şekilde tercüme etmiştir: “... und rufet eure Götzen zu Zeugen”, yani “*ve putlarınızı şahit olarak çağırın*” Hâlbuki buradaki “şuhedaeküm” kelimesi yarım edebilecek herkesi kast etmektedir, sadece putları değil. Henning ayetin geniş manasını daraltmış bulunmaktadır.
- b) Yazar Âl-i İmran Suresinde geçen: “*De ki: “Ey mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden çekip alırsın. Dilediğini yüceltirsin, dilediğini de alçaltırsın...”*”⁸⁰ ayetini şu şekilde tercüme etmiştir: “*Sprich: O Allah, König des Königtums, du gibst das Königtum wem du willst; und du ehrst, wen du willst, und demütigst, wenn du willst...*” yani, “*De ki: Ey Allah! Ülkenin kralı, sen istediğine krallık verirsin ve istediğinden de krallığı alırsın, istediğini onurlandırır, istediğini de alçaltırsın.*”

Henning “mülk” kelimesini krallık olarak tercüme etmiş, hâlbuki ayette mülk

⁷⁷ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 230.

⁷⁸ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 230.

⁷⁹ Bakara 2/23.

⁸⁰ Âl-i İmran 3/26.

mutlak bir egemenliği kast etmektedir, siyasi bir egemenliği değildir.⁸¹

- c) Henning, Âl-i İmran Suresinde geçen: “...ayrıca evlerinizde ne yiyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanan kimseler iseniz elbette bunda sizin için bir ibret vardır.”⁸² ayetini Şu Şekilde tercüme etmiştir: “... ich will euch verkünden, was ihr essen, uns was ihr aufspeichern sollt in ihrem Häusern” yani “Ve size ne yemeniz ve evlerinizde ne saklamanız gerektiğini bildireceğim.” Hâlbuki ayette mevcut olan gıdalardan bahsetmektedir, Henning'in tercümesinde ise istikbalde olacak olanları kast ediyor.⁸³
- d) Kasas Suresinde geçen: “Mûsâ'nın ablasına, “Onu izle” dedi. O da ötekiler farkına varmadan uzaktan kardeŐini gözetledi.” ayetini Henning Şu Şekilde tercüme etmiştir: “Und sie sprach zu ihrer Schwester: Folge ihm.” Yani “Ve o kendi kız kardeŐine, onu takip et dedi.” Burada Hz. Musa'nın annesi kızına, yani Hz. Musa'nın ablasına sesleniyor. Ancak Henning'in tercümesinde, sanki annesi kendi kardeŐine sesleniyormuŐ gibi bir algı oluyor.⁸⁴
- e) Bakara Suresinde geçen: “... O, her Şeyi hakkıyla bilmektedir.”⁸⁵ Ayetini Şu Şekilde tercüme etmiştir: “...und er hat Macht über alle Dinge”, yani “Onun her Şeye gücü yeter”. Burada da Henning metin ifadesinin dışında bir anlam vermiştir.⁸⁶

Yukarıda saydığımız tercümeleler dışında da birçok tercümeleler mevcuttur:

- David Nerreter "Neu eröffnete Mohametenische Moschea"
- "Yeni açılan Muhammed Camisi" (1703)
- Ludwig Ullmann "Der Koran" (1840)
- Theodor Fr. Grigull "Der Koran" (1901)

⁸¹ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 234.

⁸² Âl-i İmran 3/49.

⁸³ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 236.

⁸⁴ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 237.

⁸⁵ Bakara 2/29.

⁸⁶ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 239.

- Lazarus Goldschmidt "Der Koran" (1916)
- Rudi Paret "Der Koran" (1966)
- Theodor Adel Khoury "Der Koran" (1987)

5. Die Zeitschrift der Morgenländischen Gesellschaft (Doğu Ülkeleri Topluları Dergisi)

Müslüman bilginler, Oryantalistleri Haçlıların bir uzantısı olarak görmüşlerdir. Çünkü batıda gerçekleşen İslami araştırmalar, sömürge faaliyetlerin alt yapısını oluşturuyordu. Ayrıca bu çalışmalar Hristiyan misyonerlerin faydası için kullanılacaktı. Oryantalist çalışmalar ilk defa 1779'de İngiltere'de sonra 1799'da da Fransa'da ilmi bir disiplin olarak başladı. 19. Yüzyıl'ını da Oryantalizmin gelişme ve kökleşme çağı olarak görebiliriz. Çeşitli bölgelerde yayınlar yapılmaya başladı. Bunlardan biri de 1849 da Almanya da yayınlanan "Zeitschrift der Morgenländischen Gesellschaft" dergisidir.⁸⁷

1844 yılında Dresden'de 7. Filologlar toplantısı gerçekleşmiştir. Bu toplantıda Almanya'da bir cemiyetin açılması ve bir dergi çıkarmaları gerektiği kararı alınmıştır. Bunun üzerine de 1845 yılında Heinrich Leberecht Fleischer (ö. 1888) öncülüğünde Alman Şarkiyat Cemiyeti olarak adlandırdığımız "Deutsche Morgenländische Gesellschaft" kurulmuştur.⁸⁸ Fleischer, Alman akademik oryantalizmin babası kabul edilir. Kendisi Paris'te De Sacy'den Arapça eğitimi görmüş ve böylece gramerci pozitivistin sadık bir temsilcisi olmuştur ve Almanya'daki Arap filoloji geleneğinin temellerinin atılmasına vesile olmuştur.⁸⁹ Böyle bir cemiyet kurarak, Asya ve ona yakın olan ülkeler hakkında bilgi toplamak ve Doğu'nun tarihi ve kültürü hakkında bilgi edinmeyi amaçlamışlardı. Cemiyet 2. dünya savaşından sonra işgal güçleri tarafından kapatılmış, ancak daha sonra 1948 yılında tekrar kurulmuştur. Bu cemiyet çeşitli kurumlar da oluşturmuş, hatta bunlardan biri olan Orient Institut'un bir şubesi İstanbul'dadır. İlk sayısını da 1847 yılında yayınladı. Yılda 4 sayı verilmesi

⁸⁷ Yaşar, *Avrupa ve Kur'an*, s. 53.

⁸⁸ Görgün, Hilal, "Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft", *DİA*, (İstanbul, 2013) XLIV/193.

⁸⁹ Johansen, Baber, "Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi", trc. Doç. Dr. Bilal Aybakan, (*M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 2, 2005) s. 221-241.

kararlaştırılmıştı. Başta sadece Almanca makaleler yayınlayan dergi, daha sonra diğer dillerde de makaleler yayımlamaya başladı. Dergide yer alan makaleler değişik konularda idiler: İbrani, Arapça ve İslami araştırmalar, İran araştırmaları, Hint araştırmaları, Afrika araştırmaları, Türkoloji, Uzakdoğu araştırmaları vb.⁹⁰

Bu Dergi Rusya'nın 18. Yüzyıl'da batılılaşmasını ve oryantalist çalışmalarının gelişmesini sağlamıştır.⁹¹ Bu tarih, Almanya'daki şarkiyat ile ilgili araştırmaların başlangıç tarihi değildir. Çünkü onlar daha erken tarihte araştırmalara koyulmuşlardı, ancak süreli bir yayın çıkarma gibi bir ihtiyaçları bulunmuyordu. Aslında Alman bilim adamları bir Alman Şarkiyat Cemiyeti kurmayı amaçlıyorlardı, yani fikir mevcut idi, ancak bu bilim adamlarından biri olan Prof. Ewald'ın, Hannover Kralına karşı gerçekleştirilen bir halk protestosunda suçlanması üzerine, olumsuz etkilenmişlerdi. Ayrıca Almanya, Fransa ve diğer bazı ülkelerdeki gibi, devlet tarafından mali destek sağlamıyordu. Ayrıca Fransızlar veya İngilizler sürekli doğu ile irtibat halinde oldukları için ve sömürgelerle yaptıkları işgalden dolayı Almanlardan hep öndelerdi.

19. Yüzyıl'da Alman üniversitelerinde kürsüler kurulmuştu, bunlar şarkiyat araştırmaları yapılması için Alman prenslikleri tarafından gerçekleştirildi. Hatta genç bilim adamlarını Paris'e gönderip Silvester de Sacy'den eğitim görmelerini sağlamışlardır.

Almanya'da 19. Yüzyıl'ın başlarında gelişmiş diğer bir kavram da "Islamwissenschaft" kavramıdır. Bu kavram Arap dili alanında olan İslami araştırmalara verilen isimdir. Bu kavramın gelişmesinde Almanya'nın sömürgeci ülkelerden olması ve Afrika ülkelerine hükmetmeye başlaması büyük rol oynamıştır. Ayrıca üniversiteler dışında kendi kurumlarını oluşturdular. Bu kurumlarda kendi uzmanlarını geliştirmeyi amaçlıyorlardı. En önemli kurum "Seminar für Orientalische Sprachen (Doğu Dilleri Semineri)" idi. Bu 1887 yılında Berlin'de kurulmuştur ve birçok öğrenci ve dil uzmanları burada okumuşlardır.⁹²

İslam araştırmalarını bağımsız bir disiplin haline getiren Carl Heinrich Becker

⁹⁰ Görgün, "Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft", *DİA*, XLIV/193.

⁹¹ Rodinson, "Oryantalizmin Doğuşu", trc. Ahmet Turan Yüksel, s. 179.

⁹² Johansen, "Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi", trc. Doç. Dr. Bilal Aybakan, s. 221-241.

(ö. 1933) 1910 yılında “Der Islam” adlı dergi neşretti. Kendisi bu dergiyi buldukları sürecin ihtiyaçlarına dair yaptıkları araştırmaların sonuçlarını yayımlayabilmek için çıkarttı. Becker derginin ilk sayısında “Islam als Problem”, yani “Bir Problem olarak İslam” adlı yazısını yayımlamıştır. Yani bu bize, Becker'in amacının İslam'ı bir problem olarak görüp araştırdığını ve bu Derginin tipik oryantalist bir anlayışla neşredildiğini gösteriyor. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve bazı yıllar arasında aksama olmuş, bundan dolayı 2000 yılında cilt sayısı 70 olarak tespit edilmiştir.⁹³ Bu yeni disiplin, İslam'ın, daha doğrusu Orta Doğu'nun kültürel ve bir dini sistem olarak incelenmesi ve araştırılmasını meşrulaştırdı. 1921 yılında Becker, Alman Şarkiyat Cemiyetinin statüsünü Şark üzerine inceleme yapan bir cemiyet haline getirdi. Almanya bir Nazi ideolojisine sahip olduğu için, Alman ırkına ve kültürüne yabancı olan her şeye karşı temkinli ve soğuk davranıyordu. Bundan dolayı şarkiyat araştırmaların yapıldığı enstitüleri kapattılar. Hatta 1943 yılında Yahudi bir bilgin olan Fritz Wolf'u öldürdüklerine dair rivayetler bulunmakla birlikte, bu alanda inceleme yapan bilim adamları ülkeyi terk etmek mecburiyetinde kaldılar.⁹⁴

6. Alman Oryantalistler ve İlgi Alanları

1. Aloys Sprenger (1893), Kur'an ilimleri, Arap-İslam Tarihi.
2. Annemarie Schimmel (2003), Kur'an, Tasavvuf, İslâm Edebiyatı.
3. Anton Spitaler (2003), Arapça Filolojisi, Semitik Filoloji.
4. August Fischer (1949), Kur'an, Tefsir, Kur'an-Hadis Lügati, Cahiliyle Şiiri ve İslam Tarihi.
5. Carl Brockelmann (1956), İslâm Tarihi, Arap-İslam Literatürü ve Semitik Filoloji.
6. Carl Heinrich Becker (1933), Eğitimci, İslâm Tarihi.
7. Ernst Ludwig Dietrich (1974), Arap Filolojisi ve Dinler Tarihi.
8. Friedrich Augsut Müller (1892) İslam Tıp Tarihi, Tarih.

⁹³ Görgün, Tahsin, “der Islam”, *DİA*, (İstanbul 2001) XXIII/42-43.

⁹⁴ Johansen, “*Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi*”, trc. Doç. Dr. Bilal Aybakan, s.221-241.

9. Friedrich Rückert (1866), Arap Filolojisi ve Şark Dilleri.
10. Friedrich Schulthess (1912), Cahiliye Şiiri ve Arap Edebiyatı Tarihi.
11. Fritz Hommel (1936), İslâm ve Ortadoğu Tarihi.
12. G. Wilhelm Freytag (1861), Arap Filolojisi.
13. Gustav Leberecht Flugel (1870), Kur'an Fihristi, Felsefe, Şark Dilleri ve İslami Literatürü.
14. Gustav Weil (1889), İslâm ve Arap Edebiyatı, İslâm Tarihi, Siret ve Kur'an.
15. Hartmut Bobzin, Kur'an, Siyer.
16. Heinrich Leberrecht Fleischer (1888), Arap Filolojisi.
17. Heinrich Steiner (1889), Şark Dilleri.
18. Heinrich Suter (1922), İslâm Matematik Tarihi ve Uzay Bilimleri Tarihi.
19. Helmut Ritter (1971), Arap ve Türk Filolojisi, Kelam ve İslâm Tarihi, Mezhepler Tarihi, İslam Edebiyatı.
20. Ignaz Goldziher (1921), İslâm Tarihi, Hadis ve Tefsir.
21. Johann David Michaelis (1791), Arap Filolojisi ve Şark Dilleri ve Ahlâk.
22. Johann Jakob Reiske (1774), Arap Filolojisi.
23. Jokob Barth (1914), Şark Dilleri ve Arap Filolojisi.
24. Josef Matuz (1992), Osmanlı Tarihi.
25. Joseph Hell (1950), Arap Şiiri.
26. Joseph Horovitz (1931), Kur'an ve Siyer Araştırmaları.
27. Joseph von Hammer-Purgstall (1856), Osmanlı Tarihi.
28. Karl Heinrich Bekker (1933), İslâm Felsefesi, İslâm Sosyolojisi ve Dinler Tarihi.
29. M. Joseph Müller (1874), Arap Edebiyatı Tarihi, İslâm Felsefesi ve Şark Dilleri.
30. Manfred Ullmann, Arap Filolojisi.

31. Martin Hartmann (1918), Arap Filolojisi ve İslâm Bilimleri.
32. Otto Pretzl (1941), Şark Filolojisi ve Kur'an Kıraati.
33. Richard Fancis Burton (1890), Arap-İslam Bilimleri.
34. Richard Hartmann (1965), Arap-İslam Bilimleri.
35. Rudi Paret (1983), Kur'an ve Kur'an Bilimleri.
36. Theodor Bibliander Buchmann (1564), Kur'an Araştırmaları.
37. Theodor Nöldeke (1931), Kur'an ve Kur'an Tarihi, Arap ve Semitik Filolojisi.
38. Tilman Nagel, Kur'an, Kelam ve Fıkıh.
39. Wilhelm Geiger (1943), Semitik Filoloji ve Şark Dilleri.⁹⁵

Sonuç itibariyle Almanya da 9. Yüzyıl'dan bu yana Oryantalizm hakkında ciddi faaliyetler yürütülmektedir. Almanya'nın sömürgeci ülkeleri arasında olması bu konuda büyük rol oynamıştır. Birçok Alman Oryantalist, farklı alanlarda eserler kaleme almışlar ve aynı zamanda Kur'an tercümelemi yapılmıştır.

⁹⁵ Yaşar, *Alman Oryantalizminde Kur'an'a Bakış*, s. 57- 62.

İKİNCİ BÖLÜM

BAZI ALMAN ORYANTALİSTLERİN KUR'AN YORUMLARI

A. HUBERT GRIMME

1. Hayatı

Hubert Grimme 24 Ocak 1864 tarihinde Almanya'nın Paderborn şehrinde doğmuştur. Yüksek öğrenimini semitistik, germanistik ve klasik filoloji bölümlerinde tamamlamıştır ve daha sonra 1889 yılında doçent unvanıyla Freiburg Üniversitesi Şarkiyat Bölümü'ne öğretim üyesi olarak tayin edilmiştir. Profesör olduktan sonra 1909 yılında da aynı üniversitenin rektörü seçilmiştir. Bundan bir yıl sonra ise Münster Üniversitesi'nde yeni kurulan şarkiyat bölümünün başına getirildi. Burada yaklaşık yirmi yıl öğretim üyeliği yaptı ve 5 Eylül 1942 tarihinde öldü. Hubert Grimme Doğu ülkelerinden Cezayir, Tunus ve Fas'ı dolaşmış, 1909 yılında uzun bir süre Mısır ve Filistin'de kalmıştır.

Eserlerinden bazıları şunlardır:

1. Mohammed I: Das Leben (Münster 1892) (Muhammed I: Hayatı)
2. Mohammed II: Einleitung in den Koran, System der koranischen Theologie (Münster 1895). (Muhammed II: Kuran'a Giriş, Kuran Teolojisi Sistemi)
3. Mohammed. Die weltgeschichtliche Bedeutung Arabiens (München 1904) (Muhammed Arabistan'ın dünya tarihinde önemi)
4. Der Koran (Paderborn 1923). Kur'ân-ı Kerîm'in Almanca tercümesidir.⁹⁶

2. Eserinde Genel Kabulün Dışında Değerlendirdiği Ayetler

Biz bu tezimizde ikinci eseri olan “Mohammed II: Einleitung in den Koran, System der koranischen Theologie/ Muhammed II: Kuran'a Giriş, Kuran Teolojisi Sistemi” adlı eseri ele alacağız. Bu eserinde Grimme, Kur'ân-ı Kerîm'in sistematığı hakkında iddialarından bahsetmek ile beraber hadis ve siyer kitaplarında yer alan rivayetlerin sahit ve uydurma olanlarının tespitinin sağlam olmadığını savunmuştur. Ayrıca Grimme bu eserinde şöyle bir iddiayı savunmaktadır: Ona göre İslam dini,

⁹⁶ Fayda, Mustafa, “Hubert Grimme”, *DİA*, (İstanbul, 1994) XIV/163.

sosyal bir harekettir ve hedefi o zamanda mevcut olan sosyal bozuklukların giderilmesidir. Örneğin; zenginlerle fakirler arasındaki farklılıkların giderilmesi ve bundan dolayı da fakirlere yardım edilmesini emretmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca Hz. Muhammed'in insanları sosyalizme çağırdığını iddia etmiştir. Şimdi ayetleri tek tek ele alalım:

- a) *وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ* “Eğer Peygamber bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu kudretimizle yakalardık”⁹⁷

Hubert Grimme'in bu ayet ile ilgili görüşünü beyan etmeden önce “ümmi” kavramını ele alalım. “Ümmi” kavramı “e-m-m” kökünden veya “ümm” kökünden gelmektedir. E-m-m kökü kastetmek anlamına gelir, ümm kökü ise anne veya topluluk, millet anlamına gelir. Bunlara nispeten ümmi “*annesinden doğduğu gibi kalmış, tabiatı bozulmamış, sonradan okuma yazma öğrenmemiş*”⁹⁸ anlamına gelir. Oryantalistler ümmi kelimesinin, okuma yazma bilmeyen değil, ümmet kelimesinin İbranicedeki kullanımından hareketle “putperest, kutsal bir kitabı olmayan kimse” gibi anlamlar geldiğini iddia etmektedirler. Onlara göre ümmi kelimesinin okur yazar olmayan manasını daha sonra Müslüman âlimler Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu temellendirmek için koymuştur. Oryantalistler ümmi kelimesinin Medine döneminde ortaya çıktığını söylerler, ancak Hz. Peygamberi ümmi olarak tanıtan iki âyetin yer aldığı A'râf Suresi Mekke devrinde inmiştir. Yani bu kelimenin Medine döneminde ortaya çıktığı ve Hz. Muhammed'in kendini sadece Araplara gönderilmiş bir peygamber olarak nitelediğine dair olan iddiaların bir dayanağı yoktur.⁹⁹

Şimdi Grimme'nin, eserinde nasıl bir yorumda bulunduğu bahsedelim. Kendisi bu ayette muhtemel iki manadan sadece birisini göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Dolayısıyla ilk etapta ayette bulunan kelimeleri sözlük anlamı ile almıştır ve böylece asli mana vermişçesine bir tavır sergilemiştir. Yani بِالْيَمِينِ Kelimesinden kast edilenin Hz Muhammed'in sağ eli olduğunu iddia etmiş ve eğer Hz.

⁹⁷ Hâkka 69/44-45. Bu ayetler başka meallerde şu şekilde verilmiştir: “O bize isnâden bazı lâflar uydurmaya kalkışsaydı, elbette biz onu ondan dolayı yeminiyle yakalar (kuvvetle tutar, hıncını alır)dık [böylece yalanını başına çarpardık].” “Elbette onun sağ elini (kuvvet ve kudretini) alıverirdik, Eğer (peygamber söylemediğimiz) bazı sözleri bize karşı kendiliğinden uydurmuş olsaydı.”

⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Darun Sadirun, 1993) XII/34.

⁹⁹ Mertoğlu, M. Suat, “Ümmi”, *DİA*, (İstanbul 2012) XLII/309-310.

Muhammed sağ elini almak ile cezalandırılıyorsa, demek ki okuma yazma kabiliyeti mevcuttur, bundan dolayı da ümmî olmadığını, olamayacağını söylemiştir. Ancak tefsirlere baktığımızda bu kelime asli manası ile açıklanmamıştır. Arap dilinde sağ el “güç ve kuvvet” manasına gelmektedir. Dolayısıyla buradan hareketle Peygamberimizin ümmî olmadığını çıkarması yanlıştır. Grimme göre ümmî kelimesinden yola çıkarak peygamberin okuma yazma bilmediğini söylemek tamamen keyfi bir yorumdur. Çünkü ümmî kelimesi “sadece okuma ve yazma konusunda çok iyi olmamak” manasını taşır. Ümmiden kasıt, teolojik açıdan eğitim görmemiş, yani Yahudilerin kitabından öğrenmemiş demek olduğunu söyler ve peygamberin Mekke’de yazı işlerini kendi hallederken Medine’de daha fazla meşgaleden dolayı Kur’an’ın yazılmasında yardım aldığını söylüyor.¹⁰⁰

İbn Kesîr (ö. 1373) bu ayeti, Hz. Peygamberin kendisinin, kendiliğinden bir söz uydurması olarak açıklamış ve ayetin devamını “biz onu elbette kudretimizle alıverirdik” olarak vermiştir. Devamında kuvvet ve kudret kelimesinin “yemîn” yani sağ ile ifade edildiğini, her şeyin gücünün sağ ile olduğunu açıklamıştır. Taberî (ö. 923), bu ayette geçen sağ el ifadesinin, cezalandırılan kimsenin elinin yakalanması olarak kullanıldığını söylemiştir.¹⁰¹

Râzi (ö. 1210) aynı şekilde “yemîn” kelimesini, kudret ve kuvvet manasında izah etmiştir. Bu görüş Ferrâ, Müberred ve Zeccâc’ın görüşüdür.¹⁰² Ümmilik kavramı Kur’an’da altı yerde 2 değişik anlamda kullanılmaktadır:

1. Hz. Peygamber hakkında kullanıldığı yerler

فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ [...] الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
“Onlar, yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı buldukları Resûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir. [...] Öyleyse Allah’a ve ümmî peygamber olan resulüne -ki o Allah’a ve O’nun

¹⁰⁰ Grimme, Hubert, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, (Aschendorffschen Buchverlag, Münster 1895) s. 4.

¹⁰¹ İbn Kesîr, Ebu’l-Fida İsmail, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*, trc. Prof. Dr. Bekir Karlığa- Prof. Dr. Bedridin Çetiner, (Çağrı Yayınevi) XIV/8096.

¹⁰² Râzi, Fahreddin, *Mefâtihu’l-Gayb*, (Beyrut: Daru’l İhyau’t-Turâsi’l-Arab, 3. Baskı, 1999) XXII/111.

sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.”¹⁰³ Bu 2 ayette “ümî” kelimesi tekil olarak ve Hz. Peygamber’in bir vasfı olarak kullanılmıştır.

2. Millet (Dini topluluk) anlamına geldiği yerler

“*Bunların bir de ümmî takımı vardır; Kitab’ı (Tevrat’ı) bilmezler. Onların bütün bildikleri bir sürü kuruntulardır. Onlar sadece zanda bulunurlar.*”¹⁰⁴ Bu ayette Yahudilerden bir topluluk anlamına gelmektedir.

Josef Horovitz, Cuma Suresi 2. ayetinde geçen “ümiyyun” kavramını¹⁰⁵ “putperestler arasından ve putperestler için bir peygamber” olarak yorumlamıştır. İbrânîce’de Yahudi olmayanları ifade etmek üzere kullanılan “dünya milletleri” anlamına gelen “ummöt hâ-‘olām” terkibine dikkat çekerek Hz. Muhammed’in kendisini “Yahudi olmayanlara gönderilmiş peygamber (nebi’e ummöt hâ-‘olām)” olarak nitelendirdiğini söylemiştir.¹⁰⁶

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسَلَمْتُ وَجْهِي لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ ءَأَسَلَمْتُمْ فَإِنْ أَسَلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا
“*Seninle tartışmaya girişirlerse, de ki: “Ben, bana uyanlarla birlikte kendi özümü Allah’a teslim ettim.” Kendilerine kitap verilenlere ve ümmîlere de ki: “Siz de İslâm’ı kabul ettiniz mi?”*”¹⁰⁷

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِنطَارٍ يُودِعَ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَا يُودِعَ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا
“*Kitap ehlinde öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana (eksiksiz) iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana iade etmez. Bu da onların, “Ümmîlere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur” demelerinden dolayıdır. Onlar, bile bile Allah’a karşı yalan söylerler.*”¹⁰⁸

¹⁰³ A`râf 7/157-158.

¹⁰⁴ Bakara 2/78.

¹⁰⁵ O, “هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
“*Ümmîlere, içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderendir. Hâlbuki onlar, bundan önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.*”

¹⁰⁶ Horovitz, Josef, *Koranische Untersuchungen*, (De Gruyter, Berlin, 1926) s. 5.

¹⁰⁷ Âl-i İmran 3/20.

¹⁰⁸ Âl-i İmran 3/75.

Bu ayetler ile Araplar kastedilmiştir, Yahudilerin bu kelimeyi Ehl-i kitap'tan olmayan Araplar için kullandıkları görülmektedir. Yukarıda zikrettiğimiz Bakara Sûresindeki ümmiyyûn “*Yahudiler içinde okuyup yazması yetersiz, Tevrat'ı okuyup anlayacak kadar bilgisi bulunmayanlar*”, Âl-i İmran Sûresinde ise “*Ehl-i kitabın mukabili olarak ilâhî bir kitabı bulunmayan müşrik Araplar*” diye yorumlanmıştır.¹⁰⁹

Sprenger'in (ö. 1893) iddiasına göre Hz Muhammed'den önceki dönemde Arabistan halkı, Ehl-i Kitap ve Ümmiyun olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Ehli Kitap, Kitap sahibi olanlar, ümmiyun da müşriklerdi ki, onlar kutsal bir kitaba sahip değillerdi.¹¹⁰ Ancak bu iddia geçersizdir. Çünkü bunu ispatlayan herhangi bir delil mevcut değildir.

Müfessirlere göre, Peygamberin okur yazar olmaması bir mucizedir. Çünkü Arapların çoğu okur yazar olmadığı için Allah onlara öyle bir peygamber gönderdi. Ayrıca Grimme Ashab-ı Kehf, Zülkarneyn ve Yecüc Mecüc ile ilgili ayetlerin Suriye Hristiyanları tarafından önceden bilindiğini ve bunların vahiy olmayıp halk nezdinde meşhur hikâyelerden alıntı olmak üzere Kur'an'a sokulduğunu iddia ediyor.¹¹¹

Rivayetlere göre Kureyş müşrikleri iki kişiyi Medine'de yaşayan Yahudi hahamların yanına göndermişler ve onlara Hz. Muhammed'i sormalarını ve onun söylediklerini de aktarmalarını istemişlerdir. Medine'ye vardıklarında Yahudi hahamlarına Hz. Muhammed'in vasıflarını ve söylediklerinin bir kısmını anlatıp onun doğru olup olmadığını sordular. Yahudi hahamları ise şöyle dediler: “*Şimdi size söyleyeceğimiz üç şeyi ona sorun. Eğer onları bilirse o Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Eğer bilemezse bilin ki o bir sahtekârdı: Ona çok eski zamanlarda yaşamış gençlerin durumlarını sorun. Ona yeryüzünde çok dolaşan adamı sorun. Bir de ona ruhu sorun. Şayet size bunları cevaplarsa, bilin ki o peygamberdir, ona tâbi olun. Eğer haber veremezse bilin ki kendiliğinden uyduruyordur.*” Mekke'ye geri geldiklerinde Kureyşlilere hahamların söylediklerini aktardılar. Kureyşliler Hz. Peygamber (sav)'in yanına geldiler ve Yahudi hahamlarının söylediklerini sordular.

¹⁰⁹ Zemahşeri, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzîl*, (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arab, 3. Baskı, 1986) I/158, 341.

¹¹⁰ Sprenger, Aloys, *Das Leben und die Lehre des Mohammad I*, (Nicolaische Verlagsbuchhandlung, Berlin 1869) s. 301.

¹¹¹ Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, s. 33.

Ancak Hz. Peygamber (sav) “İnşaallah” demeden cevapları yarın vereceğini söyledi. Allah Tealâ kendisine 15 gece boyunca hiçbir vahiy göndermedi. Mekkeliler Peygamberin arkasından konuşmaya başladı ve bu Peygamberi çok üzdü. Sonunda Cebraîl (as) geldi ve Kehf Suresi'ni getirdi. Bu surede gençlerin ve o çok dolaşan adamın haberi vardı. Ayrıca da müşriklerin kendisi hakkında söylediklerine üzüldüğü için ona bir teselli vardı.¹¹²

b) *وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۗ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ* “Ona İshak’ı ve ayrıca da Yakub’u bağışladık ve her birini salih kimseler yaptık.”¹¹³

Hubert Grimme, İshak (as) ve İbrahim (as)’ın ayetlerde birbirine en yakın olarak zikredildiğini ve buradan hareketle de kurban edilmesi emredilen oğlunun İsmail (as) değil de, İshak (as) olduğunu söylemektedir.¹¹⁴

Kur’an-ı Kerim’de Hz. İsmail hakkında şunlardan bahsedilmektedir:

فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ “Ey Rabbim! Bana salihlerden olacak bir çocuk bağışla. Biz de ona uysal bir oğul müjdeledik.”¹¹⁵

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ “Hamd, iyice yaşlanmış iken bana İsmail’i ve İshak’ı veren Allah’a mahsustur. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir.”¹¹⁶

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ ر “Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kabe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim.”¹¹⁷ Hz. İsmail babası Hz. İbrahim’in duası neticesinde dünyaya gelmiş ve babası onu Beytu’l-Haram’ın etrafında bir yere bırakmıştır.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ “Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, "Yavrurum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım,

¹¹² Çetiner, Bedreddin, *Esbab-ı Nüzul*, (Çağrı Yayınevi, İstanbul 2002) II/582-583.

¹¹³ Enbiyâ 21/72.

¹¹⁴ Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, s. 84.

¹¹⁵ Sâffât 37/100-101.

¹¹⁶ İbrahim 14/39.

¹¹⁷ İbrahim 14/37.

ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi."¹¹⁸

Mukâtil bin Süleyman'ın ifade ettiği üzere Hz. İbrahim'in üç gün peş peşe gördüğü bu rüyada, çocuğunu kurban ettiğini görmektedir. Sahih bir görüşe göre burada kurban edilen çocuğun Hz. İsmail'in olduğudur. Burada üç rivayet zikretmek istiyoruz.

Birinci rivayetimiz, İbn Ebi Rabah yoluyla İbn Abbas'ın şu sözüdür: "*Burada feda edilen kişi İsmail'dir. Yahûdiler, bu çocuğun İshak olduğunu iddia ettiler. Ne var ki Yahûdiler yalan söylediler.*"

İkincisi olarak Mücahit, İbn Ömer'den onun, ayette kurban edilecek çocuğun İsmail olduğunu söylediğini rivayet etmektedir.

Üçüncü bir rivayete göre İbn İshak, Muhammed İbn Ka'b el-Karazî'nin şöyle dediğini söyler: "*Allah'ın, İbrahim'in çocukları arasında kurban edilmesini emrettiği çocuk İsmail'dir. Bu hususu bizler, Allah'ın kitabında da buluruz. Allah Teâlâ İbrahim'in çocukları arasında kurban edilecek olan çocuğun kıssasını zikrettikten sonra şöyle buyurur* *فَبَشِّرْنَا هَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ وَيَشْرِنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ* ve ayrıca *فَبَشِّرْنَا هَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ* buyurarak burada İshak'ın kurban edilmesini emretmez. Bilakis Allah bu hususta vaat ettiği müjdeyi gerçekleştirir."¹¹⁹ Bu ve burada almadığımız bir takım rivayetlerden hareketle kurban edilecek olan çocuğun Hz. İsmail olduğu açıktır. Özellikle Hz. İshâk'ın kurban edilecek çocuğun olduğunu savunmak, Yahudilerin Hz. İshak'ta Hz. İsmail'e karşın gördükleri üstünlüğü de pekiştirmeye yol açmaktadır. Nitekim Peygamberimizin Hz. İsmail'in zürriyetinden gelmesi ve Hz. İsmail'in bu üstünlüğü elde etmesi Yahudilerin hasetlik beslemelerine sebebiyet vermiştir. Zaten Hubert Grimme'nin de bu yorumuyla elde etmek istediği zımnî hedefin bu minvalde olduğunu düşünüyoruz. Eserini bütüncül bir göz ile değerlendirdiğimiz vakit onun, özellikle İslam dininin Yahudi ve Hristiyan dinine olan bağlılığını ortaya koymaya çalıştığını görürüz.

¹¹⁸ Sâffât 37/102.

¹¹⁹ Hererî, Muhammed el-Emîn, *Tefsiru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhân fî Ravâbi Ulûmi'l-Kur'ân*, (Beirut: Daru Tavki'n-Necât, 1. Baskı, 2001) XXIV/244.

Burada kurban edilen çocuğun Hz. İsmail olduğuna dair Ebu Muhammed El-Beğavî (ö. 1122) *Meâlimu't-Tenzîl* isimli eserinde şu rivayeti serdetmektedir: Kurazî şöyle dedi:

“Bir gün Ömer İbn Abdulaziz Yahudilerden bir âlim olan ve daha sonra Müslüman olup İslam’ı iyice benimseyen bir adama şöyle sordu: Hz. İbrahim’in iki çocuğundan hangisi için kurban emri verildi? Adam *İsmail* diyerek şöyle devam etti: *Ey Müminlerin Emiri! Yahudiler bunu biliyor, fakat siz Arapların babasının Allah’ın kurban emri verdiği kimse olduğundan kıskançlık duyuyorlar. Kurban edilenin de İbrahimioğlu İshak olduğunu söylerler. Bunun delillerinden biri ise şudur: Kurban edilen koçun boynuzları Kâbe’ye asılı ve İsmailoğullarının elinde olduğudur. Ta ibn Zübeyir ve Haccac’ın döneminde hem Kâbe hem de bu boynuzlar yanmıştı. Şabi de bu iki boynuzun Kâbe’de asılı olduğunu gördüğünü söyler. Hakeza İbn Abbas’tan şöyle bir rivayet gelmektedir: Nefsim yed-i kudretinde olana yemin olsun ki İslam’ın ilk yıllarında koçun başı boynuzlarıyla Kâbe’nin oluğunda asılı idi.*”¹²⁰

Özellikle Hz. İshak’ın Mekke’de bulunmaması sebebiyle, kurban için feda edilecek çocuğun Hz. İsmail olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmamızın kapsamını aşmamak için bu kadar rivayetle yetinmek istiyoruz.

Şimdi konu ile ilgili olan bir diğer ayete geçelim

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ “*Hani, biz Kabe’yi insanlara toplanti ve güven yeri kılmuştuk. Siz de Makam-ı İbrahim’den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail’e şöyle emretmiştik: "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû*

¹²⁰ Beğavî, Ebu Muhammed, *Me’âlimü't-tenzîl*, (Beyrut: Daru'l İhyau't-Turâsi'l-Arab, 1. Baskı, 1999) IV/36.

ve secde edenler için evimi (Kabe'yi) tertemiz tutun. Hani İbrahim, "Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır" demişti. Allah da, "İnkâr edeni bile az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası!" demişti. Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kabe'nin) temellerini yükseltiyor, "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin" diyorlardı."¹²¹

Bu ayetlerde Hz. İsmail'in babası ile birlikte Kâbe'nin temellerini yükselttiğinden ve kutsal mekânı temiz tutmaları ile görevlendirildiğinden bahsetmektedir. Şimdi burada dikkat edersek, Hz. İbrahim'in Kâbe'nin inşasında birlikte çalıştığı oğlu Hz. İsmail ise Mekke'ye getirdiği oğlu da odur. Surenin devamında kendisine Peygamberliğin verildiğine dair bilgiler geçmektedir.

Oryantalistlere göre Hz. İsmail ve Hz. İbrahim sadece Medeni surelerde ve Kâbe'nin inşasında birlikte anılmaktadır. Bundan da Hz. Muhammed'in onların aile bağını iyi bilmediği yorumunu getiriyorlar ve böylece Kur'an'ın Peygamber tarafından yazıldığı düşüncesine kapı aralamayı amaçlıyorlar. Ancak şu var ki, Mekke'de o dönemde kabile bağı ve asabiyet ciddi derecede önemli idi, yani kendi ataları olan Hz. İsmail'i bilmemeleri gibi bir husus söz konusu olamazdı. Ayrıca Hz. İsmail'in sadece Medeni surelerde geçtiğine dair iddiaları da yanlıştır. Çünkü önceden verdiğimiz Sâffât Suresinde bulunan ayetler Mekki'dirler.¹²² Ayrıca aynı surenin 112. ayetine baktığımız zaman *وَبَشِّرْنَا هَ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ* bu ayet ile Hz. İshak'ın müjdelendiğini görüyoruz. Yani bu durumda kurban edilmesi gereken evlat, ilk evlattır. Hz. İbrahim'in ilk evladı da Hz. İsmail'dir. Tevrat, kurban edilmesi emredilen evladın Hz. İshak olduğunu söylemiştir, ancak bu, onların Hz. İshak'ı kendi ataları olarak gördükleri içindir. Yani bu durum ile beraber kendi ataları olan Hz. İshak'ın daha faziletli olduklarını iddia etmek istiyorlar.¹²³ Ayrıca Hz. Muhammed'in Hz. İsmail'in soyundan geldiğine dair Hadis-i Şerifler de mevcuttur:

¹²¹ Bakara 2/125-127.

¹²² Harman, Ömer Faruk, "İsmail", *DİA*, (İstanbul 2001)XXIII/80-82.

¹²³ Demirci, Muhsin, *Kur'an ve Tefsir Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru*, (Beyan Yayınevi, İstanbul 2020) s. 166.

1. Resûlullah, “Allah, İbrâhim’in çocuklarından İsmâil’i, İsmâil’in çocuklarından Benî Kinâne’yi, Benî Kinâne’den Kureyş’i, Kureyş’ten Benî Hâşim’i, Benî Hâşim’den de beni seçti.”¹²⁴
2. “Ben iki kurbanlığın oğluyum.”¹²⁵
3. Ok yarışması yapan bir grubu, “Ey İsmâiloğulları, ok atınız; babanız da ok atıcı idi” diyerek onları teşvik etmiştir.¹²⁶

Kur’an’da kurban edilecek olan çocuğun adı geçmemektedir. Tevrat’ta ise İshak olarak geçmektedir. Bundan dolayı da Müslümanlar arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Birinci görüş Hz İsmail’in kurban edilmek istendiğini söyleyenler: Hz. Ömer, İbn Mes‘ûd, Alkame b. Vakkās, Kâ‘b el-Ahbâr, İkrime el-Berberî ve Süyûtî. İshak’ın kurban edilmek istendiğini söyleyenler ise; Ebü’t-Tufeyl, Saîd b. Müseyyeb ve İbn Cerîr et-Taberî’dir.¹²⁷ İkinci görüşte ise Hz. Ali, İbn Abbas, Ebû Hüreyre, Hasan-ı Basrî, İbn Ömer, Mücâhid b. Cebr, Saîd b. Cübeyr, Süddî ve Katâde b. Diâme tarafından da her iki görüşe ait rivayetler nakledilmiştir.¹²⁸

Taberî, İshak’ın kurban edilmek istenen çocuk olduğunu savunmaktadır. Bu görüşü desteklemek üzere aralarında İbn Abbas’ın da bulunduğu bir rivayet zincirini delil olarak getirmektedir.¹²⁹ O, Kur’an’da müjdelenen çocuğun İshak olduğunu ve kurban ile ilgili ayetten önce Hz. İshak ile ilgili müjdenin bulunmasının ona delalet ettiğini söyler. Fakat yukarıda da ifade ettiğimiz üzere İbn Abbas’tan tam tersine ve daha sahih rivayetler vardır.

“İbrahim’in karısı ayakta idi. (Bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak’ı müjdeledik; İshak’ın arkasından da Yakub’u. Karısı, "Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı ve bu kocam da bir

¹²⁴ *Müsned*, II, 107; Müslim, “Fezâ’il”, 1; Tirmizî, “Menâkıb”, 1.

¹²⁵ Hâkim, II, 604; Aclûmî, I, 230.

¹²⁶ Buhârî, “Cihâd”, 78; “Enbiyâ”, 12; “Menâkıb”, 4.

¹²⁷ Hakim, “Müstedrek”, II, 468, 604, 605.

¹²⁸ Harman, “İsmail”, *DİA*, XXIII/80-82.

¹²⁹ Taberî, *Câmi ‘u’l-beyân*, thk. Muhammed Şakir, trc. Hasan Karakaya Kerim Aytekin, (Hisar Yayınevi, 2010) XXI/81-83.

*ihiyar iken çocuk mu doğuracağım? Gerçekten bu, çok şaşılacak bir şey!" dedi.*¹³⁰

Bu ayete dayanarak Taberî'nin tefsirinde Hz. Cebrail'in Sare'ye bir evlat müjdelediğinde şaşırıldığını ve Hz. İbrahim'in onu Allah'a kurban edeceğini söz verdiğini söyler. Ayrıca Taberî'ye göre Hz. İbrâhim kavminin yanından ayrıldığında Sare ile evliydi, bundan dolayı müjde Sare'nin çocuğuna aittir ve o Hz. İshak'dır.¹³¹ Şöyle bir durum da vardır ki, İbn Kesîr, İshak'ın kurbanlık olduğuna dair olan rivayetlerde râvilerden bazılarının metrûk ve münker, senedinin zayıf olduğunu nakletmektedir.¹³²

Kurban edilmek istenen çocuğun Hz. İsmail olduğunu savunanlara göre hem Tevrat'ta hem Kur'an'da şöyle bir nakil vardır: Hz. İbrahim Allah'tan bir evlat istemekte idi, Allah'ta bundan dolayı onu bir çocuk ile müjdelemiştir. Kur'an'a göre kurban edilmek istenen de bu ilk çocuktur. Hud Suresi 71. ayette Hz. İshak'ın ardından oğlu Yakup'un dünyaya geleceği bildirilmektedir. Şayet Hz. İshak kurban edilmek istenseydi, onun çocuğundan bahsedilmezdi. Ayrıca kurban olayından sonra Hz. İbrahim'in başarısının mükâfatı olarak Sâffât Suresi 112. ayetinde: "*Biz onu salihlerden bir peygamber olarak İshak ile de müjdeledik*" ibaresi geçmektedir. Bu da kurban edilenin Hz. İshak olamadığını gösterir. Ayrıca burada yukarıda da bahsettiğimiz bir hadis de delil olarak kullanılmaktadır: "Ben iki kurbanlığın oğluyum." Ayrıca Tevrat'ta Hz. İbrahim'e, "Senin zürriyetin İshak'ta çağrılacaktır" denmektedir. Öyleyse onun kurban edilmesi emri bir çelişki olur.¹³³

c) *وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَّبَعُهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْعَرْقُ قَالَ أَمْنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ*
Firavun da, askerleriyle birlikte zulmetmek ve saldırmak üzere, derhal onları takibe koyuldu. Nihayet boğulmak üzere iken, "İsrâiloğulları'nın iman

¹³⁰ Hud 11/71-72 *وَأَمْرًا أَنَّهُ قَائِمَةٌ فَضَجَّكَتْ فَيَشْتَرِيهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْطِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ*

¹³¹ Taberî, *Târîh*, (Beyrut: Daru't-Turas, 1967), 1/272-275; *Câmi 'u'l-beyân*, XXIII/78.

¹³² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l Azim*, (Darun Tıybe li'n-Neşr ve't-Tevzi, Suudi Arabistan, 1999), VI/270-279.

¹³³ Tekvîn 21/12, 22/2.

ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Ben de Müslümanlardanım” dedi.”¹³⁴

Grimme’e göre ayetten, Firavun ’un son anda iman ettiğİ ve böylece imanlı olarak öldüğü anlamı çıkmaktadır.¹³⁵

Ayette geçen اٰمَنْتُ aslında ب (ba) harfi ceri ile kullanılmaktadır. Fakat ayet-i kerimede ب (ba) harfi kullanılmadan doğrudan mefulünü almıştır. Buradan hareketle Ebu Hatim er-Râzi (ö. 890) اٰمَنْتُ’yü müstakil olarak değerlendirip ondan sonra bir قَالَ fiilinin takdir edilmesi gerektiğini söyler. Böylece Firavun “İman ettim, inandım” demiş olup, sonra da “İsrâiloğulları’nın inandığı ilahtan başka ilah yoktur dedim veya diyorum” demiş olur. Böyle bir iman ise Ebu Hatim er-Râzi’ye göre geçerli değildir.¹³⁶ Nisa Suresi 17-18. ayetleri bu hususta delil olarak gösterilmektedir: „Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah, bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Yoksa (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp da kendisine ölüm gelip çatınca, „İşte ben şimdi tövbe ettim” diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışsınızdır.”¹³⁷

Fahreddin Râzi eserinde Firavun’un imanının neden makbul olmadığını âlimlerin şu izahları ile açıklamıştır:

1. Firavun, tam Allah’ın azabı inerken iman etmiştir. O durumda ise iman makbul değildir. Çünkü azap inerken mecburiyet vakti hâsıl olduğundan tövbe makbul olmaz. Buna delil olarak da Mümin Suresi 85. Ayet delil gösterilir:

“Fakat azâbımızı gördükleri zaman inanmaları, kendilerine fayda vermedi. Bu, Allah’ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur. İşte orada inkârcılar hüsrana uğradılar.”

¹³⁴ Yunus 10/90.

¹³⁵ Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, s. 88.

¹³⁶ Kurtubi, *el-Cami ‘ li- Ahkami ‘l-Kur’an*, (el-Kutub el-Mısriyye, 2. Baskı, Kahire, 196) VIII/378-381.

¹³⁷ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

2. Firavun bu sözü ile sadece boğulmaktan kurtulmayı amaçlamıştır. Yoksa Allah'a iman ettiğinden ve onun hâkim olduğunu inandığından değildir. Kendisi bu sözü ihlaslı bir şekilde söylememiştir bundan dolayı da kabul edilmemiştir.¹³⁸

Firavun'un imanının kabul olmadığı, Allah'ın bir sonraki ayette *الآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَوْلِي*¹³⁹ buyurmasından da çıkarılabilir. Yani bu şu anlama geliyordu „Yoksa sen hayatta kalmaktan ümidini kesip öleceğini kesin bir şekilde bildikten sonra mı iman ediyorsun? Hâlbuki sen bundan önce rabbinin emirlerine muhalefet edip isyanda bulunmuştun. Dolayısıyla tövbe vaktini kaçırmış oldun [...]”¹⁴⁰ Allah'ın rahmeti bu söz üzerine ağır basar endişesiyle Hz. Cebrail'in o esnada Firavun'un ağzına çamur bastırıldığı da rivayet edilmektedir.¹⁴¹ Bu bilgiden hareketle Firavun'un iman etmesinin arzu edilmeyen bir şey olduğunu söyleyecek olursak, tövbesinin kabul edilmiş olması oldukça uzak gözükmemektedir.

İmam Matûridî (ö. 944) *Te'vilâtu Ehli's-Sunne* isimli tefsirinde tövbe hakkında konuşurken kâfirin tövbesinin ancak bir durumda kabul edileceğini söyler. Kâfirin tövbesi ancak ihtiyari bir tövbe ile kabul olur. İztirari bir tövbe, yani insanın başka çareye sarılamayıp tek çözüm yolu olarak seçtiği tövbe ise makbul değildir. Bu bağlamda Firavun'un tövbesinin, ıztırari olması hasebiyle kabul edilmeyeceği kanaatini tercih eder.¹⁴² Ulemanın tamamına yakını da bu görüşü benimsemiştir.

d) *وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ* “Ona sizin için zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun. Artık şükredecek misiniz?”¹⁴³

Hubert Grimme, Hz. Davud'un demiri işleme kabiliyetinin eski Arap şairlerinin kullandıkları “Davud zırhı” ifadesinden geldiğini söylüyor. Şöyle ki, Hz. Muhammed'den önce zırhlar Davud isimli meşhur bir hattat tarafından yapılıyordu ve

¹³⁸ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XII/461.

¹³⁹ Yunus 10/91.

¹⁴⁰ Hererî, *Tefsiru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhân fî Ravâbi Ulûmi'l-Kur'ân*, XII/351.

¹⁴¹ Beğavi, *Me'âlimü't-tenzîl*, II/432.

¹⁴² Matûridî, Ebu Mansur, *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*, thk. Dr. Mecdi Baslum, (2005) III/80.

¹⁴³ Enbiyâ 21/80.

Kur'an'da kastedilen Davud da odur. Ancak bütün tefsirlerde, ayette ismi geçen kişinin Hz. Davud olduğu geçmektedir. Örneğin İmam Kurtubi ve Râzi, zırhları ilk üreten ve giyilecek hale getiren kişinin Hz. Davud (as) olduğunu naklediyorlar."¹⁴⁴

Rivayetlere göre Hz. Davud hükümdar olduktan sonra kıyafet değiştirerek halkın yanına iner, hükümdar ve onun yönetimi hakkında ne düşündüklerini sorar öğrenirdi. Böyle bir günde insan suretine girmiş bir melek, onun ve ev halkının geçimini devlet hazinesinden karşılamasının yanlış olduğunu söylediğinde Allah'tan bir kazanç yolu dilemiştir. Allah Teâlâ bunun üzerine Hz. Davud'a zırh yapma kabiliyetini vermiştir. Ayrıca bu durum ile ilgili şöyle bir hadis-i şerif mevcuttur: *"İnsanın yediğinin en güzeli kendi kazandığıdır. Allah'ın nebîsi Davud kendi elinin emeğinden başkasını yemezdi."*¹⁴⁵ Ayrıca Enbiyâ Suresi 80. ayeti kuvvetlendiren diğer bir ayet de Sebe' Suresi 10-11. ayetleridir:

"Andolsun biz Davud'a tarafımızdan müstesna bir lütufta bulunduk. "Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin. Ve ey kuşlar, siz de! dedik. Ve onun için demiri yumuşattık. (Ona şöyle buyurduk:) 'Geniş zırhlar imal et, örgüsünü ölçülü yap. "Siz de (ey müminler) iyi ve yararlı işler yapın; şüphesiz ben yaptıklarınızı görmekteyim."

Eğer Enbiyâ Suresinde geçen Davud, Hz. Davud değil de Arap şairlerinin bahsettiği zırh yapan kişi ise, ayette geçen kuşların tesbih etmesi bu bağlamda ne anlama gelecektir? Nitekim bilindiği üzere Hz. Davud'un oğlu Hz. Süleyman'a mantiku't-tayr denen kuş dili bahşedilmişti. Oğluna verilen bu hasletin babasında da bulunması pek tabii olmakla birlikte ayette demirin yumuşatılmasına bitişik olarak kuşların tesbih etmesi bu kişinin Peygamber olan Hz. Davud olmasını gerektirir ki, dağlar ve kuşların onunla beraber tesbih etmesi bu ayet ile delillendirilmiştir. Ayrıca hemen sonraki ayette, oğlu olan Hz Süleyman'dan bahsedilmektedir. Bu ayet ile de Hz. Davud'un kastedildiği öne çıkmaktadır. Nitekim ayetin başlangıcında olan vav'ın,

¹⁴⁴ Kurtubi, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, XI/320-321; Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII/2458; Ebussuud Efendi, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerim*, (Beyrut: Daru'l İhyau't-Turâsi'l-Arab) VI/80; Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzîl*, III/129.

¹⁴⁵ Buhârî, "Büyü", 15.

atıf vavı olarak gelmesi, orada takdiri bir fiilin (سخرنا) olması bir şeyi değiştirmez, bu ayetin önceki ayetle konu bakımından ilişkili olduğunu gösterir.¹⁴⁶

Enbiyâ Suresi 78-79’uncu ayetlere baktığımızda, Hz. Davud ve Hz. Süleyman’ın, ekinleri bir koyun sürüsü tarafından telef edilen tarla sahibi ile sürü sahibi arasında hüküm verdiğini öğreniriz. Hz. Davud, tüm koyunların tazminat olarak tarla sahibine verilmesi gerektiğine dair bir hüküm verirken, Hz. Süleyman tarlanın eski haline kadar sürü sahibinin, tarla sahibine sağdığı süttten vermesi gerektiği hükmünü vermişti. Hemen sonraki ayeti kerimede hem Hz. Davud’a hem de Hz. Süleyman’a hikmetin ve ilmin verildiği söylenir. Burada dikkatimizi çeken *ilm* kelimesidir. Bahse konu olan Enbiyâ Suresinin 80’inci ayetinde „ona öğrettik” ifadesi geçmektedir. Kur’an’ın bütüncül bir göz ile okunması gerektiğini hatırlayacak olursak, bu iki ayetin birbiri ile münasebetini, her iki ayette geçen ilim kelimesini birleştirerek kurabiliriz. Öyleyse 79’uncu ayette geçen ilmin, tüm ilimlerin yanı sıra zırh yapma ve demircilik ilmi olduğunu söyleyebiliriz.¹⁴⁷

- e) سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir”¹⁴⁸

Hubert Grimme, İsrâ ve Miraç hadisesinin bir rüya olarak gerçekteştiğini iddia ediyor. Ayrıca Mescid-i Aksa’yı en uzak mescit olarak ele alırken, bunun Kudüs’te olan *St. Marien kilisesi* olduğunu iddia etmektedir.¹⁴⁹ Bu konuda selefın ve halefin görüş ayrılığı vardır. Bir kısmı İsrâ ve Miraç olayının sadece ruh ile gerçekteştiğini ve İsrâ’nın rüya olduğunun görüşündedir. Muaviye ve Hz. Aişe validemiz bu kanaattedir. Ancak onların bu görüşlerine itirazda bulunulmuştur. Çünkü o dönemde Hz. Aişe’nin yaşı küçüktü ve bu olaya şahit olmamıştı. Muaviye ise o dönemde kâfir idi. Bazılarına göre de İsrâ olayı beden ile gerçekteşmiş, ancak Beytü’l Makdis’ten sonrası ruh ile

¹⁴⁶ Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü’t Tefasir*, IV/95.

¹⁴⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi’t-Tenzîl*, III/128.

¹⁴⁸ İsrâ 17/1.

¹⁴⁹ Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, s. 105.

olmuştur.¹⁵⁰ Ancak büyük çoğunluk İsrâ ve Miracın hem ruh hem bedenen gerçekleştiği görüşündedir.

İlk önce bu ayette geçen kavramları ele alalım:

“أَسْرَى” kelimesi Geceleyin kulunu yürüttü anlamına gelir ki bu da fiilen, yani beden ile bir mesafeyi kat etmek demektir. “عَبْدٌ” kelimesi kul anlamına gelir. Kul, insanın sadece ruhuna değil, hem ruh hem bedenine denir. Fahreddin Râzi bunu şu ayetler ile desteklemiştir:

“أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَبْدًا إِذَا صَلَّى” *Sen, namaz kıldığında kulu (bundan) engelleyeni gördün mü?*¹⁵¹

“وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا” *Allah’ın kulu (Muhammed), O’na ibadet etmek için kalktığına cinler nerede ise (Kur’an’ı dinlemek için kalabalıktan) onun etrafında birbirlerine geçiyorlardı.*¹⁵²

Bu ayetler de geçen عَبْدٌ kelimesi de aynı şekilde hem ruh hem beden kastedilmektedir, yani ruh ile bedeninin tamamına delalet etmektedir. Bu kelimeler bize İsrâ ve Miracın rüya olmadığının delilidir.¹⁵³

Taberî, tefsirinde şöyle de bir delil getirmektedir. Eğer İsrâ ve Miraç olayı uyku halinde olsaydı Kureyşliler bunu yalanlayamazlardı. Çünkü uyku halinde böyle olaylar pek tabiidir ki Peygamberimiz daha önce de Cennet ve Cehennem’in ona rüyasında gösterildiğinden bahsetmiştir. Onların Peygamberi yalanladıklarına göre bu olay hem ruhen hem bedenen gerçekleşmiştir. Ayrıca bu olay sadece bir rüyadan ibaret olsaydı, Hz. Ebu Bekir tasdiki dolayısıyla Sıddık ismine nail olmazdı. Mescid-i Aksa ile kastedilenin St. Marienkilisesi olduğuna dair iddiasına gelince. Bu Mescide el-Aksa niteliğinin verilmesi, onun Mescid-i Haram ile olan uzaklığından dolayıdır. O dönemde Mekkelilere en uzak mescit Mescid-i Aksa idi. Ayetin devamında „çevresini bereketlendirdiğimiz” diye onu nitelendiriyor. Bereketten kast edilen mahsuller,

¹⁵⁰ Kurtubi, *el-Cami li-Ahkami'l-Kur’an*, X/204.

¹⁵¹ Alak 96/9-10.

¹⁵² Cin 72/19.

¹⁵³ Râzi, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XIV/394.

ırmaklar ve ayrıca etrafında defnedilmiş olan peygamber ve salihlerdir.¹⁵⁴ Peygamberimiz ayrıca bir hadisinde Mescid-i Aksa'nın Mescid-i Harâm'dan sonra, insanların Allah'a ibadet etmeleri amacıyla yapılan en eski ikinci mâbed olduğu bildirilmektedir.¹⁵⁵ Bugün Kâbe ve çevresine Mescid-i Harâm denildiği gibi Mescid-i Aksa ve çevresine de Harem-i şerif denilmektedir.

Yukarıdaki araştırmamız doğrultusunda, ayet ve hadislerle göre Grimme'nin bu iddiası temelsizdir.

- f) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا “Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın.”¹⁵⁶

Yazar, bu ayette bulunan “sarhoşken namaza yaklaşmayınız” yasağını Yahudi bir talimattan taklit edildiğini söylüyor ve böylece bu ayeti delil göstererek Kur'an'ın Tevrat ve İncil'den örnek alınarak ortaya konulduğunu iddia ediyor.¹⁵⁷

Bu ayetin nüzul sebebi olarak şöyle bir açıklama bulunmaktadır: Abdurrahman b. Avf içkinin mubah olduğu dönemde bir ziyafet verdi. Yiyip içtikten sonra namaz vakti girdi ve aralarından birini imam tayin ettiler. Ancak bu kişi Kâfirun Suresini „[...] Sizin taptıklarınıza ben taparım, sizler de benim taptıklarımın tapıcılarısınız” şeklinde okudu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu ve içki içenler artık yatsıdan sonra içiyor, sabah namazına bilinçli ve ayık halde geliyorlardı. Daha sonra Maide Suresi 90. Ayetin nazil olması ile birlikte içki tamamen haram kılındı.¹⁵⁸ Gördüğümüz gibi ayet-i kerimenin bir nüzul sebebi vardır. Hâlbuki nüzul sebebi olmasa bile, Grimme'nin unuttuğu bir şey var: Peygamberimizin getirmiş olduğu din ve Kur'an-ı Kerim önce gelen semavi dinlerin tasdik edicisidir. Yani biz hem tahrif edilmemiş Tevrat'a, hem de İncil'e ve onların içinde yazılı olanların ilahi olduğuna inanmaktayız. Bu durumda İncil ve Tevrat'a benzerliklerin olması pek tabiidir. Ayrıca benzerliğin bulunma nedenlerinden biri de şudur ki, insanlar Tevrat ve İncil'de bulunan emir ve

¹⁵⁴ Taberî, *Câmi 'u'l-beyân*, V/523.

¹⁵⁵ Buhârî, “Enbiyâ”, 10, 40; Müslim, “Mesâcid”, 1, 2.

¹⁵⁶ Nisa 4/43.

¹⁵⁷ Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, s. 125.

¹⁵⁸ Râzi, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, VIII/49-50.

yasakları unuttuklarından veya tahrif ettiklerinden dolayı Allah-u Teâla'nın tekrar aynı emir veya yasakları getirmesi de gayet tabiidir.

g) *إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوفَّةَ (۱) فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ (۲) إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْإِنْتَرُ* “Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik. Şimdi sen rabbin için namaz kıl ve kurban kes! Asıl soyu gelmeyecek olan, sana karşı nefret duyandır.”¹⁵⁹

Müellif Grimme, Kevser Suresinin Medeni olma ihtimalinden yola çıkarak, peygamberin, bu sureden önce, bahsi geçmediği için kurban ibadetine önem vermediğini, fakat daha sonra bu sure ile birlikte bu fiile manevi bir unsur kattığını iddia ediyor ve böyle bir hareketin sebebi olarak da hicret eden insanların yine Mekke'ye rağbet etmelerini gösteriyor. Şöyle ki hac ve kurban gibi ibadetlerin, Müslümanların savaş politikalarının manevi bir kisveye büründürülmesi ve bu vesile ile insanda en güçlü his olan dini duyguların kışkırtılmasından ibaret olduğunu ve böylece bir fetih hareketinin başlatıldığını iddia etmektedir.¹⁶⁰ Hâlbuki bu ayette Allaha yönelmesi ve mallarından kurban kesmesi, Allah'ın Peygambere verdiği nimetlerin şükrü olarak emredilmiştir. Ayrıca müşriklerin putlar için kurban kesme adetlerinin de son bulması ve tevhid inancının yerleşmesi içindir. Çünkü onlar ıslık çalıp el çırparak ibadet ediyor ve putlar için develer kesiyorlardı. Bundan dolayı ayette “O Halde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes” buyrulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de ilk kurban ile ilgili olarak Hz. Âdem'in 2 oğullarının Allah'a kurban takdim etmelerinden bahseder. Bu bize Kurban'ın daha öncelerden var olduğunu ve ilk defa Kevser Suresinde geçmediğini göstermektedir. Ayrıca Sâffât Suresinde Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmesinden bahsetmektedir ki bu sure Mekki bir suredir: “Nihayet her ikisi de (Allah'ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yaturunca ona, şöyle seslendik: “Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır. Biz, (İbrahim'e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail'i) kurtardık.”¹⁶¹

Bu surede sadece bedeni ibadet olan namaz ile yetinilmemiş, mali olan kurban ibadeti de zikredilmiştir. Allah için mali fedakârlıklarda bulunulmasına teşvik edilmiş,

¹⁵⁹ Kevser 108/1-3.

¹⁶⁰ Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, s. 127-128.

¹⁶¹ Sâffât 37/103-107.

sadece bedeni ibadetler ile yetinilmemesi gerektiğine işaret edilmiştir. İslam dininde mesele fiilin Allah için yapılmasıdır. Bundan dolayı peygamber efendimiz Mekke ve Medine zamanlarında farz namazlar dışında nafilelere devam etmiş, hatta hac ibadeti farz değilken kurban kesmiştir.

Aslında kurban fıkhi boyutta farz bir ibadet değildir, birçok mezhebe göre udhiyye kurbanı sünnet bir ibadettir. Ancak Hanefi mezhebinde ise kurban vacip kabul edilmiştir, vucûbiyeti bu ayetten çıkarılmaktadır¹⁶². Bu konuda şu hadisi zikretmek önemlidir: “Üç şey benim üzerime yazıldı (yani farz kılındı), sizin üzerinize yazılmadı: Duha namazı, Udhiyye kurbanı, Vitir namazı.”¹⁶³ Ayrıca bu surenin nüzul sebebine bakacak olursak, Hz. Peygamberin erkek çocukları ölünce müşrikler onu soyu kesik manasına gelen “ebter” kelimesi ile anıyorlardı. Bu sure de bu davranışa karşı inmiş ve asıl soyu kesiklerin kendileri olduğunu haber vermektedir. Nitekim bizim Peygamberimiz kıyamete kadar rahmet ile anılacak, kendileri ise lanetlenecektir. Bu durumda Allah-u Teâlâ bize güçlü olanın, onun desteklediği kimse olduğunu ve güçsüz olanların da zillete düşürdüğü kimseler olduğunu gösterdi.¹⁶⁴ Bu durumda Peygamber Efendimiz Kevser’e, yani kesrete nail oldu, müşrikler ise asıl soyu kesiklerden oldular. Müşrikler Peygamberi nasıl anarsa ansın, Allah bu sure ile onu bütün faziletleri içinde bulunduran bir ifadeyle methetmiştir.

h) *إِنْ تُفْرَضُوا لِلَّهِ فَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ* “Eğer siz Allah'a güzel bir borç verirsiniz, Allah onu size, kat kat öder ve sizi bağışlar. Allah, şükürün karşılığını verendir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).”¹⁶⁵

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ “Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, her bakımdan sınırsız zengindir, halimdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).”¹⁶⁶

Hubert Grimme, daha önceden İslam’a ısındırmak için insanlara verilen tüm sadakaların, İslam devlet haline geldikten sonra geri alındığını, bunun ise sadakaların

¹⁶² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İslamoğlu Yayınevi, İstanbul 1993) s. 525-529.

¹⁶³ Ahmed b. Hanbel, I, 231.

¹⁶⁴ Matûridî, Ebu Mansur, *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*, X/629.

¹⁶⁵ Teğabun 64/17.

¹⁶⁶ Bakara 2/263.

vergiye çevrilmesiyle olduğunu iddia etmektedir. Grimme'a göre, insanların dini duyguları ile oynanarak bu vergilere manevi bir hava katılıp, insanların bunu canı gönülden yapmaları sağlanmıştır. Hubert Grimme, zekâtı ve vergiyi burada bir tutmuştur.¹⁶⁷ Hâlbuki bu ayetlerde geçenlerden kast edilen zekât ibadetidir. Vergi ise başka bir vatandaşlık görevidir. İkisi farklı meselelerdir.

Zekât ibadeti hicretin 2. yılında farz kılınıp Kur'an da birçok yerde namaz ibadeti ile birlikte zikredilmektedir. Bunun fazileti olarak da bu iki ibadetin toplumun ruhî olgunluğa ulaşmasında son derece önemli payı olduğu zikredilir. Zekât, maddi gücü olmayanların ihtiyaçlarının karşılanmasına, zengin ile fakir ayırımının düzenlenmesine yardımcı olur.

„Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir”¹⁶⁸.

Bu ayet bize zekâtın mükellefiyet, temel gaye, oran, miktar ve harcanacağı yerler bakımından vergiden farklı olduğunu gösterir. Peygamberimiz döneminde zekât memurları bulunuyordu. Mükellef olanlar zekâtlarını Beytülmâl'a getiriyorlar ve onlar da zekâtın düştüğü sekiz sınıfa onları dağıtıyorlardı. Veya bu memurlar zekâtları topluyor ve o bölgede bulunan ihtiyaç sahiplerine tevzi ediyorlardı. Devletin kendisine zekât verilmez. Ancak devletin ihtiyacı olduğunda, zekâtın dışında başka vergi alabilir. Burada ikisini birbirinden ayırmak gereklidir. Vergi veren zekât vermez diye bir kaide asla yoktur. Zekât veren de vergi vermek zorunda değildir diye bir düşünce de yanlıştır. İkisinin harcama yerleri farklıdır. Unutmamak gerekir ki, vergi bir vatandaşlık görevidir; zekât ise dinî bir yükümlülüktür. Allah-u Teâlâ İsrâ Suresi 7. Ayette şöyle buyurmaktadır: “Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz, kötülük ederseniz kendi aleyhinize.”

¹⁶⁷ Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, s. 140-141.

¹⁶⁸ Tevbe 9/ 60.

Şunu da unutmamak gerekir ki, zekâtlardan (sadakalardan) faydalanan Peygamberimiz değildir. İlk önce ihtiyaç sahipleri ve en önemlisi de veren kişidir. Çünkü Sadaka ve zekât temizliktir, yani kişinin malını arındırır. Mal sahibinin gönlünü arıtır ve ahlakını da yükseltir. Yani kısacası kişi kendi adına ne hayırda bulunursa bulunsun kendi lehinedir. Son olarak ayette zikredilen borç ve sadaka kavramları ve genel olarak bu ayetler zekâta veya zorunlu olarak verilmesi gereken bir şeye işaret etmemektedir. Zemaşşerî, burada karz kelimesinin zikredilmesindeki hikmetin taltif ve incelik olduğunu söyler.¹⁶⁹ Böylece kul, sûreten Allah'a bir borç verip onun kat kat fazlasını elde etmesine nail olacaktır. Buradaki latife, kulun, aldığı kat kat fazlalığa hakiki anlamda müstahakmış gibi bir duygunun oluşmasıdır. Çünkü insan, karşılığı olmayan bir şeyi elde ettiğinde, karşılığı olup da elde ettiği şeyin zevkini aldığı kadar zevk almaz. Dolayısıyla burada insanların dolandırılmasından ziyade, en yüce varlık olan Allah'tan değer görmesi ve psikolojik bakımdan dinç tutulması vardır. Hem bunun bir „borç verme” olduğu düşünülecek olursa, verilecek olan şey kulun özel mülkiyetinde bulunduğu için verip vermemekte muhayyerdir. Şayet Grimme'nin dediği gibi kalplerin ısınması için verilen paraların bu şekilde geri alındığı doğru olsa, ayetin mecbur kılıcı bir tarafı olması gerekir. Grimme'nin dediğinin tarihi seyir yönünden de doğru olmadığı aşikârdır.

- i) لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ “Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”¹⁷⁰

Müellif, İslam'ın, belirli bir vakte kadar din kapsamında orijinallliğini koruyabildiğini, ancak müşriklere karşı savaş emrini verdikten sonra din kavramından oldukça uzaklaştığını söyler. Hatta Medine'ye girmeden önceki süreçte bu ayet ile din konusunda zorlamanın yasak olduğunu, fakat Medine'ye girdikten sonra artık dine zorlamanın başladığını ve dolayısıyla Kur'an'ın ikiyüzlü ifadeleri haiz olduğunu

¹⁶⁹ Zemaşşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi 't-Tenzîl*, IV/551.

¹⁷⁰ Bakara 2/256.

söyler. Medine’de müşriklerin yanı sıra Yahudi ve Hristiyanların takibe alınmasının, peygamberden sadır olan bir intikam hareketi olduğunu ve neticede Mekke’nin fethinin, cihadın bir kötü neticesi olduğunu söyler.¹⁷¹

İman kalbin tasdikidir. Bu sebeple bir insanın zorla inanmasını sağlayamayız. Kişinin içten inanması, içten inanması için de serbest karar vermesi gerekir. Nitekim kişinin zorla inanması, ameline de olumsuz bir etkide bulunup amelin özü olan ihlası zedeleyecektir. Allah Teâla’nın insanlara bahşetmiş olduğu akıl, kendine ve çevresine ve peygamberlerin getirdiklerini bakarak doğru yolu bulabilir. Ayete baktığımızda onun bütün inkârcılar hakkında değil de kitap ehli hakkında geldiğini söyleyebiliriz. Kitap ehli cizye vermeyi kabul ederse dinlerinde kalarak yaşayabilirler. Şa‘bî, Katâde, Dahhâk gibi eski dönem müfessirler ayeti bu şekilde yorumlamışlardır.¹⁷² İbn Kesîr ise bu ayeti şu şekilde tefsir etmiştir: Kimseyi Müslüman olması için zorlayamayız. Allah kime hidayet nasip ettiyse o zaten Müslüman olur. Kişiyi zorla İslâm’a sokmanın bir faydası yoktur.¹⁷³

İbn Âşûr’a göre „Lâ ilâhe illallah deyinceye kadar insanlarla savaşıma emrini aldım [...]”¹⁷⁴ diye geçen hadisler bu ayetler inmeden evvel mevcuttu. Bunun sebebi de o dönemde Arabistan’da dönemin şirkinin aşırı yaygın olmasıdır. Allah, o bölgenin şirkten, Kâbe’nin de putlardan temizlenmesini ve ataları İbrahim’in dinine geri dönülmesini istiyordu. Bu evrensel düzenin oluşması için de Müslümanların hâkimiyeti kabul edilmesi gerekiyordu. İşte Bakara Suresi 256. ayet de bunun için indirilmiştir.¹⁷⁵ Yani bu ayette dinde zorlamanın yasak olması hak ile batılın ayrı olmasına bağlıdır.

Fahreddin Râzi, burada dinde zorlamanın olmamasına dair iki görüş zikretmektedir. Birinci görüşe göre Allah, iman etmeyi, zorlama ve icbar üzere bina etmemiştir. Kişinin özgür iradesi ve kendi çabası ile iman etmesi, dünyanın imtihan yeri olması hasebiyle, esas olandır.¹⁷⁶ Nitekim zorlamak, imtihanın gerekçelerini

¹⁷¹ Grimme, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, s. 134.

¹⁷² Kurtubi, *el-Cami’ li-Ahkami’l-Kur’an*, III/279.

¹⁷³ İbn Kesîr, *Tefsîru’l Kur’ani’l Azîm*, I/682-683.

¹⁷⁴ Buhârî, “*İmân*”, 17; Müslim, “*İmân*”, 32.

¹⁷⁵ İbn Aşur, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, (ed-Daru’l-Tunusiyye li’n Neşr, Tunus, 1984), III/26-28.

¹⁷⁶ Tantavi, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru’l-Vasît*, (Darul Nahdet, Kahire, 1998) I/588.

zededelediği için imtihanı da ortadan kaldırır. Bu görüşün delillendirmesi ise Kehf Suresinin 29. ayetiyle¹⁷⁷ yapılmaktadır. Yine başka ayetlerde de Peygamberin, kâfirlerin iman etmesi için kendisini heder etmemesi gerektiği söylenir.¹⁷⁸ Bu tür ifadelerden, imanın kimseye kesinkes dayatılmaması gerektiği anlaşılır. Bu ayetin muradı da bu minvalde anlaşılır. Tüm deliller ayan beyan olduktan ve açıklamaya hacet hiçbir iman esası kalmadıktan sonra insanın iman etmesi ancak iki türlü olabilir. Ya insan kendi iradesi ile tedebbür edip iman eder veyahut kendisine zorla iman ettirilir. Ancak ayet, bu ikinci seçeneğin meşru bir yol olmadığını söyler. Hatta bir kimsenin zoraki iman etmesi o kişi için bir zem sebebi olabilir. Çünkü bir şeyin açıklığı ortaya çıktıktan sonra, o konuda aksini iddia etmek aklîselim kimseler için düşünülemez bir tavidir. Sözelimi Amerika kıtasının varlığını tevatür yoluyla bildiren bilgiyi inkâr eden kimse toplum içinde yadırganacaktır. Hatta kimi insan, Amerika'yı inkâr eden kişinin buna inanması için elinden geleni yapmaktan geri durmayacaktır. Nitekim insan, doğruluğu kesin olan bir bilginin inkârı ile karşılaştığında rahatsız olur. İşte bu ayetin muradını bu şekilde anlayabiliriz. Peygamberin ve Müslümanların bu ayet karşısında gayri Müslimleri imana zorlamaları bu genel düşünceye aykırıdır ve mantıken de kabul edilemez. Grimme'nin tezinin yanlışlığı bu bakış açısı ile ispat edilebilir, fakat burada Fahreddin Râzi'nin serdettiği ikinci görüşe de yer vermemizde fayda vardır.

İkinci görüşe göre bu ayetin tevili şu şekildedir: Buradaki ikrah fakihler tarafından iki şekilde yorumlanmıştır. Birinci yoruma göre bu ikrah yasağı umumi olup tüm kâfirleri kapsar. İkinci yoruma sahip olan diğer fakihlere göre ise bu ikrah yasağı hususi olup ancak ehli kitabı kapsamaktadır. Bir üçüncü görüşe göre ise, burada kastedilen ikrahın, savaş zoruyla Müslüman olup daha sonra bu hal üzere devam edenler hakkında şüphenin olmaması gerektiğine dairdir. Dolayısıyla bir kimse zorla Müslüman oldu diye onun İslam'ından şüphe etmenin doğru olmadığı ve dinin zoraki kabul edilmesinde imana zarar vermediği söylenmektedir. Burada zikredilen ikinci görüşe göre kâfirlerin ikrah altında bırakılması, onların Yahudi veya Hıristiyan dinine girme hallerinde vuku bulur. Ancak bu, ayetin kendileri ile savaş halinde olunan

¹⁷⁷ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ - İsteyen iman etsin, istemeyen de etmesin.

¹⁷⁸ Suarâ 26/3.

kâfirleri kastettiği muhtemeldir.¹⁷⁹ Nitekim Ebussuud Efendi, tefsirinde bu ayetin “Kâfirlerle savaşın”¹⁸⁰ ayetiyle nesh edildiğine dair bir görüş aktarmaktadır.¹⁸¹ Bu açıklamalara baktığımızda Grimme’nin iddiasının pek de tutarlı olmadığı anlaşılıyor. Nitekim ayetin bir yanıltıcı tarafı olmadığı gibi, kendileriyle savaşılan gruplar için de bir eman vaat etmemektedir.

Konunun anlaşılması için ayetin sebebi nüzulüne bakmakta fayda var. Nadiroğulları sürgün edildiğinde aralarında Ensar’ın çocukları vardı. Ensar, çocuklarının onların dini üzerine olmalarına müsaade etmeyeceklerini ve onları İslam’a girme hususunda zorlayacaklarını söylediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.¹⁸² Nüzul sebebini göz önüne aldığımızda, bizzat Müslümanların kendi oğullarına yönelik dahi bir baskıda bulunamayacaklarını görürüz. Müslümanların bu ayetten sonra bu hassas konuda baskıcı davranmamaları, çocukları olmayanlara karşı baskı uygulamalarını anlamsız ve imkânsız kılar. Ancak bir rivayete göre Peygamber bir kavmi dine girmeye zorlamıştır ve onlardan cizye de kabul etmemiştir. Fakat bu kavim, müşrik Araplar ve mürtet olanlardan ibarettir.¹⁸³ Hal böyle olunca ayetin aldatici bir ifadeden olduğu yine söylenemez hale geliyor. Nitekim Arapların İslam’ın hitabı karşısında farklı bir konumu vardı. İlk ve öz muhataplar olarak onlar için başka bir seçenek bulunmadığı için ya İslam’a girecekler veyahut öldürüleceklerdi.¹⁸⁴ Diğer kâfirlere gelince, barış isterlerse bunun kabul edilmesi Enfâl Suresi 61. Ayet ile emir olunmuştur: “Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş ve Allah’a tevekkül et. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” Savaş emri sosyal düzeni bozma veya İslam’a karşı savaşma gibi durumlarda da geçerlidir. Kâfirlerle savaş emri de Enfâl Suresi 39. ayet ile açıklanmıştır: “Baskı ve şiddet kalmayınca ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (küfürden) vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla görendir.”

¹⁷⁹ Râzi, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Ğayb* (Beyrut: Dar Ihya al-Turath al-Arab, 1999), 7/15.

¹⁸⁰ Tevbe Suresi 9/73. جاهد الكفار والمنافقين واغلب عليهم

¹⁸¹ Ebussuud Efendi, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerim*, I/249; Bu görüş ayrıca Şevkânî'nin görüşü ile de desteklenmektedir. Hererî, Muhammed el-Emîn, *Tefsiru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhân fî Ravâbi Ulûmi'l-Kur'ân*, IV/23; Taberî ise bu ayetin neshini kabul etmez Taberî, İbn Cerîr, *Câmi'u'l-beyân*, IV/553.

¹⁸² Hererî, *Tefsiru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhân fî Ravâbi Ulûmi'l-Kur'ân*, IV/17.

¹⁸³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, IV/553.

¹⁸⁴ San'ânî, Abdürrezzak, *Tefsiru Abdi'r-Rezzâk*, (Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998), I/363.

Bu durumda Grimme'nin iddiaları asılsızdır, kendisi ayetleri değerlendirirken ayetlerin arka planını, bir takım önemli teknik gereksinimlerini ve daha birçok unsuru gözetmeksizin ele aldığını görüyoruz.

B. ABRAHAM GEIGER

1. Hayatı

Abraham Geiger, Yahudi bir alman ailenin çocuğudur. Kendisi Yahudi din eğitimi, yanı sıra da Talmud öğrenimini almıştır. Dillerden İbranice, Almanca, Grekçe ve Latince bilmektedir. Geiger küçük yaşlarda dinler üzerinde tarihi-tenkidi analizler yapmaya başlamıştır. Onun bütün fikir ve eserlerinde temel tezi, Hıristiyanlık ve İslam'ın kaynağının Yahudilik olduğudur. Ona göre Yahudilik Batı kültürünün asıl yapıcı unsurudur. İslam'ında kavram ve unsurlarını Arap yarımadasında yaşayan Yahudilerden aldığını ve noksanlıkları bulunan, kesinliği olmayan kaba bir din olduğunu söyler. Ayrıca Kur'an'ın Hz. Muhammed tarafından yazıldığını, Yahudiliği model olarak ona ait literatürü kullandığını savunur. Bonn Üniversitesinde doğu dilleri ve felsefe üzerinde çalışmış, hatta 1832 yılında Kur'an'ın Yahudi kaynaklarına dayandığına dair iddiasını ispatlamak için hazırladığı tezi ile ödül almıştır. Daha sonra "Was hat Mohammed aus dem Judentum (Muhammed Yahudilikten ne çıkardı)" adlı tezi ile doktorasını tamamlamıştır. 1835 yılında ilk sayısı çıkan "Wissenschaftliche Zeitschrift für jüdische Theologie (Yahudi teolojisi için bilimsel dergi)" adlı derginin editörlüğünü de yürütmüştür. 1874 yılında Almanya, Berlin'de ölmüştür. Abraham Geiger'a ait bazı eserler:

1. Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen (Muhammed Yahudilikten ne çıkardı)
2. Urschrift und Übersetzungen der Bibel in ihrer Abhängigkeit von der innern Entwicklung des Judenthums.(Mukaddes Kitabın orijinaleri ve Yahudiliğin içsel gelişimine bağlı olarak çevirileri.)
3. Sadducäer und Pharisäer (Sadukiler ve Ferisiler)
4. Das Judenthum und seine Geschichte (Yahudilik ve Tarihi)
5. Lehr- und Lesebuch zur Sprache der Mischnah (Mişna dili üzerine ders kitabı ve okuma kitabı)

6. Parschandatha: die nordfranzösische Exegetenschule (Parschandatha: Kuzey Fransız tefsir okulu)¹⁸⁵

2. Eserinde Genel Kabulün Dışında Değerlendirdiği Ayetler

Bu tezimizde Abraham Geiger'in doktora tezi olan "Was hat Mohammad aus dem Judentum?" de geçen ayetleri ele alacağız:

- a) سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّيَهُمْ عَن قِبَلَتِهِمُ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهِمْ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ *İnsanlardan sefih olanlar: „Onları yönelmiş oldukları kiblelerinden çeviren nedir?” diyecekler. De ki: "Doğu da batı da Allah'ındır. O kimi dilerse onu dosdoğru yola iletir."*¹⁸⁶

Söz konusu eserinde Geiger ayetten hareketle Hz. Peygamberin kibleyi Yahudilerden korktuğu için Kudüs'e yönelttiğini ve daha sonra güç kazandığını görünce Mekke'ye çevirdiğini iddia ediyor.¹⁸⁷

Bu ayette "sefih" kelimesinden kast edilen "Onları yönelmiş oldukları kiblelerinden çeviren nedir?" sorusunu soranlardır. Allah-u Teâlâ burada gelecek kipini kullanmıştır. Bu bize ayette geçen sözün sürdürüleceğini gösteriyor. Hatta Kureyşliler kiblenin değiştirilmesini kabul etmeyince şöyle demeye başladılar: Muhammed, doğduğu yere özlem duymaya başladı. Pek yakında sizin dininize geri dönecektir. Peygamber Efendimizin Beytü'l-Makdis'e doğru on altı veya 17 ay boyunca namaz kıldığına dair rivayetler mevcuttur. Ancak o kiblenin Kâbe'ye doğru olmasını arzuluyordu.¹⁸⁸

Darakutnî de el-Bera'dan şöyle rivayet etmiştir: Rasulullah ile birlikte Medine'ye gelişinden sonra on altı ay süre ile Beytü'l Makdis'e doğru namaz kıldık. Daha sonra yüce Allah peygamberinin arzusunu bildiğinden: "Biz yüzünü göğe doğru evirip çevirdiğini görüyoruz."¹⁸⁹ ayetini indirdi.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Gürkan, Salime Leyla "Abraham Geiger", DİA, (Ankara 2020) c. EK-1, s.471-473

¹⁸⁶ Bakara 2/142.

¹⁸⁷ Abraham Geiger, *Was hat Mohammad aus dem Judentum?*, (Bonn 1833) s. 19-20.

¹⁸⁸ Kurtubi, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, II/147.

¹⁸⁹ Bakara 2/144.

¹⁹⁰ Buhârî, "Salât" 31; Müslim, "Mesâcid" 12.

Âlimlerin Hz. Peygamber'in Beytü'l-Makdis'e yönelme keyfiyeti hakkında şu dört görüşleri mevcuttur: Birinci görüşe göre Hz. Peygamberin Beytü'l Makdis'e yönelmesi kendi görüş ve içtihadına dayanmaktadır. Bu görüş İkrime ve Ebu'l-Âliye'ye aittir. İkincisine göre ise Hz. Muhammedin Yahudilerin iman etmeleri ve onların İslâm'a ısınmaları arzusundan dolayı kible olarak Beytü'l Makdis'i seçmiştir. Bu görüş Taberî'ye aittir.¹⁹¹ Diğer bir görüşe göre, Peygamberimiz, Kâbe'ye alışmış ve orayı mukaddes kabul eden Mekke müşriklerini denemek için Beytü'l Makdis'e doğru namaz kılmıştır. Zeccâc bu görüştedir.¹⁹² Son görüş de İbn Abbas'ın ve cumhurun kabul ettiği görüştür: Hz. Peygamber'in Beytü'l-Makdis'e doğru yönelmesi, kesinlikle vahiy idi, yani Allah Teâlâ'nın emri idi. Ayrıca biliyoruz ki namaz ilk defa Mekke'de farz kılınmıştır. Ancak âlimler kiblenin o sıra Beytü'l Makdis'e mi veya Kâbe'ye doğru mu olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptirler: Bir görüşe göre, Mekke'de de kible Beytü'l-Makdis'e doğru idi ve bu Medine'de on-yedi ay boyunca böyle devam etti ve daha sonra Allah Kâbe'ye doğru yönelmesini emretmiştir. Bu görüş İbn Abbas'a aittir. Ebu Amr'a göre ise namazın ilk farz kılındığı dönem, yani Mekke döneminde kible Kâbe idi. Medine'ye geldikten on altı veya on yedi ay boyunca Beytü'l-Makdis'e doğru namaz kıldı. Daha sonra Allah ona Kâbe'ye yönelme emrini verdi. Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde Yahudilerin kalplerini İslâm'a ısındırmak istedi ve onların imana gelmeleri için, teşvik amaçlı onların kibleleri olan Beytü'l Makdis'e yöneldi. Ancak daha sonra onlardan ümidi kesince Kâbe'ye döndürülmek istediğinden semaya doğru bakıp dururdu. Bu görüş de İbn Abbas'tan nakledilmiştir. Mücahit'ten nakledildiğine göre de Hz. Muhammed, Yahudilere muhalefet olsun diye Kâbe'ye yönelmek istemiştir. Eğer Peygamber Efendimiz Mekke'de iken Beytü'l Makdis'e yönelmiş olsaydı, Mekkeli müşrikler bundan dolayı İslâm'a girmek istemeyeceklerdi.¹⁹³

Râzi *Mefatihü'l-Ğayb* adlı eserinde, Peygamberin kible olarak Kâbe'yi arzulanması ile ilgili şu görüşleri bildirmiştir:

¹⁹¹ Kurtubi, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, II/149.

¹⁹² Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, (Anadolu Yayınevi, İzmir 1991) I/375-377.

¹⁹³ Kurtubi, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, II/149-150.

1. Yahudiler Peygamberimiz hakkında şöyle diyorlardı: "O, bize muhalefet ediyor, sonra da kalkıp kiblemize dönüyor. Biz olmasaydık, nereye döneceğini bilemeyecekti." Bu söylentilerden dolayı peygamberimiz Beytü'l Makdis'e yönelmek istemedi.
2. Kâbe Hz. İbrahim'in kiblesi olduğu için Hz. Peygamber namazda oraya doğru yöneldi.
3. Kiblenin Kâbe olmasıyla birlikte Arapların İslam'a ısınacaklarını ve Müslüman olacaklarını düşünmüştür.

Hz. Muhammed doğduğu ve büyüdüğü belde olan Mekke'de bulunan bir mescidin kible olmasını istiyordu. Hz. Muhammed'in böyle bir şey istemesi yadırganamaz. Çünkü kalbinin bir yere meyletmesi pek tabiidir. Allah Teâlâ onun bu arzusunu geri çevirmemiş ve kibleyi değiştirme emri vermiştir. Peygamberimiz kibleyi kendi isteği üzerine değiştirmemiştir, vahiy üzerine Kâbe'ye yönelmiştir.¹⁹⁴

Âlimler Peygamberin Beytü'l-Makdis'e yönelmesinin farz mı olduğunu veya bu konuda muhayyer mi bırakıldığına dair ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas (r.a)'a göre peygamberin kendisinde muhayyerlik bulunmamaktadır ve bundan dolayı da farz olduğunu söyler. Bu durumda da 2 görüş mevcuttur:

1. Birinci görüşe göre: *"Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."*¹⁹⁵ ayeti Peygamberin muhayyer olduğunun delilidir.
2. İkinci görüşün, yani Beytü'l Makdis'e yönelmenin ve daha sonra da Kabe'nin kible tayin edilmesi ilahidir diyenler, Bakara Suresi 144. Ayeti delil gösterirler: *"(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, (namazda) yüzünüzü hep onun yönüne çevirin. Şüphesiz kendilerine kitap verilenler, bunun Rabblerinden (gelen) bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah, onların yaptıklarından*

¹⁹⁴ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, IV/5-8.

¹⁹⁵ Bakara 2/115.

habersiz değildir.”

Bu ayette geçtiği üzere Peygamberimiz kiblenin Beytü'l Makdis'e doğru olmasından memnun değildi. Şayet bu konuda muhayyer olsaydı, zaten kibleyi değiştirirdi. Memnun olmadığı halde Beytü'l-Makdis'e doğru kılması muhayyer olmadığının delilidir.¹⁹⁶

Goldziher'e göre Hz. Muhammed'in Kudüs'ü kible olarak belirlemesinin sebebi, Yahudilerin desteğini sağlamak ve İslam'ı benimseyeceklerini düşünmesiydi. Sonra bunu elde edemeyince Kibleyi Kâbe'ye değiştirdi.¹⁹⁷

İbn Atiyye tefsirinde Yahudiler ve Hıristiyanların Hz. İbrahim'in kiblesi olan Kâbe hakkında, kendi kitaplarında dahi bilginin mevcut olduğunu biliyorlardı denmektedir. Onlar Kâbe'ye yönelmenin bir görev olduğunun farkında idiler. Bundan dolayı da Bakara 144. Ayetin sonunda geçen “*Allah onların yaptıklarından habersiz değildir*” ibaresi bunu kast etmektedir.¹⁹⁸

b) *وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لِآرْتَابِ الْمُبِطِلُونَ* “*İşte böylece biz sana kitabı indirdik. Kendilerine kitap verdiklerimiz ona inanırlar. Şunlar (Kitap ehlinden çağdaşın olanlar)dan da ona inananlar vardır. Bizim âyetlerimizi ancak kâfirler inkâr ederler. Sen şu Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun. (Okuyup yazsaydın) o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi.*”¹⁹⁹

Abraham Geiger'in iddiasına göre Hz. Muhammed'in ümmi olması, yani okuma-yazma bilmemesi ve diğer kitaplar hakkında malumata sahip olmaması, ancak onun ilahi bir hüviyete sahip olduğunu göstermek için ve müellife göre yanlış zikrettiği peygamber isimlerini ört bas etmek için bir uydurmadır.²⁰⁰

İslam bize, indirilen bütün semavi kitaplara ve sahifelere inanmayı

¹⁹⁶ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, IV/8-9.

¹⁹⁷ Goldziher, Ignaz, *The Jewish Encyclopedia*, s. 652/b.

¹⁹⁸ İbn Atiyye, *el-Muharraru'l-Veciz fi Tefsîri Kitâbi'l-Aziz* (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), I/222.

¹⁹⁹ Ankebut 29/47-48.

²⁰⁰ Geiger, *Was hat Mohammad aus dem Judentum?*, s. 25-26.

emretmektedir. Bunlar uzlaştırıcı bağlardır. İslam buna uygun metotlar uygulamayı ön görürken, Yahudi ve Hıristiyanlar İslam'ı, Kur'an'ı ve peygamberini inkâr etmektedirler. Rasûlullah Efendimiz 40 yaşın gelinceye kadar ne okula gitmiş, ne de bir âlimden okuma yazma öğrenmiş. Altı yaşına kadar sütannesinin yanında kalmış, daha sonra da amcası olan Ebu Talibin yanında kalarak çobanlık yapmış. 24 yaşında ise ticarete başlamıştır. Yani o hiçbir şekilde ilim tahsilinde bulunmamıştır. Bu ayette geçen مِنْ قَبْلِهِ de (bundan önce)bulunan zamir Kitap'a, yani Kur'an-ı Kerim'e aittir. Yani ey Muhammed, sen Kur'an-ı Kerim'den önce okuma bilmiyordun. Kitap ehlinin yanına dahi gidip gelmiyordun demektir. Zaten Mekke'de kitap ehli bulunmuyordu.²⁰¹ Bu ayet Hz. Muhammed'in peygamberliğine bir delildir ve şüpheleri ve tereddütleri ortadan kaldırır.

Râzi tefsirinde zikredildiğine göre, bu âyet-i kerime Kureyşliler için onun peygamberliğine bir delil teşkil ediyordu. Zira onun ne okuması, ne yazması vardı, ne de kitap ehliyle oturup kalkardı, Mekke'de kitap ehli yoktu. Bununla birlikte onlara peygamberlerin ve önceki ümmetlerin haberlerini getirmişti. Böylelikle peygamberliği hususunda herhangi bir şüphe ve tereddüt kalmamış oluyordu. Ayette كَذَلِكَ tabiri, yani teşbih bulunmaktadır. „İşte biz kitabı sana böyle indirdik.“ Burada bir mucize vardır ve daha sonra „Sen daha önce ne kitap okuyabiliyor, ne yazabiliyordun” diyerek ikinci bir mucize zikrediliyor. İlk mucize kitapların indirilmiş olmaları, ikinci mucize ise ümmi olan biri tarafından Kur'an'ın ortaya konmasıdır. Dikkat edilirse bu ayette şöyle bir incelik vardır: Peygamber ümmi olmasa bile, kitabın onun sözü olması gerekmez. Ancak böyle bir durumda kâfirlerin bir bahanesi olur. Ayette geçtiği gibi ise kâfirlerin bahaneleri olamaz.²⁰² Şüpheleri ortadan kaldıracak başka ayetler de mevcuttur: “Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin).”²⁰³ Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir.”²⁰⁴ Ayrıca ayetin devamında “Hayır, o,

²⁰¹ Kurtubi, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, XIII/350.

²⁰² Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XVIII/36.

²⁰³ Bakara 2/23.

²⁰⁴ Bakara 2/1-2.

kendilerine ilim verilenlerin göğüslerindeki apaçık ayetlerdir. Bizim ayetlerimizi ancak zalimler inkâr eder“²⁰⁵ buyrulmaktadır. Burada “göğüslerinde” ifadesinden, İnsanların Kur’an’ı uyduramayacağına dair bir işaret vardır. Zihninde, uydurmuş bir kimse “Bu, benim kalbimin ve zihnimin ürünüdür” der. Ancak başkasından alıp ezberlediğinde ise “O, benim kalbimde ve göğsümdedir” der. Bu bize Kur’an’ın zuhurunun Allah katında olduğunu gösterir.²⁰⁶

Ayrıca A’râf Suresi 157-158. ayetlerinde peygamberimizin ümmî olmasından bahsedilmektedir: “Onlar, yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı buldukları Rasûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir.”

Âlimlere göre burada geçen ümmî sıfatı Rasulullah hakkındadır ve onun okuma-yazma bilmediğini bildirir. Kur’ân-ı Kerim indirilmeden önce Hz. Muhammed’in okuma-yazma bilmediği ve öğrenmediği kesindir. Âlimlerin bu konuda görüş birliği vardır. Ancak Kur’ân-ı Kerim indikten sonra, Peygamberin okuma-yazma öğrenip öğrenmediği konusunda farklı görüşler söz konusudur, ancak Peygamber’in daha sonra okuma-yazma öğrendiğine dair rivayetlerin hepsi zayıftır. Ümmî olduğu ise kesindir ve bu husustaki rivayetler sahihtir.²⁰⁷

Bu konuda şu rivayetleri zikretmek istiyorum:

- a) Hudeybiye anlaşmasında Hz. Ali Peygamberimizin kâtipliğini yapıyordu. Anlaşmanın başına, “Bismillahir-Rahmânir-Rahîm. Bu Allah’ın Resulü Muhammed’in uygun görüp yerine getirdiği bir anlaşmadır.” diye yazdığı, fakat müşriklerin, “Allah’ın Resulü” sözünü kabul edemeyeceklerini söylediler ve Hz. Ali bunun üzerine sinirlenerek bu cümleyi silmeyeceğini bildirdi. Hz. Muhammed ise ona cümlenin yerini sordu ve kalem Hz. Ali’den alıp gösterilen yeri silerek yerine “Muhammed bin Abdullah” yazdı. Bu rivayetten Hz. Muhammed’in kendi ismi ve babasının ismini yazmasını bildiği çıkarılmıştır.
- b) Bir rivayete göre de Peygamberimiz Muaviye’ye, karşısında yanarken şöyle tembihte bulunmuştur: “Mürekkep hokkasını (önüne) bırak. Kalemin ucunu

²⁰⁵ Ankebut 29/49.

²⁰⁶ Râzi, *Mefâtihu’l-Ġayb*, XVIII/ 36-39.

²⁰⁷ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, IX/4654.

sivrilt, "be'yi doğru çek, "sin"(in dişlerini) birbirinden ayır, mim'i kör yapma, Allah lafzını güzel yaz, er-Rahman lafzını uzat, er-Rahim'in harflerini de açık seçik olarak yaz." Kadı İyad, Peygamberimiz fiilen yazmadığını bunun engellenmiş olduğunu ancak yazı ilminin ona verildiğini söylüyor.²⁰⁸

- c) Kadı İyad'a göre Peygamber Efendimiz bir harf dahi yazmamış, sadece yazanlara emir vermiştir ve harfleri hecelemiştir.²⁰⁹ Buna şu hadis-i şerif delil olarak gösterilmektedir: "*Peygamber (sav) Deccal'i anlatırken şöyle buyurmuştur: "Gözleri arasında (alnının ortasında) kef, elif, fe ve ra (kâfir) yazılıdır. Yazmayı bilen ve bilmeyen her mü'min onu okur.*"²¹⁰

Şunu da belirtmek gerekir ki, kutsal kitapların benzerini yazmak mümkün olsaydı, günümüze kadar birçok sahte peygamberlik iddiasında bulunanlar böyle kitaplar yazar ve Kur'an'ı unuttururlardı. Ancak böyle bir durumun olmaması, bunun imkânsız olduğunu gösterir. Kur'an'ı taklit etmek isteyen birçok kişi gelip geçmiş olmasına rağmen, yazdıkları kitaplar bir süre sonra unutulmaya mahkûm olmuştur.

*"İşte sana da, emrimizle, bir ruh (kalpleri dirilten bir kitap) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi, kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir nur yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletiyorsun; göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'ın yoluna. İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah'a döner."*²¹¹

Bu ayet Hz. Muhammed'in vahiy gelmeden önce ümmi olduğuna işaret eder. "*Kitap nedir bilmezdin.*" den kasıt, hiç eline kitap almamış, okumamış, okuma-yazma öğrenmemiştir. Yani kendisi hiç Kitap okumamıştır, kitap nedir bilmezdi. Ayrıca "*iman nedir bilmezdin*" ifadesinden de imanın ona vahiy ile bildirildiğini, daha öncesinden hiçbir bilgisi olmadığını anlıyoruz. Allah'a ve ahirete iman ancak peygamberlik ile öğrenilebilir. Ancak Peygamber Efendimiz akıl yolu ile bilinecek olan tevhid inancına sahip idi. O müşriklere ve onların taptıkları putlara karşı hep bir

²⁰⁸ Kurtubi, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, XIII/298.

²⁰⁹ Kurtubi, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, XIII/353.

²¹⁰ Müslim. IV, 2248, 2249.

²¹¹ Şûrâ 42/52-53.

düşmanlık içinde idi. Peygamberler tevhid inancına sahip bir şekilde doğarlar. Hiçbir peygamber nübüvete nail olmadan önce puta tapmamış, ilgi dahi duymamıştır. Onların soyu ve davranışları nezih olmuştur. İnsan aklı zaten öyle yaratılmış ki, icmali olarak Allah'ın varlığını tespit edebilir, ancak tafsili olarak buna yeterli değildir.

Buna peygamberlerden örnek verecek olursak: Hz. İbrahim'in vahiy gelmeden önce putlara karşı bir düşmanlığı var idi. Hz. Yahya daha çocuk yaşta iken Hz. İsa'nın peygamberliğini tasdik etmiştir.²¹²

Burada önemli olan Peygamberin hiç kimseden, hiç kimsenin önünde bir şey okuyup-yazmamış olmasına rağmen Kur'an-ı Kerim gibi bir mucizeye mazhar olması peygamber olduğunun bir delilidir.

c) لَكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ *Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler. O namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz.*²¹³

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ *Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir mucize getiremez. Allah'ın emri gelince de hak yerine getirilir. İşte o zaman bunu batıl sayanlar hüsrana uğrarlar.*²¹⁴

Geiger'e göre, Hz. Muhammed bu ayetlerden hareketle kendisine vahiy yoluyla bazı peygamberlere dair haberlerin gelmediğini güzelleme yoluyla iddia etmiş ve böylece de bu konudaki bilgisizliğine bir kılıf bulmuş ve bunu örtbas etmiştir.²¹⁵

Kur'an-ı Kerim de ismi zikredilen 25 peygamber vardır. Bunların dışında yüce üç zatın ismi de zikredilir: Uzeyr, Lokmân ve Zülkarneyn. Peygamber oldukları kesin bilinmemekle birlikte salih kişiler olduğu kesindir. İşte Kur'an'da bu peygamberlerden bahsedilmekte ve ibretli ve önemli kıssalara yer verilmektedir. Kur'an ayrıca her

²¹² Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, X/5326.

²¹³ Nisa 4/162.

²¹⁴ Mü`min 40/78.

²¹⁵ Geiger, *Was hat Mohammad aus dem Judentum?*, s. 27.

millele peygamber gönderildiğini bize açıklamaktadır: “*Andolsun biz, her ümmete, „Allah’a kulluk edin, tâğûttan[303] kaçının” diye peygamber gönderdik. Allah, onlardan kimini doğru yola iletti; onlardan kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün.*”²¹⁶

Ancak Kur’an’da daha çok Arap Yarımadası ve Mezopotamya’da bulunan peygamberlerden bahsedilmektedir. Bunun nedenini Celal Yıldırım şöyle açıklamıştır: Çünkü Milattan önce insanların en çok bulunduğu bölgeler Mezopotamya bölgesidir. Ayrıca önemli Medeniyetler bu kıta üzerinde kurulmuştur. Zaten Kur’an’ın amacı bütün Peygamberlerden bahsetmek değildir, amacı peygamberlerin bir kısmının kıssalarından bahsederek tarihin tekerrür ettiğini hatırlatmak ve Müslüman olanlara tesellide bulunmaktır.²¹⁷

Hız. Peygamberin tüm peygamberlerden teferruatı ile bahsetmemesi veya Kur’an’ın, hepsinin tek tek ele almaması hiçbir surette onların bilgisinin peygambere kapalı olduğu anlamına gelmez. Ayrıca onlar hakkında bir şey bilmemesi onun için bir eksiklik olmayıp tamamen vahiy odaklı hareket ettiğinin bir göstergesidir. Ancak bu ayetin gayesi Peygamberin diğer bazı peygamberler hakkında bir şey bilmediğini ortaya koymak olmadığı gibi, yine Hız. Peygamberin aktardığı bilgilerin eski dönem peygamberler tarihi için mucizevi bir vasfa sahip olduğu inkâr edilemez. Nitekim Tunuslu Akademisyen Sami Âmiri, kitabında nübüvveti ispatlamaya çalışırken tarihi hataların tashihi başlığı altında, Kur’an’ın ve böylece Peygamberin bir takım yanlış bilinen ve hatta Batılı araştırmacılar tarafından tutarsız bulunan tarihi olayları düzeltip akla uygun bir şekilde sunduğunu göstermektedir. Misal olarak, Tevrat’ta Hız. Yusuf’un Mısır Aziz’inin rüya tabiri ile alakalı olarak, ekinlerin kurumasına neden olan rüzgârın doğudan gelen rüzgâr olduğu yazılmaktadır. Fakat bu Mısır’ın iklimi ile uyum sağlamadığı ve doğu rüzgârının daha çok Filistin’de olduğu söylenerek bu bilgi araştırmacılar tarafından tenkit edilmiştir. Şayet Geiger’in iddiasında olduğu gibi, Peygamber ancak Tevrat ve İncil’deki bilgilerle peygamberliğini ispat etmiş olsaydı, o zaman orada bulunan tüm bilgileri aynen alması gerekirdi. Fakat Kur’an, aynı hatayı

²¹⁶ Nahl 16/36.

²¹⁷ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*, X/5376-5379.

tekrarlamayıp hatta görülen rüya hakkında fazla bilgiler vererek, tahrif edilmiş Tevrat'tan farklı bir kitap olduğunu ve Peygamberin de hak peygamber olduğunu gösterir.²¹⁸

Bu bilgilerden hareketle, Hz. Peygamberin yukarıdaki ayette bilgisizliğini gizlediği iddiasının ne kadar tutarsız olduğunu görmekteyiz. Tüm peygamberlerin kıssası Kur'an'da veya hadislerde bulunmuş olsaydı zaten hikmetsiz bir iş yapılmış olup, vahyin muradı yerine getirilmemiş olurdu. Şayet bu bir itiraz olarak kabul edilecek olsa, Hz. Peygamberin dönemindeki müşriklerin elinde bir koz olmuş olurdu. Fakat tarihi süreç tam tersini göstermektedir. Ashab-ı Kehf hakkında sorulan soruya yönelik verdiği cevabı da hatırlayacak olursak, Hz. Peygamber'in Allah'ın izni dâhilinde her türlü tarihi olaylara dair malumat sahibi olabileceğini söyleyebiliriz.

d) *“Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz.”*²¹⁹

فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَمَا وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ وَآتَكَ لَا تَطْمَؤُوا فِيهَا وَلَا تَضْحَى إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْفَى *“Hani meleklere, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de, İblis'ten başka melekler hemen saygı ile eğilmişler; İblis bundan kaçınmıştı. Biz de şöyle dedik: "Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis), sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun. Şüphesiz senin için orada aç kalmak, çıplak kalmak yoktur. Orada ne susuzluk çekersin, ne de güneş altında kalırsın. Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: "Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?"*²²⁰

Müellife göre, Peygamber bu ayetleri Tevrat'tan almıştır. Fakat Hz. Âdem'i bir yılanın aldattığı ve bundan dolayı da günah işlemediği konusunda yanılmıştır, yılanın yerine şeytanı zikretmiştir.

²¹⁸ Âmiri, Sami, *Berâhînu 'n-Nübüvve ve 'r-Reddu alâ itirâzâtî'l-Müsteşrikîne ve 'l-Munassirin*, (1. Baskı, London 2017) s. 533-535.

²¹⁹ A'râf 7/19.

²²⁰ Tâhâ 20/116-120.

İlk önce bu kıssanın Tevrat'ta bulunan anlatımına bir bakalım: Tevrat'ta Hz. Âdem'in eşinin onun kaburga kemiğinden yaratıldığı bilgisi yer alıyor. Onların cennette çıplak bir şekilde yaşadığı ve daha sonra bir yılanın gelip Hz. Âdem'in eşini kandırarak Allah'ın yasak kıldığı meyveyi yedirdiğinden bahsediliyor. Cennette yaşarken yılan kadını kandırır ve ona Allah'ın yasak kıldığı meyveden yedirir. Daha sonra eşine de meyveden verir ve ikisinin gözleri açılıp, birbirinin çıplak olduğunu fark ederler. Daha sonra kadına bu yaptığından dolayı şöyle denilerek ceza verilir: „Zahmetini ve gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım; ağrı ile evlât doğuracaksın ve arzun kocana olacak, o da sana hâkim olacaktır” denilerek cezalandırılır. Şeytan onların cennete girmesine tahammül edemediğinden dolayı yılanın Havva'yı kandırmasını sağladı. Başka bir rivayete göre de yılan Havva'ya sahip olmak istediği için onu şehvete sürükledi. Hristiyanlara göre, Havva'nın o meyveyi yemesi insan neslinin günahkâr olmasına sebep olmuştur.²²¹

Bu bilgilere karşın Kur'an bize kadın hakkında böyle bilgiler vermemektedir. Kur'an bize şeytanın her ikisine birden vesvese verdiğinden bahsediyor: “*Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: „Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.*”²²²

Ayrıca Taha Suresi 120-121. ayetlerde muhatap olarak Hz. Âdem alınmıştır: “*Şeytan onun aklını karıştırdı ve ‘Ey Âdem! Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi? dedi. Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.*” Bu da bize sorumluluğun Hz. Âdem'e ait olduğunu göstermektedir.²²³

Kur'an da yilandan bahsedilmemektedir. Şeytan'ın Âdem ve Havva'ya vesvese vererek onları kandırdığı anlatılmaktadır. Şimdi akla şu soru gelmektedir: Eğer şeytan cennetten kovulmuş işe nasıl olur da orada Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya vesvese

²²¹ Tekvîn, 3/1-16.

²²² A'râf 7/20.

²²³ Harman, “Havva”, *DİA*, XVI/542-545.

verebilir? Tevrat'ta, bahsettiğimiz gibi yılan aracılığı ile vesvese verdiği geçmektedir, ancak tefsirciler bunu uygun görmemişler ve meseleyi şu üç şekilde açıklamışlardır:

- a) Hasan Basri'ye göre, Şeytan Allah'ın verdiği bir kuvvet sayesinde yerden göğe ve hatta cennete vesvese ulaştırabilmiştir. Yılan tabirinin de insan için yılan gibi zehirli bir hayatî kuvvetten kinaye olduğu söylenmektedir.
- b) Ebu Müslim İsfehani'ye göre de, kıssada geçen cennetten kast edilen yeryüzünde olan bir cennettir.
- c) Bazı tefsircilere göre de Hz. Âdem ve Havva bazen cennetin kapısına doğru gelirler ve Şeytan da onlara oradan yaklaşır ve vesvese verirdi. Ancak Şeytanın cennetten kovulması zaten vesvese verme imkânını yok etmemiştir.²²⁴

Netice itibariyle Abraham Geiger'in reformist Yahudi anlayışına sahip olması, ayet yorumlama şekline de yansımaktadır ve bu reformist çizgiyi eserlerinde açıkça ortaya koymaktadır. İslam'ın Arap yarımadasında yaşayan Yahudilerden alınıp değiştirildiğini, hatta sadece İslam'ın değil, aynı şekilde Hıristiyanlığında kaynağının Yahudilik olduğunu savunmuştur.

C. JOSEF HOROVITZ

1. Hayatı

Josef Horovitz Almanya'da doğmuştur. Babası Yahudi tarihçisi bir hahamdır. Horovitz Marburg ve Berlin üniversitelerinde doğu dilleri bölümünde okudu, hatta Arapça yazma eserleri incelemek için Türkiye, Mısır, Filistin ve Suriye ülkelerine gitti. Bu inceleme hakkında "Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprache (Doğu Dilleri Semineri Bildirileri)" adlı dergide yazılar yayımladı. Kendisi de Yahudi olduğu için, Filistin'de var olan Yahudi ve Arap anlaşmazlığında ara bulucuk yapmıştır Frankfurt Üniversitesinde dekanlık görevi yapmış, ayrıca Kudüs'de bulunan İbrani Üniversitesinde Şarkiyat Enstitüsü kurup, yöneticiliğini üstlenmiştir. 5 Şubat 1931 yılında Frankfurt şehrinde öldü. İlgilendiği alanlar, İslam tarihi, Arap şiiri ve Kur'an idi. Josef Horovitz'in kaleme aldığı başlıca eserleri şunlardır:

²²⁴ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, X/321.

1. Spuren griechischer Mimen im Orient/Doğu'da Yunan Mimlerinin İzleri (Berlin 1905).
2. Koranische Untersuchungen/ Kur'an Araştırmaları (Berlin-Leipzig 1926). Bu eserini bu tezimizde ele alacağız.
3. Die Hāšimijjāt des Kumait/ Kumait'in Hāšimijjāt'ı (Leiden 1904)
4. İbn Sa'd, Kitāb at-Tabaqāt al-kabīr (Leiden 1904-1917).²²⁵

2. Eserinde Genel Kabulün Dışında Değerlendirdiği Ayetler

Josef Horovitz Kur'an ve Siyer araştırmalarına yoğunlaşmış bir oryantalisttir. "Koranische Untersuchungen" adlı eserinde birçok ayeti yorumladığı için bu tezimizde onu değerlendireceğiz:

- a) *“Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor bakalım, Rahmândan başka tapılacak ilâhlar belirlemiş miyiz?”*²²⁶

Horovitz, bu ayeti açıklarken, Allah resulünün ona gelen vahyi Hristiyan ve Yahudilere sorması gerektiğini ve onların tasdikine ve doğrulamalarına ihtiyaç duyduğunu yazmaktadır. Hâlbuki Hz. Peygamberin daveti esnasında bilhassa Kur'ân-ı Kerîm'de önceki peygamberlerin tecrübelerine bir hayli yer verilmektedir. Mesela Hz. Musa ve Mısır halkı arasında cereyan eden olaylar gibi. Bu durumda şu iki nokta önemlidir: Bu ayette peygamberimize kendisine gönderilen vahiy hakkında teyit edici bir delil bulması talep edilmiyor. Burada aslında Müslümanlara bir işaret vardır. O da, gelmiş geçmiş tüm milletlerin bir Allah inancına ve tevhid inancına sahip olmuş olmalarıdır. Kur'ân'ın bazı yerlerinde de geçtiği gibi müşriklere Allah'ın varlığı sorulduğunda, bunu inkâr etmezler. Onların inancı sadece dünyanın çekiciliğinden dolayı körelmiştir. Bundan dolayı da zaten felaketlere rastladıklarında Allaha sığınmaktadırlar.²²⁷

Ayrıca İbn Abbas ve İbn Zeyd'in de rivayet ettiğine göre, Peygamberimiz Miraç için Mescid-i Aksa'ya götürüldüğünde Allah Teâlâ Hz. Âdem ile birlikte onun

²²⁵ Yılmaz, Ziya, "Josef Horovitz", *DİA*, XVIII/242-243.

²²⁶ Zuhuf 43/45.

²²⁷ Matûridî, Ebu Mansur, *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*, IX/169.

soyundan gelen tüm peygamberleri diriltti. Daha sonra Hz. Cebrail ezan okudu ve birlikte namaz kıldılar. Namazı bitirdikten sonra Hz. Cebrail Peygamberimize: “*Ey Muhammed! Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor bakalım. Rahman'dan başka tapılacak ilahlar kılınmış mıyız?*” diye sordu. Hz. Muhammed ise: “*Hayır, sormama gerek yok. Benim bu konuda şüphem yok*” diye buyurdu.²²⁸ Müellifin bu malumatı gözden kaçırmış olması, iddiasını eksik araştırmalar üzerine bina ettiğine işaret eder. Tefsirlerimizde geçtiği gibi bu ayet, bir tasdike ihtiyaç duyulduğunu değil, peygamberimizin aslında mutmain olduğunu gösterir. Ayetleri açıklarken, sebebi nüzulünü, hangi rivayetlerin bulunduğunu araştırmamak görüldüğü üzere yazarın yanılmasına sebep olmuştur.

Ayetin manasına baktığımızda Hz. Peygamberin sormakla emrolunduğu kimseler, kendisinden önceki peygamberlerdir ve bu aklen imkânsızdır. Nitekim kendisinden Yüzyıllar önce yaşamış kimseye soru sorması imkânsızdır. Dolayısıyla Fahreddin Râzi'nin zikrettiği bir üçüncü görüş, bu kabulden hareketle, burada zikredilen soru ve sormanın akıl yürütmeden ibaret olduğudur.²²⁹ Yine ayetin manasına baktığımızda sorması istenen konunun kendisine kapalı olmadığı da aşikar olup, buradaki maksadın, önceki peygamberlerin de onun gibi tevhid inancı üzere olduğuna işaret etmektir. Nitekim Şenkîti bu ayetin “*Andolsun ki biz, “Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının”*, diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik” gibi ayetler için bir açıklama olarak getirildiğini söyler.²³⁰ Ayrıca bu ayet “*Andolsun biz Musa'ya Kitap verdik, -(Resûlüm!) sen ona kavuşacağından şüphe etme- ve onu İsrâilîloğullarına hidayet rehberi kıldık*” ayeti için tasdik edici bir vasıf taşır.²³¹ Buradan hareketle, Hz. Peygamber'in ölen bir kimse ile buluşmakla olağanüstü bir olaya şahitlik edeceği için onun üstünlüğünün ispat olunduğunu ve dolayısıyla kimseye soru sorma ihtiyacında bulunmadığını da çıkartabiliriz. Şayet Hz. Peygamber'in getirdiği bilgiler hakkında Ehli Kitap ile meşverette bulunması ihtiyacı olmuş olsaydı, etrafında

²²⁸ Suyuti, *ed-Durru'l-Mensur*, (Daru'l-Fikr, Beyrut, ts.) VII/382; Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVII/635.

²²⁹ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXVII/635.

²³⁰ Şenkîti, Muhammed Emin, *Edvâu'l-Beyân fî tefsiri îdahi'l-Kur'âni bi'l-Kur'an*, (Beyrut: Daru'l-Fikr li't-Tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzi, 1995) VII/121.

²³¹ Râzi, Ebu Hatim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IX/3110.

olan insanların nübüvveti hakkında şüpheye düşmesiyle karşı karşıya kalırdı. Fakat durum tam aksi olup, Hz. Peygamber sayesinde Ehli Kitap doğru bilgilere ulaşmıştır.

b) فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ “Ardından yurtlarının altını üstüne getirdik, üzerlerine taşlaşmış çamur (siccil) yağdırdık.”²³²

Yazar bu ayette geçen “siccil” kelimesi ile aslında İncil’de geçen kükürt ve ateş kelimeleri olduğunu²³³ ve Hz. Peygamberin kafiyeyi sağlamak için siccil kelimesini kullandığını söylüyor. Ancak yazar eserinin devamında Kur’an’daki cümlelerin çoğunun kafiyeli kısa cümleler olduğunu, fakat çoğu yerde uzun cümleler gelince veya bazı anlatımlara yer verilince kafiyeden ödün vermek durumunda kaldığını ve bundan dolayı da çoğu cümlelerin birbiri ile alakasız bir hal aldığını söylüyor. Buna örnek olarak da Kehf Suresinde geçen Ashab-ı Kehf olayını anlatan ayetleri vermiştir. Hâlbuki şu bir gerçektir ki, Kur’an’ın dili, nadir de olsa başka dillerden kelimeleri muhtevi olmakla birlikte Arapça’dır. Onun başka dillerden kelimeleri içinde barındırması, onun önceki ve sonraki toplumlar hakkında bilgi edindiğini gösterir. Kur’an’da tüm Arap lehçelerine ait kelimelerin olması onun her topluma gönderilmiş olduğunu göstermektedir. Önceki semavi kitaplar geldikleri toplumun dilleri üzerine idiler. Ayrıca yazara göre Peygamber vahyin anlatısını tam olarak anlayamamıştır. Bundan dolayı da bazı kıssaları, olayları tam olarak anlatamamış ve net bir biçimde aktaramamıştır. Konuşulanı ifade ederken konuşan kişilerin belirsizliğini buna işaret olarak göstermiştir. Burada Kehf Suresi 65.- 81. ayetlerini örnek olarak vermiştir. Bu ayetler 8. -26. ayetlere nazaran net değildir ve karışıktır, demektir.²³⁴ Hâlbuki bu ayetlerin tefsirlerimize bakıldığında Hz. Hızır ve Hz. Musa’dan bahsettiği açıktır. Hz. Hızır’a Allah tarafından özel bir ilim verilmiştir. Bu ilim, eşyaların iç yüzünü bilmektir. Bu, Allah tarafından verilen ve onun tarafından bildirilen mukaddes bir ilimdir. Mesela Kehf Suresi 15. ayette:

هُؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لَوْلَا يُاتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

“Şu bizim kavmimiz Allah’tan başka tanrılar edindiler. Bari bu tanrılar konusunda

²³² Hicr 15/74.

²³³ Tekvin, 19.24: “Ve Rab Sodom üzerine ve Gomorra üzerine Rab tarafından göklerden kükürt ve ateş yağdırdı.”

²³⁴ Josef Horovitz, *Koranische Untersuchungen*, s. 9.

açık bir delil getirirler. (Ne mümkün!) Öyle ise Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi var mı?"

Bu ayette kimin konuştuğunun belirsiz olduğunu söylüyor. Hâlbuki önceki ayetlere de baktığımız zaman burada konuşanların Ashab-ı kehf olduğu gayet belirgindir.

Yazar bundan önce yukarıda Kehf Suresi 8.-26. ayetlerinin aslında net olduğunu söylemiş daha sonra belirsiz olduğunu belirtmiştir. Yani Yazar kendi eserinde kendiyle çelişmektedir. Ayrıca bir mesaj verildiğinde veya bir emir geldiğinde bunun emir olup olmadığının da anlaşılmadığını yazıyor. Bir ayeti yanlış anlamaktan ziyade tebliğ ve vahyin maksadına karşı düşmanca bir tavır alan yazar, Peygamberin diğer peygamber kıssalarını kendi profiline uygun bir şekilde tasarlayıp yeniden aktardığını söyleyerek, aslında İslam'ın diğer dinlerle olan benzerliklerinden hareketle İslam'ın sadece Yahudilik ve Hristiyanlıktan hareketle oluşturulmuş bir din olduğunu söyler. Hatta kıssalarda çoğu zaman Peygamberimize olan benzerliklerin ön plana çıkarıldığını iddia eder ve böylece diğer kısımların göz ardı edildiğini söyler. Hâlbuki dinler arası benzerlikler tek kaynaktan geldiklerinin göstergesidir. Özellikle de sosyal bilimlerde teoriler arası benzerlikler de bu şekilde değerlendirilebilir. Nitekim geliş amaçları çoğu zaman aynı veya benzerdirler. Dolayısıyla Peygamberin diğer peygamber kıssalarından istifade etmiş olduğunu söylemesi hem onun vahiy almadığını iddia etmektir hem de o kıssalar olmasaydı onun hiçbir iddiada bulunamayacağına dair ağır bir suçlamadır.²³⁵

Ayrıca eserin yazılış tarzına bakılacak olursa, Horovitz, Peygamberin bu bilgileri Yahudi veya Hristiyanlardan aldığını savunmaya çalışmaktadır. Yazar Kur'an'da geçen tufan kelimesi üzerinde durmuş ve onun Yahudilikten mi, yoksa Hristiyanlıktan mı aldığını karar verememiş görünüyor. Bu durumda aslında kendi kendini çürütmüş olmaktadır.

c) وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ قَبْلَ أَصْحَابِ الْأَخْدُودِ ذَاتِ الْوُقُودِ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ الَّذِي لَهُ مَلِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ إِنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا

²³⁵ Josef Horovitz, *Koranische Untersuchungen*, s. 8.

فَلَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ الْحَرِيقِ “Burçlarla dolu göğe andolsun, Va'dedilmiş güne (kıyamete) andolsun, Şâhitlik edene ve şahitlik edilene andolsun ki, (mü'minleri yakmak için) hendek kazıp (içinde) alevli ateş yakanlar lanetlenmiştir. O vakit, ateşin etrafında oturmuş, mü'minlere yaptıklarını seyrediyorlardı. Onlar mü'minlere ancak; göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan mutlak güç sahibi ve övülmeye layık Allah'a iman ettikleri için kızıyorlardı. Allah her şeye şahittir. Şüphesiz mü'min erkeklerle mü'min kadınlara işkence edip, sonra da tövbe etmeyenlere; cehennem azabı ve yangın azabı vardır.”²³⁶

Yazar, Grimme'nin görüşünden hareketle Burûc Suresinde zikredilen Ashâbu'l Uhdûd vakıası ile, önceki milletler arasından inananların hunharca katledilmesinden ziyade, ahirette azap göreceğ olan Mekkeli müşriklerin kastedildiğini iddia eder. İddia sahibi yazar bunu قتل fiilinden yola çıkarak delillendirmeye kalkışır. “Lanet olsun” anlamında kullanılan bu fiilin geçmişte olup biten bir olayı anlatmaktan ziyade katillerin gelecekte maruz kalacakları azaba işaret ettiğini söyler. Ayrıca böyle bir ifadenin geçmişte yaşanan olayları anlatmak için kullanılmadığını da söyler. Bir nevi böyle bir hadisenin gerçekleştiğini inkâr eder.²³⁷ Böyle bir gerekçeden yola çıkarak burada bu olaylara dikkat çekilmediğini söylemek yetersiz bir istidlaldir.

Hâlbuki Kur'an Ashâbu'l Uhdûd ile İslamiyet gelmeden önce yaşayan müminleri dinlerinden dönmelerini zorlayan, onları ateşli hendeklere atan kimselerden bahsediyor. Bu olayın yaşandığı zaman ve bölge hakkında Kitabımız Kur'an bize herhangi bir bilgi vermemiştir.

İlk önce Ashâbu'l Uhdûd ifadesinin anlamına yakından bakalım: "el-uhdûd", yerde, uzunlamasına açılan yarıklar manasına gelip, çoğulu ehâdîd olup, masdarı ise, "yarmak" demek olan hadd kelimesidir. Çünkü Arapça'da, „Hadde fi'l-arzi hadden” "Yerde, kanal, hendek açtı" denildiği gibi, tıpkı, yarıklar gibi, kişinin bedeninde (hastalık ya da işkenceden dolayı) böyle yarıklar açıldığında, „Tehaddede lahmuhu” denilir.²³⁸

²³⁶ Burûc 85/1-10.

²³⁷ Josef Horovitz, *Koranische Untersuchungen*, s. 12.

²³⁸ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIII/37.

Şimdi tefsirlerde bulunan bazı açıklamalardan bahsetmek istiyoruz:

- 1) Rivayete göre bir kralın sihirbazı vardı. Yaşlanınca kral onun yanına bildiklerini öğretmesi için bir çocuk verdi. Bu çocuğun yolu üzerinde de bir rahip yaşıyordu. Çocuğun bu rahibe kanı ısındı. Bir gün yol üzerinde bir yılan rastladı ve eline bir taş alarak: Allah'ım o rahip büyücünden daha hayırlı ise bu yılanı öldürmem için bana kuvvet ver, dedi ve taşı atarak yılan öldü. Böylece rahibe olan bağı tamamen güçlenir. Bu çocuk birçok hastalığı tedavi etmeyi öğrenir ve kralın yanında bir kör adamı iyileştirir. Kral iyileşen adama onu kimin iyileştirdiğini sorar ve Rabbim cevabını alır. Bunu duyan kral adama işkence eder. Adam dayanamayıp çocuğu gösterir ve bu defa kral çocuğa işkence eder. Ta ki o da rahibi gösterene kadar. Kral rahibi çağırır ve onun dininden vaz geçmesine zorlatır. Rahip vaz geçmeyince onu öldürür. Daha sonra kralın adamları çocuğu alıp gemi ile boğmak için denizin ortasına sürerler. Çocuk tekrar Allaha yalvarır ve dua eder, Allah da gemiyi alabora eder ve çocuk böylece kurtulur. Nihayetinde çocuk kralın yanına vararak: Sen beni meydanda insanların önünde, bu çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla deyip ok atmadığın sürece, öldüremezsin, der. Kral onun dediklerini yapar ve çocuk ölür. Orada bulunan halk da bunu görür ve o çocuğun rabbine iman ederler. Kral da buna öfkelenir ve içinde ateşler yakılan hendekler kazılmasını emreder ve dininden dönmeyeni içine atar.
- 2) Hz. Ali tarafından nakledilen başka rivayette şöyle geçmektedir: Bir dönem de bir kral o kadar çok içki içip sarhoş oldu ki, kendi kız kardeşi ile münasebette bulundu. Ayıldıktan sonra bu hatasını örtmek için bir yol aradı. Kız kardeşi ona, Allah'ın kız kardeşler ile yapılan nikahı helal kıldığını duyurma fikrini sundu. Daha sonra haram kıldı diyerek bundan kurtulacaklardı. Ancak halk buna karşı çıktı. Kız kardeşi, krala karşı çıkanları kamçılamasını söyledi. Buna rağmen karşı çıkanlar olunca en sonunda hendekler kazıp, içine ateşler yakarak insanları oraya atılmasını söyledi.

- 3) Necran bölgesine Hıristiyan bir adam gelip insanları bu dine davet eder. Ancak o topluluğun başı olan Yahudi Zu Nuvas, insanların Hristiyan olduklarını görünce, bir ordu kurarak karşılık verir. O insanlara iki seçenek sunar: Ya Yahudi dinine girecekler veya ateş dolu hendekler de yanacaklar. Bunun üzerine 12 bin kişinin hendeklerde yanarak öldüğüne dair rivayetler mevcuttur.²³⁹

Bu rivayetlere göre Ashâbu'l Uhdûd olarak bahsedilen kişileri belli bir dönem ve belli bir tarihi olay ile sınırlandıramayız. Değişen ve tekrarlanan bir olgu olarak görmek mümkündür. Sonuçta Mekkeli müşrikler de Müslümanlara birçok işkenceler de bulunuyorlar ve buna Buruc Suresi 10. ayette işaret edilmektedir: “*Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işkence edip de sonra tövbe etmeyenler var ya, işte onları cehennem azabı, yakıcı azap beklemektedir.*”

Râzi'nin tefsirinde bu olaylar arasında çelişki bulunmadığına ve üç ayrı rivayetin üç ayrı zamanda meydana gelebileceği söylenmektedir. Buna delil olarak da el-Uhdud kelimesinin tekil olmasına rağmen çoğul manasının kastedildiğini söylemektedir. Bu durum Kur'an'ın birçok yerinde mevcuttur. Kaffal'ın rivayet ettiğine göre Ashâbu'l Uhdûd olayı Kureyş halkı tarafından bilinen bir olaydı. Allah Peygambere ve Müslümanlara sıkıntılara göğüs gerebilmeleri için bu kıssayı hatırlattı.²⁴⁰

- d) “*Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler, işte bunların rahmetimden ümitleri olamaz ve bunlar için acı bir azap vardır.*”²⁴¹

Yazar Horovitz, Allah'ın ayetlerde genellikle birinci şahıs olan biz veya bizim ifadelerini kullandığını, ancak Ankebut Suresi 23'üncü ayette kendini unutup, kendinden üçüncü şahıs kalıbında bahsettiğini söylüyor. Allah Teâlâ bu ayette üçüncü şahıs kipinde hitap ediyor ancak bu durum, onun kendini unutmasından kaynaklanmaz. Allah'ın bazen ben bazen biz demesi aslında çok şaşılacak bir durum

²³⁹ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIII/35-37.

²⁴⁰ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, XXIII/38.

²⁴¹ Ankebut 29/23.

değildir. İsmail Hakkı Bursevi hazretlerinin bu konu hakkında şöyle bir açıklaması var: Sultanların 4 çeşit konuşma şekilleri mevcuttur:

1. Ben yaptım

“Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın, bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size vaad ettiklerimi vereyim. Asıl bana itaatsizlikten sakının.”²⁴²

2. Biz yaptık

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُوَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ
الأخيرة نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ “Hiçbir kimse Allah’ın yazılıp bir süreye bağlanmış izni olmadan ölmez. Kim dünya nimetini isterse ondan kendisine veririz; kim âhiret nimetini isterse ona da ondan veririz; ve şükredenleri ödüllendireceğiz.”²⁴³

3. Kendinden bahsetmeden verdiği emirler

“Ey iman edenler! Sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi sakınasınız diye sizin üzerinize de sayılı günlerde oruç yazıldı.”²⁴⁴

4. Sultanınız şunu emretti veya O şunu emretti

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا
تَجْعَلُوا لِلَّهِ أُنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ “Rabbiniz ki, sizin için yeri döşek, göğü bina kılmıştır; gökten su indirmiş, bununla sizin için rızık olarak çeşitli ürünler çıkarmıştır; artık siz de bile bile O’na eş ve ortaklar koşmayın.”²⁴⁵

Yani bu durumda en yüce olan Allah için bu tür ifade tarzları kullanması çok da garipsenmemelidir. “Ben” demesi onun yüceliğini gösterir, “Biz” demesi ise isim

²⁴² Bakara 2/40.

²⁴³ Âl-i İmran 3/145.

²⁴⁴ Bakara 2/183.

²⁴⁵ Bakara 2/22.

ve sıfatlarına işaret eder. Onun „O” lafzını kullanması onun mutlak bir varlık olduğunun göstergesidir.²⁴⁶

- e) وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سَوَاءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ “Şimdi elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz olarak çıkısın. Dokuz mûcize ile Firavun ve kavmine git. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir kavim oldular.”²⁴⁷

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, iyileştirme ve düzeltme cihetine gitmiyorlardı.”²⁴⁸

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا “Onlar mağaralarında üç Yüzyıl kaldılar, buna dokuz yıl da ilâve ettiler.”²⁴⁹

Yazar, peygamberin sayılara karşı bir ilgisi olduğunu, onları yuvarlamadığını ve bundan dolayı da 9, 19 veya 99 gibi sayıları tercih ettiğini söyler. Dolayısıyla bunları, onun sevdiği için kullandığını, yoksa bir anlamı olmadığını yazar.²⁵⁰

Horovitz’in dediğinin aksine Hz. Peygamberin böyle bir tasarrufta bulunmasının aksine sayıların özel bir konuma sahip olduğu Arap dilciler arasında malum bir şeydir. Misal olarak üçün altındaki tüm sayılar azlık ifade eder. Üçün üstündeki sayılar ise çokluk ifade etmektedir. Bu anlamda çokluk en azı üç ile ifade edilir. Ayrıca şöyle bir ayırıma da gidilmektedir: Sayılar tek ve çift olmak üzere ikiye ayrılır. Çift sayıların ilki ikidir. Tek sayıların ilki ise üçtür. Bu anlamda bir sayısı adet olarak görülmez. “Yetmiş kere istiğfar etsen bile, Allah onları bağışlamaz”²⁵¹ mealindeki ayeti kerimede ifade edildiği gibi, burada yetmişin kullanılma sebebi şudur: Arapçada yedi sayısı hem çift hem tek sayılarını kendisinde toplayan ilk sayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla çoklu çoğul diye ifade edilen ilk sayıdır. Çünkü kendisinde üç tane tekli sayı ve üç tane çiftli sayı barındırarak çokluğu temsil eden üç sayısını haizdir. Yani üç tane tekli sayı üç, beş ve yedidir. Üç tane çift sayısı

²⁴⁶ Josef Horovitz, *Koranische Untersuchungen*, s. 23.

²⁴⁷ Neml 27/12.

²⁴⁸ Neml 27/48.

²⁴⁹ Kehf 18/25.

²⁵⁰ Josef Horovitz, *Koransiche Untersuchungen*, s. 20.

²⁵¹ Tevbe 6/80.

iki, dört ve altıdır. On sayısı ise Arapçada tamlığı ifade eder. Onlu sayıların en mükemmeli ise yetmiştir. Çünkü içinde hem kesret hem de tek ve çift olmak üzere sayıların çeşitlerini barındırmaktadır. Şimdi Horovitz'in burada 99, 9 ve bu gibi sayıların tamamen bir zevke dayalı olarak seçili olmasını iddia etmesi yersizdir. Çünkü gördüğümüz üzere Arap dilinin sayılara yüklediği özel anlamlar vardır. Çünkü tıpkı yedi sayısında olduğu gibi, dokuz sayısı da bu özellikleri haiz bir sayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda sayılar hem dil bilimsel açıdan değerlendirilebildiği gibi hakiki anlamıyla da alınabilir. Bu ise, Kur'an'ın mucizevi ve ilahi kaynaklı bir kitap olduğunu gösterir.²⁵²

²⁵² Celali, Molla Musa, *Haşiyetu el-Vadihu 'l-Mesalik alâ tefsiri 'l-Medarik, II/619-620*.

SONUÇ

Batılılar Kur'an'ın, kendi kitapları gibi tahrif edilmemesine tahammül edememişler ve bundan dolayı da ona karşı itirazlarda bulunmuşlar. Sonuçta kendi kitaplarına insan eli değmiştir. Batı bencil bireyliğe sahiptir. Bundan dolayı kendilerini her şeyden ve herkesten üstün tutmaktadırlar. Batı kendi kimliğini oluşturmak için Doğu'yu kullanmıştır. Bundan dolayı onlar silahlı harpten fikri harbe kadar yönelmişlerdir

Bu tezimizde dikkat çekici olan olay, oryantalistlerin ilk etapta ayetlerde bulunan kelimeleri sözlük anlamı ile almalarıdır. Bilhassa Hubert Grimme bu konuda önde gidenlerdendir. Kendisi kelimelerin derin anlamlarını kavrayamadığı için hatalı yorumlarda bulunmuştur. Ayrıca onların tefsir ilmine dair yetersizliği ayetleri hatalı yorumlamalarına sebep olmaktadır. Sonuçta tefsir ilimlerinden uzak olmak, ayetlerin ardında bulunan hakikatlerden uzak olmak demektir.

Bir başka gayeleri de peygamberi lekeleyerek, hem Kur'an ayetlerinde şüphe uyandırmak istiyorlar hem de onun diğer dinlerden alıntı olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Kendisi Yahudi olmakla beraber, Abraham Geiger bu mesele de dikkat çekmektedir. Ayetleri kendi kitaplarında geçenlere uydurmaya çalışmaktadırlar. Burada Abraham Geiger'in reformist bir Yahudi olması ve bu çizgi üzerinde yürümesi büyük rol oynamaktadır. Geiger, Kur'an'ın Hz. Muhammed tarafından yazıldığını ve onun Yahudiliği model aldığını savunmaktadır. Hâlbuki şu bir gerçektir ki, onların kitapları ne kadar tahrif olsa da illa benzerlikler mevcuttur. Ancak bu, Kur'an'ın onların kitabına bakılarak uydurulduğu anlamına gelmez. Abraham Geiger'in eserleri ve görüşleri birçok oryantalist tarafından temel kabul edilmiş ve büyük ilgi görmüştür.

Oryantalistlerin İslamiyet'i araştırmalarında takındıkları tavır, Kur'an'ı Hz. Peygamber'in şahsi görüşü olarak kabul etmeleridir. Batı'nın İslam'a ve Arapça 'ya olan ilgisi, ilmi değil, misyonerce bir faaliyettir. Oryantalizm her dönem tekrar ele alınmalıdır. Oryantalistleri eleştirerek bir yere varmayacağımızın farkına varıp harekete geçmemiz gerekiyor. Kendi eserlerimize baktığımızda batılılara karşı yapılmış kaç çalışma mevcuttur? Yani "Oksidentalizm" çalışmalara yoğunlaşmamız gerekmektedir.

Batı kendi üstünlüklerini askeri güç ile ortaya koyamayacaklarını anlayınca, Doğu'yu araştırmaya koyulmuştur. Biz de sadece oryantalizmi ve Batı'yı eleştirerek bir yere varamayız, bizim de Batı'yı incelememiz gerekiyor. Oryentalistler arasında bazıları gerçekten ilmi bir amaç için İslam'ı araştırmıştır. Bunlar zaten sonunda doğru yolu bulup, İslam'ı kabul etmişlerdir. Kur'an'ı Kur'an olarak okumak gerekir. Onu, bir Hıristiyan veya Yahudi gözü ile okumak doğru değildir. Allah dinin son şeklini Hz. Muhammed ile bize bildirdi. Bu dinin dışındakileri geçersiz kıldı. Diğer dinler ilahi iradeyi temsil etmiyor, onlar sadece insanların görüşlerini temsil ediyor. Yani Hıristiyanlık bugün insanın fitri ihtiyaçlarını karşılayamaz bir durumdadır.

Şu da bir gerçektir ki, bazı batılılar ve oryentalistler İslam hakkında objektif ve ılımlı görüş sergilese dahi, hala İslam denilince Batılının zihninde gerçek dışı bir algı oluşmaktadır. Günümüzde gayri Müslimler İslam hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için ve kamuoyunda duyduklarına inandıklarından dolayı bazı kavramlar yanlış anlaşılakta ve olumsuz bir İslam imajı oluşmaktadır. Bunda büyük rol oynayanlar, Müslüman kimlikleri ile şiddet ve cinayet eylemlerinde bulunanlardır. Onlar olumsuz bir imaj sergilemektedirler. Ve din adına yapıldığı söylenen, ancak din ile hiçbir şekilde bağdaşmayan davranışlarda buna dâhildir. Bu kaygıların ve olumsuz imajın ortadan kalkması Müslümanların elindedir. Bu durumda doğru bir Müslüman imajın yayılması için basın yayın çalışmaları düzenlenmelidir. Yanlış algılanan kavramlar doğru olarak tanıtılmalıdır. Bunun için seminerler, konferanslar düzenlenebilir. Örnek bir Müslüman toplumun oluşması için çaba sarf etmek gereklidir.

KAYNAKÇA

Abdulhamid Ömer, Ahmed Muhtar, *Mu'cemu'l-Luğati'l-Arabiyyeti'l-Muasırati*. I-IV Cilt. Suudi Arabistan: Âlemu'l-Kütüp, 1. Basım., 2008.

Amayira, İsmail, çev. Ekrem Gülşen, “Tarihsel Süreçte Oryantalistler ve Arap Dili”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I-XVII Cilt. Sayı: 32, Aralık 2015, s. 191-208.

Âmiri, Sami, *Berahînu'n-Nübüvve ve'r-Reddu alâ itirazâti'l-Müsteşrikîne ve'l-Munassirin*, 1. Baskı, London 2017.

Ağırman, Cemal, “Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslam Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri”, *Misyonerlik Konulu Konferansın Metni*, Sivas, 2004. <https://agirman.wordpress.com/2007/12/06/oryantalizm-ve-oryantalistlerin-islam-dini-hakkındaki-bazi-gorusleri/> [Son Erişim: 13.02.2022].

Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, Bayraklı Yayınevi, 2014.

Beğavi, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ, thk. Abdurrezzak Mehdi. *Me'âlimü't-tenzîl*. I-V Cilt. Beyrut: Daru'l İhyau't-Turâsi'l-Arab, 1. Baskı, 1999.

Budak, Erkan, “11 Eylül Olayları Işığında Almanya'da İslam Algısı”, *Değerle Eğitimi Dergisi*, I-VI Cilt. sayı: 15, s. 35-67.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. el-Câmi'u's-şâhîh. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr I-VIII Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Bulut, Yücel, “Oryantalizm”, *DİA*, cilt: XXXIII, s. 428-437, İstanbul 2007.

Bulut, Yücel, “Oryantalizmin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Marife Dergisi*, sayı: 3, 2002, s. 13-38.

Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, Balıkesir 1990.

Celali, Molla Musa, *Haşiyetu el-Vadihu'l-Mesalik alâ tefsiri'l-Medarik*, I-VI Cilt. Ravza Yayınları, İstanbul, 2020.

- Çetiner, Bedreddin, *Esbab-ı Nüzul*, Çağrı Yayınevi, İstanbul 2002.
- Çoruk, Ali Şükrü, “Oryantalizm Üzerine Notlar”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: IX, sayı: 2, 2007, s. 193-204.
- Davutoğlu, Ahmet, “Batıdaki İslam Çalışmaları Üzerine”, *Marife Dergisi*, sayı: 3, 2002, s. 39-52.
- Demirci, Muhsin, “Kur’an ve Tefsir Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru”, Beyan Yayınevi, İstanbul 2020.
- Dudenredaktion, *Duden - Die Deutsche Rechtschreibung*, Dudenverlag, Mannheim 2006.
- er-Râzi, Ebû Hâtim Muhammed b. İdrîs b. Münzir, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*. I-XIII Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetu Nezzar Mustafa el-Bâz, 3. Baskı., 1998.
- er-Râzi, Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *Mefâtîhu’l-Ğayb*. I-XXXII Cilt. Beyrut: Daru’l İhyau’t-Turâsi’l-Arab, 3. Baskı., 1999.
- Ebussuud Efendi, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâyâ’l-Kitâbi’l-Kerim*, I-IX Cilt. Beyrut: Daru’l İhyau’t-Turâsi’l-Arab, Şamile Versiyonu.
- Fayda, Mustafa, “Hubert Grimme“, *DİA*, cilt: XIV, s. 163, İstanbul, 1994.
- Geiger, Abraham, *Was hat Mohammad aus dem Judentum?*, Bonn 1833.
- Göregen, Mustafa, “Oryantalist İslam Yorumlarının Psiko-Sosyal Temelleri”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, cilt: I, sayı: 1, 2017, s. 33-42.
- Görgün, Hilal, “Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft”, *DİA*, cilt: XLIV, s. 193, İstanbul, 2013.
- Görgün, Tahsin “Der Islam”, *DİA*, cilt: XXIII, s. 42-43, İstanbul 2001.
- Grimme, Hubert, *Mohammed: Einleitung in den Koran*, Aschendorffschen Buchverlag, Münster 1895.
- Gürkan, Salime Leyla, “Abraham Geiger” *DİA*, c. EK-1, s.471-473, Ankara 2020.
- Harman, Ömer Faruk, “Yuhanna ed-Dımeşki”, *DİA*, cilt: XLIII, s. 580, İstanbul

2013.

Harman, Ömer Faruk, “Havva”, *DİA*, c. XVI, s. 542-545, İstanbul 1997.

Harman, Ömer Faruk, “İsmail”, *DİA*, cilt: XXIII, s. 80-82, İstanbul 2001.

Hererî, Ebû Yasin Muhammed el-Emîn b. Abdillâh b. Yusuf b. Hasen, *Tefsiru Hadâiki'r-Ravhi ve'r-Reyhân fî Ravâbî Ulûmi'l-Kur'ân*. XXXIII Cilt. Beyrut: Daru Tavki'n-Necât, 1. Baskı, 2001.

Hıdır, Özcan, “Silahsız Haçlı Savaşı”, *Eskiyeni Dergisi*, sayı: 4, 2007, s. 57-68.

Hofmann, Murad Wilfried, *der Koran*, Diederichs Verlag, München, 2007.

Horovitz, Josef, *Koranische Untersuchungen*, De Gruyter, Berlin, 1926.

İbn Aşur, Muhammed et-Tâhir, *et-Taḥrîr ve't-tenvîr*, I-XXX Cilt. ed-Daru'l-Tunusiyye li'n-neşr, Tunus, 1984.

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Ğalib b. Abdirrahman b. Ğalib el-Muhâribi el- Ğırnâtî el-Endelüsî, *el-Muharraru'l-Veciz fî Tefsîri Kitâbi'l-Aziz*. I-VI Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım. 2001.

İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l Azim*, Cilt I-VIII. Darun Tıybe li'n-Neşr ve't-Tevzi, Suudi Arabistan, 1999.

İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İmâdüddin İsmail b. Şihâniddin, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, trc. Prof. Dr. Bekir Karlıĝa- Prof. Dr. Bedriddin Çetiner, Çaĝrı Yayınevi.

İbn Manzûr, Ebü'l Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-'Arab*. I-IV Cilt. Beyrut: Darun Sadirun, 3. Basım, 1993.

Johansen, Baber, “Şarkiyat Araştırmalarının Siyaset, Paradigma ve Gelişimi”, çev. Bilal Aybakan, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 2, 2005, s. 221-241.

Kahraman, Kemal, “The Encyclopedia of Islam”, *DİA*, cilt: XI, s. 181-184, İstanbul 1995.

Kalın, İbrahim, “Batı'daki İslam Algısının Tarihine Giriş”, *Divan ilmi*

Araştırmalar, sayı: XV, 2003, s. 1-51.

Karagöz, İsmail, “Dini Kavramların Doğru Anlaşılmasının Barışa Katkısı”, *2005 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, 2006, s. 210-233.

Köprülü, Orhan F., “İslam Ansiklopedisinin Mahiyet ve Kıymeti”, *DİBD*, cilt: XII, sayı: 3, 1973, s. 161-162.

Kurtubi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, I-XX Cilt, el-Kutub el-Mısıriyye, 2. Baskı, Kahire, 1964.

Matûridî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vilâtu Ehli's-Sunne*. I-X Cilt. thk. Dr. Mecdi Baslum, 2005.

Mertoğlu, M. Suat, “Ümmi”, *DİA*, cilt: XLII, s. 309-310, İstanbul 2012.

Nasreen, Hafsa, “Oryantalistlerin Kur'an Üzerine İddiaları”, çev. Ozat Shamshiyev, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 1, 2013, s. 109-125.

Nesefî, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Nesefî Tefsiri*, Ravza Yayınevi, İstanbul 2003.

Oezgoer, Ahmet Zeki, “İslam Ansiklopedisine Dair”, *İslami Araştırmalar*, cilt: II, sayı: 6; 1988, s. 68-73.

Pfanmüller, Gustav, *Handbuch der İslam-Literatur*, Walter de Gruyter und Co Yayınevi, Berlin 1923.

Rodinson, Maxime, “Oryantalizmin Doğuşu”, çev. Ahmet Turan Yüksel, *Marife Dergisi*, sayı: 3, 2002, s. 171-188.

San'ânî, Abdürrezzak, *Tefsiru Abdi'r-Rezzâk*, I-III Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998.

Said, Edward, *Oryantalizm (Doğubilimi)*, trc. Nezih Üzel, Pınar Yayınevi, İstanbul 1982.

Said, Edward, *Şarkiyatçılık-Batının Şark Anlayışları*, trc. Berna Ünler, Nefis Yayınevi, İstanbul 2008.

Sezgin, Fuad, *Bibliographie Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde*, Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften an der Johann

Wolfgang Goethe-Universität, 1995.

Sibai, Mustafa, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, trc. Mücteba Uğur, İstanbul 1993.

Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'an ve Oryantalistler*, Fecr Yayınevi, Ankara 1998.

Sprenger, Aloys, *Das Leben und die Lehre des Mohammad I*, Nicolaische Verlagsbuchhandlung, Berlin 1869.

Suyuti, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî, *ed-Durru'l-Mensur*, I-VIII Cilt. Daru'l-Fikr, Beyrut, ts.

Şenķitî, Muhammed Emin. *Edvâu'l-Beyân fî tefsiri idahi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân*. I-IX Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr li't-Tibaat ve'n-Neşr ve't-Tevzi, 1995.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Târîh*, I-II Cilt. Beyrut: Daru't-Turas, 1967.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmi'u'l-beyân*, trc. Hasan Karakaya Kerim Aytekin, Hisar Yayınevi, 2010.

Tantavi, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-Vasît*, I-XV Cilt, Darul Nahdet, Kahire, 1998.

Yaşar, Hüseyin, *Alman Oryantalizminde Kur'an'a Bakış*, İZ Yayınevi, İstanbul 2018.

Yaşar, Hüseyin, *Avrupa ve Kur'an*, İzmir, Tibyan Yayınevi, 2002.

Yaşar, Hüseyin, "Aydınlanma Döneminde Batı'da Kur'an Algısı", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 24, 2006, s. 105-126.

Yavuz, Hilmi, "Oryantalizm Üzerine Bir Giriş Denemesi", *Marife Dergisi*, sayı: 3, 2002 s. 53-63.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, hzr. Düccane Cündioğlu, İslamoğlu Yayınevi, İstanbul 1993.

Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınevi, İzmir 1991.

Yılmaz, Hüseyin, “İslam Korkusunun/İslamofobinin Oluşmasında Cihad Algısının Rolü”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 2012*, Cilt: XVI, Sayı: 1 Sayfa: 165-187.

Yılmaz, Ziya, “Josef Horovitz”, *DİA*, c. XIIX, s. 242-243, İstanbul 1998.

Zakzuk, Mahmut Hamdi, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, çev. Abdülaziz Hatip, Işık Yayınevi, İzmir, 1993.

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzîl*. I-IV Cilt, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arab, 3. Baskı, 1986.